

**T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**OSMANLI MAARİF SALNAMESİNE VE DÜSTURLARINA
GÖRE RUMELİ'DEKİ AZINLIK OKULLARI**

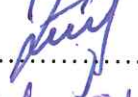
Bayram ÖZKAYA

Danışmanı: Doç. Dr. Murat Gökhan DALYAN

Adıyaman – 2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Murat Gökhan Dalyan danışmanlığında, Bayram Özkaya tarafından hazırlanan “Osmanlı Mecris-i Sâlonalarına ve Dâsturlarına Göre Rumeli’deki Aşarlık Okulları...” başlıklı çalışma 12. / 06. / 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Doktora / Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Zeynel Özli İmza:

Danışman : Doç. Dr. Murat Gökhan Dalyan İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. İsmail Hakan Akgün İmza:

Jüri Üyesi : İmza: .....

Jüri Üyesi : İmza: .....

29.08.2019

Doç. Dr. Murat Gökhan DALYAN
Enstitü Müdür Vekili

BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Osmanlı Maarif Salnamelerine ve Düsturlara Göre Rumeli’deki Azınlık Okulları” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17/06/2019

Bayram ÖZKAYA

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Osmanlı Maarif Salnamelerine ve Düsturlarına

Göre Rumelideki Azınlık Okulları

Bayram ÖZKAYA

Adıyaman Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İlköğretim Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı

Ağustos, 2019

Osmanlı Devleti'nin himayesinde yaşayan azınlıklar, nüfus olarak kalabalık oldukları Rumeli topraklarında çeşitli okullar açmışlardır. Eğitim amaçlı kurulan bu okullar, zamanla farklı amaçlara hizmet eden yapılar haline gelmiştir.

Bu çalışmada azınlık okullarının faaliyetleri konusunda araştırma ve incelemeler ele alınmış, nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman incelemesi yapılmıştır.

Azınlık okullarının yapmış olduğu faaliyetlerle ilgili araştırma yapılırken, Osmanlı Devleti'nin Maarif salname kayıtları ile kanun ve nizamnamelerin yayımlandığı düsturlar incelenerek gerekli veriler elde edilmiştir. Çalışmamızın esas kaynakları olan Maarif salnameleri ve düsturlardan başka konumuz ile alakalı kaynak, makale, tez ve dokümanlardan da yararlanılmıştır.

Toplanan veriler sonucunda azınlık okullarının isimleri, dereceleri, kuruldukları şehir ve kasabalar, erkek ve kız öğrenci mevcutları gibi istatistikî bilgiler Osmanlıcadan Türkçeye tercüme edilerek tablolar halinde sunulmuştur.

Araştırma sonucunda; Osmanlı bünyesinde yaşayan azınlıkların Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesini fırsat bilerek, özellikle nüfus olarak kalabalık oldukları yerlerde bolca eğitim kurumları açmış oldukları, bu okulların zamanla eğitim amacı dışına çıkarak her milletin (Rum, Bulgar, Sırp) kendi bağımsızlığı, mezhep ve kültürünün yayılması için kullanılan araçlar haline geldiği, Müslüman halkın yoğun olarak yaşadığı İşkodra, Kosova gibi vilayetlerde bu okulları kullanarak onları asimile etmeye çalıştıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Azınlık Okulları, Maarif Salnameleri, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Düstur.

ABSTRACT

The Minority Schools In Rumelia According To Lesson

Plans And Education Schedules Of Ottoman

Bayram ÖZKAYA

Adiyaman University

Institute of Social Sciences

Department Of Primary Education

Department Of Social Sciences Education

Agust, 2019

In this study, the schools that founded by minorities living under auspices of Ottoman in Rumelian areas are researched and analyzed.

In this study the document review is used which is one of the quantitative research methods.

While the activities that performed by minority schools were being researching; the required data had obtained by examining the Ottoman State's Law Book that contains recording of lesson plans and laws and regulations. Beside the Lesson Plans and Law Books which are basis source of our research; the sources, articles, theses and documents which relate to our subject were utilized as well.

As a result of required data; the names, degrees, cities and towns where they are founded, number of boys and girls in the classrooms, etc. statistical informations of Minority Schools were presented in charts by translating from Ottoman Turkish into Turkish.

At the end of the research; the minorities living under auspices of Ottoman has found a lot of educational institution especially on the areas where their population is high by taking advantage of the Ottoman's loss of power; beside the educations that given by these schools, they were turned to a tool for spreading of each nation's (Greek, Bulgarian, Serbian) own independence, denomination and culture; and also the endeavor of assimilation by founding these schools in provinces as like Shkoder, Kosovo where Muslim people were identified.

Key Words: Minority Schools, Lesson Plans, The Law of Founding Secondary School, Law Book.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, kurulduğu andan itibaren hâkimiyeti altındaki uluslara gereken değeri vermiş, onların özgür bir şekilde yaşamaları için gereken müsaadeyi göstermiştir; ancak ilerleyen zamanlarda, Osmanlı Devleti'nin bir yandan Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçilik hareketleri, diğer yandan Avrupalı devletlerle yapılan savaşlarda ardı ardına mağlubiyetler yaşaması, eski gücünü kaybetmesine sebep olmuş, bunun sonucu azınlıkların dil, din, kültür, yaşam ve eğitim hakkı gibi özel ve genel durumları, Osmanlı Devleti için artık bir iç mesele olmaktan çıkmış; yabancı devletlerin içine karıştığı bir dış mesele haline gelmiştir. Bu meselelerin çoğu, azınlıkların eğitimleri hakkında olmuştur. Azınlıkların eğitim kurumları, Osmanlı'nın kimi zaman ilgisizliğinden, kimi zaman çaresizliğinden, kimi zaman da yabancı devletlerin baskılarından dolayı, düzenli bir şekilde takip edilememiştir. II. Abdülhamit döneminden itibaren tutulmaya başlanan Maarif salnameleri azınlık okullarının ve yabancı okulların faaliyetlerini ve işleyişlerini takip etmeye çalışmıştır.

Araştırmamda, Osmanlı Devleti'nin azınlıklara nasıl yaklaştığını ve azınlıkların açtıkları okullara karşı nasıl bir politika uyguladığını, azınlıkların sorunlarına karşı hangi çözüm ve önerileri getirmeye çalıştığını, bunların uygulanabilmesi için hangi kanun ve düzenlemelerin yürürlüğe konulduğunu araştırarak detaylı bir şekilde sunmaya çalıştım. Bu çalışmada, Maarif salnamelerinden yapılan çevirileri temel alarak araştırmayla ilgili sonuca ulaşmaya çalıştım.

Bu konu ile ilgili araştırma yapmamı bana tavsiye eden, çalışmalarım esnasında bana yardımcı olan değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Murat Gökhan Dalyan hocama şükranlarımı sunarım. Çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen değerli Osman Tuğ, Şehmus Uzuner, Hasan Özbilgin ve M. Özgür Yılmaz hocalarıma, kardeşim Murat Özkaya'ya ve her zaman yanımda olan kıymetli eşime çok teşekkür ediyorum.

Adıyaman, 2019

Bayram ÖZKAYA

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

İnsanlar yazının bulunmasından itibaren, kendilerinden sonraki nesillere miras olarak yazılı birçok eser bırakmıştır. Bu kıymetli eserler, geçmişten günümüze bilim dünyasına klavuzluk yapmıştır. Maarif salnameleri ve Düsturlar da günümüz eğitim tarihçileri için önemli arşiv kaynaklarıdır. Bu araştırma, Maarif salnameleri ve Düsturlar odaklı bir çalışmadır. Araştırma sonucunda, elde edilen istatistiksel verilerden yola çıkarak azınlık okulları hakkında bulgulara ulaşabilmek amaçlanmıştır. Yapılan çalışma, Osmanlı'da azınlıkların eğitim sistemlerine ilgi duyan ve ileride bu konuda çalışma yapmak isteyenler için, iyi bir örnek teşkil etmekte, istatistikî bir yardımcı kaynak olma özelliği taşımaktadır.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1.1. Problem Durumu.....	4
1.2. Problem Cümlesi	5
1.2.1. Alt Problemler	5
1.3. Araştırmanın Amacı.....	6
1.4. Araştırmanın Önemi	6
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
1.6. Tanımlar	7
İKİNCİ BÖLÜM	9
2.1. Osmanlıda Eğitim Anlayışı	9
2.2. Sıbyan ve İptidai mektepleri.....	9
2.3. Rüştiyeler.....	10
2.4. İdadiler	11
2.5. Sultaniler	11
2.6. Medreseler	12
2.7. Enderun Mektebi.....	13
2.8. Azınlık ve Yabancı Okulları.....	14
2.9. Azınlık Okullarının Açılmasını Ve Yaygınlaşmasını Sağlayan Hukukî Düzenlemeler	15
2.9.1. Kapitülasyonlar	15
2.9.2. Tanzimat Fermanı.....	16
2.9.3. Islahat Fermanı	18

2.9.4.	Maarif-i Umumiye Nizamnamesi.....	19
2.9.5.	Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin Düsturlarda Yayımlanan Önemli Maddeleri.....	21
2.9.6.	Kanun-i Esasi	25
2.9.7.	Ferman-ı Adalet.....	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		27
YÖNTEM.....		27
3.1.	Araştırmanın Yöntemi	27
3.2.	Verilerin Toplanması ve Analizi	27
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		30
BULGULAR ve YORUM.....		30
4.1.	Osmanlı Maarif Salnamelerine ve Düsturlara Göre Rumeli'de Açılan Azınlık Okulları	30
4.1.1.	Osmanlı'nın Azınlık Politikası	30
4.1.2.	Osmanlı Düsturlarında Azınlık Okulları İle İlgili Yer Alan Konu Ve Maddeler 30	
4.2.	Maarif Salnamelerinde Azınlıkların Okul Açtığı Rumeli Şehirleri	37
4.2.1.	İşkodra Vilayeti Şehirleri	37
4.3.	Maarif Salnamelerine Göre İşkodra Vilayetinde Yer Alan Azınlık Ve Yabancı Okulları	39
4.3.1.	Rum Okulları	39
4.3.2.	Yabancı Okullar	44
4.4.	Kosova Vilayeti Şehirleri.....	50
4.4.1.	Üsküp.....	50
4.4.2.	Taşlıca	51
4.4.3.	Prizren	52
4.5.	Maarif Salnamelerine Göre Kosova Vilayetinde Yer Alan Azınlık Okulları	53
4.5.1.	Bulgar Okulları.....	53
4.5.2.	Sırp Okulları	61
4.5.3.	Rum Okulları	65
4.5.4.	Musevi Okulları.....	66
4.5.5.	Azınlıkların Eğitim Gördüğü Devlet Okulları.....	68
4.6.	Selanik Vilayeti Şehirleri	69
4.6.1.	Selanik	69

4.6.2.	Serez (Siroz)	70
4.6.3.	Drama	70
4.7.	Maarif Salnamelerine Göre Selanik Vilayetinde Yer Alan Azınlık Okulları	71
4.7.1.	Musevi Okulları	71
4.7.2.	Sırp Okulları	73
4.7.3.	Bulgar Okulları	74
4.7.4.	Rum Okulları	84
4.7.5.	Azınlıkların Eğitim Gördüğü Devlet Okulları	97
4.7.6.	Yabancı Okullar	100
4.8.	Manastır Vilayeti Şehirleri	106
4.8.1.	Manastır	106
4.8.2.	Serfice	107
4.8.3.	Görice	107
4.8.4.	İlbasan	108
4.8.5.	Debre	109
4.9.	Maarif Salnamelerine Göre Manastır Vilayetinde Yer Alan Azınlık Okulları	109
4.9.1.	Musevi Okulları	109
4.9.2.	Ulah Okulları	110
4.9.3.	Sırp Okulları	114
4.9.4.	Bulgar Okulları	115
4.9.5.	Rum Okulları	121
4.9.6.	Azınlıkların Eğitim Gördüğü Devlet Okulları	135
4.9.7.	Yabancı Okullar	137
4.10.	Yanya Vilayeti Şehirleri	138
4.10.1.	Yanya	138
4.10.2.	Ergiri	140
4.10.3.	Berat	140
4.10.4.	Preveze	141
4.11.	Maarif Salnamelerine Göre Yanya Vilayetinde Yer Alan Azınlık Okulları	141
4.11.1.	Rum Okulları	141
4.11.2.	Ulah Okulları	169
4.11.3.	Musevi Mektepleri	170

4.11.4. Azınlıkların Eğitim Gördüğü Devlet Okulları.....	171
Sonuç	173
KAYNAKÇA	178
OSMANLI YER ADLARI DİZİNİ	182
ÖZ GEÇMİŞ.....	185

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

Bkz. : Bakınız

H. : Hicri

M. : Miladi

s. : Sayfa

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğeri

yy. : Yüzyıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. İşkodra Kazası Rum Okulları (1317).....	39
Tablo 2. İşkodra Kazası Rum Okulları (1318).....	40
Tablo 3. İşkodra Kazası Rum Okulları (1319).....	40
Tablo 4. İşkodra Kazası Rum Okulları (1321).....	40
Tablo 5. Draç Kazası Rum Okulları (1317).....	41
Tablo 6. Draç Kazası Rum Okulları (1318).....	41
Tablo 7. Draç Kazası Rum Okulları (1319).....	41
Tablo 8. Draç Kazası Rum Okulları (1321).....	41
Tablo 9. Tiran Kazası Rum Okulları (1317).....	42
Tablo 10. Tiran Kazası Rum Okulları (1318).....	42
Tablo 11. Tiran Kazası Rum Okulları (1319).....	42
Tablo 12. Tiran Kazası Rum Okulları (1321).....	42
Tablo 13. Kovaya Kazası Rum Okulları (1317).....	43
Tablo 14. Kovaya Kazası Rum Okulları (1318).....	43
Tablo 15. Kovaya Kazası Rum Okulları (1319).....	43
Tablo 16. Kovaya Kazası Rum Okulları (1321).....	43
Tablo 17. Şayak Kazası Rum Okulları (1318).....	44
Tablo 18. Şayak Kazası Rum Okulları (1319).....	44
Tablo 19. Şayak Kazası Rum Okulları (1321).....	44
Tablo 20. İşkodra Kazası Fransız Okulları (1317).....	45
Tablo 21. İşkodra Kazası Fransız Okulları (1318).....	45
Tablo 22. İşkodra Kazası Fransız Okulları (1319).....	45
Tablo 23. İşkodra Kazası Fransız Okulları (1321).....	45
Tablo 24. Leş Kazası Fransız Okulları (1317).....	45
Tablo 25. Leş Kazası Fransız Okulları (1318).....	46
Tablo 26. Leş Kazası Fransız Okulları (1319).....	46
Tablo 27. Leş Kazası Fransız Okulları (1321).....	46
Tablo 28. Draç Sancağı Fransız Okulları (1317).....	46
Tablo 29. Draç Sancağı Fransız Okulları (1318).....	46
Tablo 30. Draç Sancağı Fransız Okulları (1319).....	47
Tablo 31. Draç Sancağı Fransız Okulları (1321).....	47

Tablo 32. İşkodra Sancağı Avusturya Okulları (1317).....	47
Tablo 33. İşkodra Sancağı Avusturya Okulları (1318).....	47
Tablo 34. İşkodra Sancağı Avusturya Okulları (1319).....	48
Tablo 35. İşkodra Sancağı Avusturya Okulları (1321).....	48
Tablo 36. İşkodra Sancağı İtalyan Okulları (1317).....	48
Tablo 37. İşkodra Sancağı İtalyan Okulları (1318).....	49
Tablo 38. İşkodra Sancağı İtalyan Okulları (1319).....	49
Tablo 39. İşkodra Sancağı İtalyan Okulları (1321).....	49
Tablo 40. Draç Sancağı İtalyan Okulları (1321).....	50
Tablo 41. Üsküp Kazası Bulgar Okulları (1316).....	53
Tablo 42. Üsküp Kazası Bulgar Okulları (1317).....	53
Tablo 43. Üsküp Kazası Bulgar Okulları (1318).....	53
Tablo 44. Üsküp Kazası Bulgar Okulları (1319).....	54
Tablo 45. Üsküp Kazası Bulgar Okulları (1321).....	54
Tablo 46. Koçana Kazası Bulgar Okulları (1316).....	54
Tablo 47. Koçana Kazası Bulgar Okulları (1317).....	54
Tablo 48. Koçana Kazası Bulgar Okulları (1318).....	55
Tablo 49. Koçana Kazası Bulgar Okulları (1319).....	55
Tablo 50. Koçana Kazası Bulgar Okulları (1321).....	55
Tablo 51. Palanga Kazası Bulgar Okulları (1316).....	55
Tablo 52. Palanga Kazası Bulgar Okulları (1317).....	55
Tablo 53. Palanga Kazası Bulgar Okulları (1318).....	56
Tablo 54. Palanga Kazası Bulgar Okulları (1319).....	56
Tablo 55. Palanga Kazası Bulgar Okulları (1321).....	56
Tablo 56. İştıp Kazası Bulgar Okulları (1316).....	56
Tablo 57. İştıp Kazası Bulgar Okulları (1317).....	56
Tablo 58. İştıp Kazası Bulgar Okulları (1318).....	57
Tablo 59. İştıp Kazası Bulgar Okulları (1319).....	57
Tablo 60. İştıp Kazası Bulgar Okulları (1321).....	57
Tablo 61. Kumanova Kazası Bulgar Okulları (1316).....	57
Tablo 62. Kumanova Kazası Bulgar Okulları (1317).....	58
Tablo 63. Kumanova Kazası Bulgar Okulları (1318).....	58

Tablo 64. Kumanova Kazası Bulgar Okulları (1319).....	58
Tablo 65. Kumanova Kazası Bulgar Okulları (1321).....	58
Tablo 66. Kıratova Kazası Bulgar Okulları (1316).....	58
Tablo 67. Kıratova Kazası Bulgar Okulları (1317).....	59
Tablo 68. Kıratova Kazası Bulgar Okulları (1318).....	59
Tablo 69. Kıratova Kazası Bulgar Okulları (1319).....	59
Tablo 70. Kıratova Kazası Bulgar Okulları (1321).....	59
Tablo 71. Kalkandelen Kazası Bulgar Okulları (1316).....	59
Tablo 72. Kalkandelen Kazası Bulgar Okulları (1317).....	60
Tablo 73. Kalkandelen Kazası Bulgar Okulları (1318).....	60
Tablo 74. Kalkandelen Kazası Bulgar Okulları (1319).....	60
Tablo 75. Kalkandelen Kazası Bulgar Okulları (1321).....	60
Tablo 76. Üsküp Kazası Sırp Okulları (1316).....	61
Tablo 77. Üsküp Kazası Sırp Okulları (1317).....	61
Tablo 78. Üsküp Kazası Sırp Okulları (1318).....	61
Tablo 79. Üsküp Kazası Sırp Okulları (1319).....	61
Tablo 80. Üsküp Kazası Sırp Okulları (1321).....	61
Tablo 81. Prizren Kazası Sırp Okulları (1316).....	62
Tablo 82. Prizren Kazası Sırp Okulları (1317).....	62
Tablo 83. Prizren Kazası Sırp Okulları (1318).....	62
Tablo 84. Prizren Kazası Sırp Okulları (1319).....	62
Tablo 85. Prizren Kazası Sırp Okulları (1321).....	62
Tablo 86. Taşlıca Kazası Sırp Okulları (1317).....	63
Tablo 87. Taşlıca Kazası Sırp Okulları (1318).....	63
Tablo 88. Taşlıca Kazası Sırp Okulları (1319).....	63
Tablo 89. Taşlıca Kazası Sırp Okulları (1321).....	63
Tablo 90. Prepol Kazası Sırp Okulları (1317).....	64
Tablo 91. Prepol Kazası Sırp Okulları (1318).....	64
Tablo 92. Prepol Kazası Sırp Okulları (1319).....	64
Tablo 93. Prepol Kazası Sırp Okulları (1321).....	64
Tablo 94. Üsküp Kazası Rum Okulları (1316).....	64
Tablo 95. Üsküp Kazası Rum Okulları (1317).....	65

Tablo 96. Üsküp Kazası Rum Okulları (1318).....	65
Tablo 97. Üsküp Kazası Rum Okulları (1319).....	65
Tablo 98. Üsküp Kazası Rum Okulları (1321).....	65
Tablo 99. Üsküp Kazası Musevi Okulları (1316).....	66
Tablo 100. Üsküp Kazası Musevi Okulları (1317).....	66
Tablo 101. Üsküp Kazası Musevi Okulları (1318).....	66
Tablo 102. Üsküp Kazası Musevi Okulları (1319).....	66
Tablo 103. Üsküp Kazası Musevi Okulları (1321).....	66
Tablo 104. İştîp Kazası Musevi Okulları (1317).....	67
Tablo 105. İştîp Kazası Musevi Okulları (1318).....	67
Tablo 106. İştîp Kazası Musevi Okulları (1319).....	67
Tablo 107. İştîp Kazası Musevi Okulları (1321).....	67
Tablo 108. Azınlıklar Devlet Okulları (1317).....	68
Tablo 109. Azınlıklar Devlet Okulları (1318).....	68
Tablo 110. Azınlıklar Devlet Okulları (1319).....	68
Tablo 111. Azınlıklar Devlet Okulları (1321).....	68
Tablo 112. Selanik Kazası Musevi Okulları (1316).....	71
Tablo 113. Selanik Kazası Musevi Okulları (1317).....	71
Tablo 114. Selanik Kazası Musevi Okulları (1318).....	72
Tablo 115. Selanik Kazası Musevi Okulları (1319).....	72
Tablo 116. Selanik Kazası Musevi Okulları (1321).....	72
Tablo 117. Selanik Kazası Sırp Okulları (1316).....	73
Tablo 118. Selanik Kazası Sırp Okulları (1317).....	73
Tablo 119. Selanik Kazası Sırp Okulları (1318).....	73
Tablo 120. Selanik Kazası Sırp Okulları (1319).....	73
Tablo 121. Selanik Kazası Sırp Okulları (1321).....	73
Tablo 122. Selanik Kazası Bulgar Okulları (1316).....	74
Tablo 123. Selanik Kazası Bulgar Okulları (1317).....	74
Tablo 124. Selanik Kazası Bulgar Okulları (1318).....	74
Tablo 125. Selanik Kazası Bulgar Okulları (1319).....	74
Tablo 126. Selanik Kazası Bulgar Okulları (1321).....	75
Tablo 127. Tikveş Kazası Bulgar Okulları (1316).....	75

Tablo 128. Tikveş Bulgar Okulları Kazası (1317).....	75
Tablo 129. Tikveş Kazası Bulgar Okulları (1318).....	75
Tablo 130. Tikveş Kazası Bulgar Okulları (1319).....	76
Tablo 131. Tikveş Kazası Bulgar Okulları (1321).....	76
Tablo 132. Usturumça Kazası Bulgar Okulları (1316).....	76
Tablo 133. Usturumça Kazası Bulgar Okulları (1317).....	76
Tablo 134. Usturumça Kazası Bulgar Okulları (1319).....	76
Tablo 135. Usturumça Kazası Bulgar Okulları (1321).....	76
Tablo 136. Gevgili Kazası Bulgar Okulları (1316).....	76
Tablo 137. Gevgili Kazası Bulgar Okulları (1317).....	76
Tablo 138. Gevgili Kazası Bulgar Okulları (1318).....	76
Tablo 139. Gevgili Kazası Bulgar Okulları (1319).....	78
Tablo 140. Gevgili Kazası Bulgar Okulları (1321).....	78
Tablo 141. Vidina Kazası Bulgar Okulları (1316).....	78
Tablo 142. Vidina Kazası Bulgar Okulları (1317).....	78
Tablo 143. Vidina Kazası Bulgar Okulları (1318).....	78
Tablo 144. Vidina Kazası Bulgar Okulları (1319).....	79
Tablo 145. Vidina Kazası Bulgar Okulları (1321).....	79
Tablo 146. Cuma-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1316).....	79
Tablo 147. Cuma-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1317).....	79
Tablo 148. Cuma-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1318).....	80
Tablo 149. Cuma-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1319).....	80
Tablo 150. Cuma-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1321).....	80
Tablo 151. Petre Kazası Bulgar Okulları (1316).....	80
Tablo 152. Petre Kazası Bulgar Okulları (1317).....	80
Tablo 153. Petre Kazası Bulgar Okulları (1318).....	81
Tablo 154. Petre Kazası Bulgar Okulları (1319).....	81
Tablo 155. Petre Kazası Bulgar Okulları (1321).....	81
Tablo 156. Norakob Kazası Bulgar Okulları (1316).....	81
Tablo 157. Norakob Kazası Bulgar Okulları (1317).....	81
Tablo 158. Norakob Kazası Bulgar Okulları (1318).....	82
Tablo 159. Norakob Kazası Bulgar Okulları (1319).....	82

Tablo 160. Norakob Kazası Bulgar Okulları (1321).....	82
Tablo 161. Temurhisar Kazası Bulgar Okulları (1316).....	82
Tablo 162. Temurhisar Kazası Bulgar Okulları (1317).....	82
Tablo 163. Temurhisar Kazası Bulgar Okulları (1318).....	83
Tablo 164. Temurhisar Kazası Bulgar Okulları (1319).....	83
Tablo 165. Temurhisar Kazası Bulgar Okulları (1321).....	83
Tablo 166. Selanik Kazası Rum Okulları (1316).....	83
Tablo 167. Selanik Kazası Rum Okulları (1317).....	84
Tablo 168. Selanik Kazası Rum Okulları (1318).....	84
Tablo 169. Selanik Kazası Rum Okulları (1319).....	84
Tablo 170. Selanik Kazası Rum Okulları (1321).....	84
Tablo 171. Usturumça Kazası Rum Okulları (1316).....	85
Tablo 172. Usturumça Kazası Rum Okulları (1317).....	85
Tablo 173. Usturumça Kazası Rum Okulları (1318).....	85
Tablo 174. Usturumça Kazası Rum Okulları (1319).....	85
Tablo 175. Usturumça Kazası Rum Okulları (1321).....	86
Tablo 176. Gevgili Kazası Rum Okulları (1316).....	86
Tablo 177. Gevgili Kazası Rum Okulları (1317).....	86
Tablo178.Gevgili Kazası Rum Okulları (1318).....	86
Tablo 179. Gevgili Kazası Rum Okulları (1319).....	86
Tablo 180. Gevgili Kazası Rum Okulları (1321).....	87
Tablo 181. Lankaza Kazası Rum Okulları (1316).....	87
Tablo 182. Lankaza Kazası Rum Okulları (1317).....	87
Tablo 183. Lankaza Kazası Rum Okulları (1318).....	87
Tablo 184. Lankaza Kazası Rum Okulları (1319).....	88
Tablo 185. Lankaza Kazası Rum Okulları (1321).....	88
Tablo 186. Karafarye Kazası Rum Okulları (1316).....	88
Tablo 187. Karafarye Kazası Rum Okulları (1317).....	89
Tablo 188. Karafarye Kazası Rum Okulları (1318).....	89
Tablo 189. Karafarye Kazası Rum Okulları (1319).....	89
Tablo 190. Karafarye Kazası Rum Okulları (1321).....	89
Tablo 191. Kesendire Kazası Rum Okulları (1316).....	90

Tablo 192. Kesendire Kazası Rum Okulları (1317).....	90
Tablo 193. Kesendire Kazası Rum Okulları (1318).....	90
Tablo 194. Kesendire Kazası Rum Okulları (1319).....	91
Tablo 195. Kesendire Kazası Rum Okulları (1321).....	92
Tablo 196. Vidina Kazası Rum Okulları (1316).....	92
Tablo 197. Vidina Kazası Rum Okulları (1317).....	93
Tablo 198. Vidina Kazası Rum Okulları (1318).....	93
Tablo 199. Vidin Kazası Rum Okulları (1319).....	93
Tablo 200. Vidina Kazası Rum Okulları (1321).....	93
Tablo 201. Siroz Kazası Rum Okulları (1316).....	94
Tablo 202. Siroz Kazası Rum Okulları (1317).....	94
Tablo 203. Siroz Kazası Rum Okulları (1318).....	94
Tablo 204. Siroz Kazası Rum Okulları (1319).....	94
Tablo 205. Siroz Kazası Rum Okulları (1321).....	95
Tablo 206. Kula Kazası Rum Okulları (1316).....	95
Tablo 207. Kula Kazası Rum Okulları (1317).....	95
Tablo 208. Kula Kazası Rum Okulları (1318).....	95
Tablo 209. Kula Kazası Rum Okulları (1319).....	96
Tablo 210. Kula Kazası Rum Okulları (1321).....	96
Tablo 211. Peraveşte Kazası Rum Okulları (1316).....	96
Tablo 212. Peraveşte Kazası Rum Okulları (1317).....	96
Tablo 213. Peraveşte Kazası Rum Okulları (1318).....	97
Tablo 214. Peraveşte Kazası Rum Okulları (1319).....	97
Tablo 215. Peraveşte Kazası Rum Okulları (1321).....	97
Tablo 216. Azınlıklar Devlet Okulları (1316).....	97
Tablo 217. Azınlıklar Devlet Okulları (1317).....	97
Tablo 218. Azınlıklar Devlet Okulları (1318).....	98
Tablo 219. Azınlıklar Devlet Okulları (1319).....	98
Tablo 220. Azınlıklar Devlet Okulları (1321).....	99
Tablo 221. Selanik Sancağı Fransız Okulları (1316).....	99
Tablo 222. Selanik Sancağı Fransız Okulları (1317).....	100
Tablo 223. Selanik Sancağı Fransız Okulları (1318).....	100

Tablo 224. Selanik Sancağı Fransız Okulları (1319)	100
Tablo 225. Selanik Sancağı Fransız Okulları (1321)	101
Tablo 226. Drama Sancağı Fransız Okulları (1316)	101
Tablo 227. Drama Sancağı Fransız Okulları (1317)	101
Tablo 228. Drama Sancağı Fransız Okulları (1318)	102
Tablo 229. Drama Sancağı Fransız Okulları (1319)	102
Tablo 230. Drama Sancağı Fransız Okulları (1321)	102
Tablo 231. Selanik Sancağı Alman Okulları (1316)	102
Tablo 232. Selanik Sancağı Alman Okulları (1317)	103
Tablo 233. Selanik Sancağı Alman Okulları (1318)	103
Tablo 234. Selanik Sancağı Alman Okulları (1319)	103
Tablo 235. Selanik Sancağı Alman Okulları (1321)	103
Tablo 236. Selanik Sancağı İtalyan Okulları (1316)	103
Tablo 237. Selanik Sancağı İtalyan Okulları (1317)	104
Tablo 238. Selanik Sancağı İtalyan Okulları (1318)	104
Tablo 239. Selanik Sancağı İtalyan Okulları (1319)	104
Tablo 240. Selanik Sancağı İtalyan Okulları (1321)	104
Tablo 241. Selanik Sancağı Romen Okulları (1318)	104
Tablo 242. Selanik Sancağı Romen Okulları (1319)	105
Tablo 243. Selanik Sancağı Romen Okulları (1321)	105
Tablo 244. Manastır Kazası Musevi Okulları (1316)	105
Tablo 245. Manastır Kazası Musevi Okulları (1317)	109
Tablo 246. Manastır Kazası Musevi Okulları (1318)	109
Tablo 247. Manastır Kazası Musevi Okulları (1319)	110
Tablo 248. Manastır Kazası Musevi Okulları (1321)	110
Tablo 249. Manastır Kazası Ulah Okulları (1316)	110
Tablo 250. Manastır Kazası Ulah Okulları (1317)	110
Tablo 251. Manastır Kazası Ulah Okulları (1318)	111
Tablo 252. Manastır Kazası Ulah Okulları (1319)	111
Tablo 253. Manastır Kazası Ulah Okulları (1321)	111
Tablo 254. Görice Kazası Ulah Okulları (1316)	111
Tablo 255. Görice Kazası Ulah Okulları (1317)	112

Tablo 256. Görice Kazası Ulah Okulları (1318)	112
Tablo 257. Kesriye Kazası Ulah Okulları (1316)	112
Tablo 258. Kesriye Kazası Ulah Okulları (1317)	112
Tablo 259. Kesriye Kazası Ulah Okulları (1318)	112
Tablo 260. İlbasan Kazası Ulah Okulları (1316)	113
Tablo 261. İlbasan Kazası Ulah Okulları (1317)	113
Tablo 262. İlbasan Kazası Ulah Okulları (1318)	113
Tablo 263. Manasır Kazası Sırp Okulları (1316)	113
Tablo 264. Manasır Kazası Sırp Okulları (1317)	114
Tablo 265. Manastır Kazası Sırp Okulları (1318)	114
Tablo 266. Manasır Kazası Sırp Okulları (1319)	114
Tablo 267. Manasır Kazası Sırp Okulları (1321)	114
Tablo 268. Manastır Kazası Bulgar Okulları (1316)	114
Tablo 269. Manastır Kazası Bulgar Okulları (1317)	115
Tablo 270. Manastır Kazası Bulgar Okulları (1318)	115
Tablo 271. Manastır Kazası Bulgar Okulları (1319)	115
Tablo 272. Manastır Kazası Bulgar Okulları (1321)	115
Tablo 273. Ohri Kazası Bulgar Okulları (1316)	116
Tablo 274. Ohri Kazası Bulgar Okulları (1317)	116
Tablo 275. Ohri Kazası Bulgar Okulları (1318)	116
Tablo 276. Ohri Kazası Bulgar Okulları (1319)	116
Tablo 277. Ohri Kazası Bulgar Okulları (1321)	117
Tablo 278. Pirlepe Kazası Bulgar Okulları (1316)	117
Tablo 279. Pirlepe Kazası Bulgar Okulları (1317)	117
Tablo 280. Pirlepe Kazası Bulgar Okulları (1318)	117
Tablo 281. Pirlepe Kazası Bulgar Okulları (1319)	117
Tablo 282. Pirlepe Kazası Bulgar Okulları (1321)	118
Tablo 283. Kesriye Kazası Bulgar Okulları (1316)	118
Tablo 284. Kesriye Kazası Bulgar Okulları (1317)	118
Tablo 285. Kesriye Kazası Bulgar Okulları (1318)	118
Tablo 286. Kesriye Kazası Bulgar Okulları (1319)	119
Tablo 287. Kesriye Kazası Bulgar Okulları (1321)	119

Tablo 288. Debre Kazası Bulgar Okulları (1316)	119
Tablo 289. Debre Kazası Bulgar Okulları (1317)	119
Tablo 290. Debre Kazası Bulgar Okulları (1318)	119
Tablo 291. Debre-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1319)	120
Tablo 292. Debre-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1321)	120
Tablo 293. Cuma Kazası Bulgar Mektepleri (1319)	120
Tablo 294. Cuma Kazası Bulgar Mektepleri (1321)	120
Tablo 295. Manastır Kazası Rum Okulları (1316)	120
Tablo 296. Manastır Kazası Rum Okulları (1317)	121
Tablo 297. Manastır Kazası Rum Okulları (1318)	121
Tablo 298. Manastır Kazası Rum Okulları (1319)	122
Tablo 299. Manastır Kazası Rum Okulları (1321)	122
Tablo 300. Florina Kazası Rum Okulları (1316)	122
Tablo 301. Florina Kazası Rum Okulları (1317)	123
Tablo 302. Florina Kazası Rum Okulları (1318)	123
Tablo 303. Florina Kazası Rum Okulları (1319)	123
Tablo 304. Florina Kazası Rum Okulları (1321)	123
Tablo 305. Görice Kazası Rum Okulları (1316)	124
Tablo 306. Görice Kazası Rum Okulları (1317)	124
Tablo 307. Görice Kazası Rum Okulları (1318)	124
Tablo 308. Görice Kazası Rum Okulları (1319)	125
Tablo 309. Görice Kazası Rum Okulları (1321)	125
Tablo 310. Kesriye Kazası Rum Okulları (1316)	125
Tablo 311. Kesriye Kazası Rum Okulları (1317)	126
Tablo 312. Kesriye Kazası Rum Okulları (1318)	126
Tablo 313. Kesriye Kazası Rum Okulları (1319)	126
Tablo 314. Kesriye Kazası Rum Okulları (1321)	126
Tablo 315. Serfice Kazası Rum Okulları (1316)	127
Tablo 316. Serfice Kazası Rum Okulları (1317)	127
Tablo 317. Serfice Kazası Rum Okulları (1318)	127
Tablo 318. Serfice Kazası Rum Okulları (1319)	128
Tablo 319. Serfice Kazası Rum Okulları (1321)	128

Tablo 320. Nasliç Kazası Rum Okulları (1316)	128
Tablo 321. Nasliç Kazası Rum Okulları (1317)	128
Tablo 322. Nasliç Kazası Rum Okulları (1318)	129
Tablo 323. Nasliç Kazası Rum Okulları (1319)	129
Tablo 324. Nasliç Kazası Rum Okulları (1321)	129
Tablo 325. Alasonya Kazası Rum Okulları (1316)	129
Tablo 326. Alasonya Kazası Rum Okulları (1317)	130
Tablo 327. Alasonya Kazası Rum Okulları (1318)	130
Tablo 328. Alasonya Kazası Rum Okulları (1319)	130
Tablo 329. Alasonya Kazası Rum Okulları (1321)	130
Tablo 330. Grebne Kazası Rum Okulları (1316)	131
Tablo 331. Grebne Kazası Rum Okulları (1317)	131
Tablo 332. Grebne Kazası Rum Okulları (1318)	131
Tablo 333. Grebne Kazası Rum Okulları (1319)	132
Tablo 334. Grebne Kazası Rum Okulları (1321)	132
Tablo 335. Kozana Kazası Rum Okulları (1316)	133
Tablo 336. Kozana Kazası Rum Okulları (1317)	133
Tablo 337. Kozana Kazası Rum Okulları (1318)	134
Tablo 338. Kozana Kazası Rum Okulları (1319)	134
Tablo 339. Kozana Kazası Rum Okulları (1321)	134
Tablo 340. İlbasan Kazası Rum Okulları (1319)	134
Tablo 341. Azınlıklar Devlet Okulları (1316)	135
Tablo 342. Azınlıklar Devlet Okulları (1317)	135
Tablo 343. Azınlıklar Devlet Okulları (1318)	135
Tablo 344. Azınlıklar Devlet Okulları (1319)	136
Tablo 345. Azınlıklar Devlet Okulları (1321)	136
Tablo 346. Manastır Sancağı Amerikan Okulları (1316)	136
Tablo 347. Manastır Sancağı Amerikan Okulları (1317)	137
Tablo 348. Manastır Sancağı Amerikan Okulları (1318)	137
Tablo 349. Manastır Sancağı Amerikan Okulları (1319)	137
Tablo 350. Manastır Sancağı Amerikan Okulları (1321)	137
Tablo 351. Manastır Sancağı Fransız Okulları (1321)	138

Tablo 352. Yanya Kazası Rum Okulları (1316)	138
Tablo 353. Yanya Kazası Rum Okulları (1317)	141
Tablo 354. Yanya Kazası Rum Okulları (1318)	144
Tablo 355. Yanya Kazası Rum Okulları (1319)	147
Tablo 356. Yanya Kazası Rum Okulları (1321)	150
Tablo 357. Koniçe Kazası Rum Okulları (1316)	153
Tablo 358. Koniçe Kazası Rum Okulları (1317)	157
Tablo 359. Koniçe Kazası Rum Okulları (1321)	157
Tablo 360. Maçova Kazası Rum Okulları (1316)	157
Tablo 361. Maçova Kazası Rum Okulları (1317)	158
Tablo 362. Maçova Kazası Rum Okulları (1321)	158
Tablo 363. Filat Kazası Rum Okulları (1316)	158
Tablo 364. Filat Kazası Rum Okulları (1317)	159
Tablo 365. Filat Kazası Rum Okulları (1318)	159
Tablo 366. Filat Kazası Rum Okulları (1319)	159
Tablo 367. Filat Kazası Rum Okulları (1321)	159
Tablo 368. Leskovik Kazası Rum Okulları (1316)	160
Tablo 369. Leskovik Kazası Rum Okulları (1317)	160
Tablo 370. Leskovik Kazası Rum Okulları (1318)	160
Tablo 371. Leskovik Kazası Rum Okulları (1319)	160
Tablo 372. Leskovik Kazası Rum Okulları (1321)	161
Tablo 373. Aydonat Kazası Rum Okulları (1316)	161
Tablo 374. Aydonat Kazası Rum Okulları (1317)	161
Tablo 375. Aydonat Kazası Rum Okulları (1318)	162
Tablo 376. Aydonat Kazası Rum Okulları (1319)	162
Tablo 377. Aydonat Kazası Rum Okulları (1321)	162
Tablo 378. Peremedi Kazası Rum Okulları (1316)	162
Tablo 379. Peremedi Kazası Rum Okulları (1317)	163
Tablo 380. Peremedi Kazası Rum Okulları (1318)	163
Tablo 381. Peremedi Kazası Rum Okulları (1319)	163
Tablo 382. Peremedi Kazası Rum Okulları (1321)	163
Tablo 383. Tepedelen Kazası Rum Okulları (1316)	164

Tablo 384. Tepedelen Kazası Rum Okulları (1317)	164
Tablo 385. Preveze Kazası Rum Okulları (1316)	164
Tablo 386. Preveze Kazası Rum Okulları (1317)	165
Tablo 387. Preveze Kazası Rum Okulları (1318)	165
Tablo 388. Preveze Kazası Rum Okulları (1319)	165
Tablo 389. Preveze Kazası Rum Okulları (1321)	165
Tablo 390. Berat Kazası Rum Okulları (1316)	165
Tablo 391. Berat Kazası Rum Okulları (1317)	166
Tablo 392. Berat Kazası Rum Okulları (1318)	166
Tablo 393. Berat Kazası Rum Okulları (1319)	166
Tablo 394. Berat Kazası Rum Okulları (1321)	166
Tablo 395. Avlonya Kazası Rum Okulları (1316)	167
Tablo 396. Avlonya Kazası Rum Okulları (1317)	167
Tablo 397. Avlonya Kazası Rum Okulları (1318)	167
Tablo 398. Avlonya Kazası Rum Okulları (1319)	168
Tablo 399. Avlonya Kazası Rum Okulları (1321)	168
Tablo 400. Yanya Kazası Ulah Mektepleri (1316)	168
Tablo 401. Yanya Kazası Ulah Mektepleri (1317)	169
Tablo 402. Yanya Kazası Ulah Mektepleri (1318)	169
Tablo 403. Yanya Kazası Ulah Mektepleri (1319).....	169
Tablo 404. Yanya Kazası Ulah Mektepleri (1321).....	169
Tablo 405. Yanya Kazası Musevi Okulları (1316).....	169
Tablo 406. Yanya Kazası Musevi Okulları (1317)	170
Tablo 407. Yanya Kazası Musevi Okulları (1318)	170
Tablo 408. Yanya Kazası Musevi Okulları (1319)	170
Tablo 409. Yanya Kazası Musevi Okulları (1321)	170
Tablo 410. Azınlıklar Devlet Okulları (1316)	171
Tablo 411. Azınlıklar Devlet Okulları (1317)	171
Tablo 412. Azınlıklar Devlet Okulları (1318)	171
Tablo 413. Azınlıklar Devlet Okulları (1319)	171
Tablo 414. Azınlıklar Devlet Okulları (1321)	172
Tablo 415. Azınlıklar Devlet Okulları (1321)	172

GİRİŞ

Tarih, insan topluluklarına millet niteliği kazandıran unsurlardan biridir. Devamlılık ve dayanışma bilinci için tarih, yaşananların deneyimi ile geçmişin dökümünü yaparak insanlığın geleceğine ışık tutabilmesi işlevini yerine getirmiştir.

Tarih, birçok güçlü devletin, medeniyetin varlığına sahne olmuştur. Kuşkusuz bunlardan birisi de Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı'nın üç kıtaya yayılan hâkimiyeti altındaki topraklarda yönetici unsur olan Türkler, toplam nüfusun yaklaşık üçte birini oluşturuyordu. Geri kalanını Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Slavlar, Romenler ve Araplar oluşturuyordu. Devletin siyasal ve yönetsel yapısı ırk esasına değil, düşünce ve inanç temeline göre örgütlenmişti. Osmanlı asimile ya da kültürel sindirme ve eritme politikası izlemiş olsaydı bu toplumsal yapının değişmesi kaçınılmazdı. Oysa Osmanlı böyle bir politika takip etmemiş, her inanç topluluğunu kendi içinde serbest bırakmıştır (Yazıcı, 2002: 2).

Fransız İhtilali Avrupa'yı etkileyen en mühim olaylardan biridir. Osmanlı Devleti ilk başlarda bu hareketlerden etkilenmemiştir. Ancak ilerleyen yıllarda yabancı devletlerin ülke içerisinde yaşayan azınlıkları kışkırtması sonucu bu ihtilalin olumsuz sonuçlarına maruz kalmaya başlamıştır. Bundan sonra gayrimüslimler, milliyetçilik duygusuyla bağımsızlık faaliyetlerine girişmişlerdir. Özellikle Osmanlı'nın Rumeli toprakları diğer tanımıyla Balkanlar, ardı ardına isyanlarla çalkalandı. Sırp, Rumlar bağımsızlık için mücadeleye başladılar. Rumlar bu isteklerine ulaşan ilk devlet oldu. Edirne Antlaşması'yla Yunanistan devletini kurdular. Yunanlıların bu başarılarını gören diğer azınlıklar da bundan sonra hep bu amaca ulaşmak için gayret gösterdiler. Siyasi, sosyal, dini, eğitim alanlarında maddi ve manevi bütün varlıklarını feda eden birçok kişi ortaya çıktı. Yunanistan devlet kurduktan sonra da boş durmadı. Kendi sınırlarında kalan azınlıkları, Yunanlılaştırmak için çalışmalar yaptı (Engelhardt, 1999: 31).

Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim halk, kilise ve okul açmakta serbestti. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinden sonra Latin Katolıklara ve Rum Ortodokslara fermanla verdiği dini imtiyazlar sayesinde Latin ve Rumlar, ibadetlerine serbestçe devam etmişlerdir.¹ O dönemin özelliğine göre din ve eğitim birlikte gerçekleştiği için, kiliselerin içinde okuma-yazma faaliyetlerinin yürütüldüğü, dini bilgilerin verildiği okullar oluşturulmuştur. Bu okullarda, o dine veya mezhebe

mensup toplumun çocukları eğitilmişlerdir. Fatih Sultan Mehmet bu duruma, hem İstanbul'da iki mezhebin merkezini oluşturmak hem de diğer dinlere duyduğu saygıdan dolayı müsaade etmiştir. Fatihten sonra gelen Osmanlı Padişahları da bu uygulamayı devam ettirmişlerdir (Cezar, 2010: 465).

Gayrimüslim tebaaya ait okullar, Cemaat Ruhani Meclisleri ile kiliselerin denetiminde olan okullardır. Hristiyan çocukları, kendi emellerine ve ihtiyaçlarına uygun gördükleri kendi okullarını tercih etmişlerdir. Okulların eğitiminde ilk önce dini nitelik ağır basarken daha sonraları milli nitelik öne çıkmıştır. Bu okullar, zengin bir şahıs veya grubun öncülüğünü yaptığı vakıflar yoluyla kurulup finanse edilir ve yönetilirlerdi. Bu okulların esas ve gizli yöneticileri kimi zaman zengin bir Rum tüccarı, kimi zaman Rusya'da ikamet eden Rum asıllı bir bürokrat kimi zaman da Rum ve Bulgar milliyetçiliğini ateşleyen öğretmen görünümündeki misyoner kişilerdi. Osmanlı himayesinde Yanya vilayetindeki Zosimea Rum Mektebi ile İstanbul'da açılan Protestan Robert Koleji böyle kişiler tarafından kurulup hizmet veren ve çok önemli öğrenciler yetiştiren okullardır.

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ve 28 Şubat 1856 tarihinde yabancı devletlerin baskısı sonucu ilan edilen Islahat Fermanı ile gayrimüslimlere daha fazla hak ve hürriyet sağlanmıştır. Islahat Fermanı temel siyasetini eğitim üzerine odaklamış ve bu alanda ciddi dönüşümlere sebep olmuştur. Ferman ile Osmanlı toplumundaki tüm milletlere ve dini azınlıklara okul açma hakkı tanınmıştır. Böylece her okul herkese açık olacak, cemaatler kendi kültür ve politikalarına uygun okullar açabileceklerdir (Gündüz, 2013: 69). Azınlık okullarına hiç düşünülmeden verilen bu hakların devlet için çok ağır sonuçları olmuştur. Ahmet Cevdet Paşa bu durumu "Devletin eski satveti kalmadığı gibi erkânının dahi evvelki şan ve şerefleri zail oldu... Müdahelat-ı ecnebiye aleni surette cereyan eder oldu. Devlet-i Aliye acınacak hale geldi" (Gündüz, 2013: 70) sözleriyle çok iyi anlatmıştır.

Azınlıklara verilen bu haklar ülke içerisinde her kesimden tepki almıştır. Hatta Sultan Abdülmecid'i devirmek için Kuleli vakasını gerçekleştirenlerden bazıları bu hareketin sebebinin gayrimüslimlere verilen özgürlük ve haklar olduğunu ifade etmişlerdir (Sakaoğlu, 1985: 72)

1856 Islahat Fermanı ve 1858 Arazi kanununun çıkarılmasından sonra Osmanlı toprak ve vilayet idaresinde ciddi değişimler oldu. Devletin muhtelit yapısı

vurgulanarak artık her ne yapılacaksa Müslüman ve gayrimüslim birlikteliği şeklinde düşünülmesi gerekiyordu. Osmanlı Devleti aslında bütün herkesi Osmanlılık potası altında eritmeyi istiyordu. Bunun için de eğitim alanında yeniliklere girişti. Maarif-i Umumiye Nezareti kuruldu. Nezaret hemen çalışmalara başlayarak yurtdışına öğrenciler gönderdi. 1857’de Paris’te bir Osmanlı Mektebi açıldı. 1859’da ilk kız rüştiyesi (İnas Rüştiyesi) açıldı. Sıbyan mekteplerinde iyileştirmeye gidildi. 1862’den itibaren mahalle mektepleri ıslah edilmeye başlandı. Modern eğitimin, diğer taraftan Avrupa etkisinin en önemli göstergesi olan ilk Osmanlı Lisesi Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) 1868 yılında hizmete açıldı. Eğitim sahasında her ne kadar 1857’de Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuş olsa da yapılmak istenen şeyleri yerine getirmekte sınırlı kalıyordu. Çünkü üzerinde uzlaşılacak ortak bir temel eğitim kanunu yoktu. Azınlık okulları ve yabancı okulların faaliyetleri düzenli bir şekilde takip edilmiyordu. Bu çalışmada Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin yürürlüğe girmesi sonucu yapılan faaliyetler üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Problem Durumu

Eğitim ve öğretim toplumların şekillenmesi açısından ciddi ve önemli bir konudur. Toplum hayatındaki önemi medeniyet ve kültürün gelişebilmesinin eğitim ve öğretime bağlı olmasından ileri gelir (Kodaman, 1999: 7). Dolayısıyla eğitimin geçmişini, hal ve istikbal ile ilgili meseleleri tarihçi, sosyolog, psikolog, hukukçu ve din adamı olarak ele almak gerekir. Eğitim ve öğretim sisteminin bir toplumun yükselmesinde yahut geri kalmasında önemli rolü olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Çağın düzenine ayak uydurabilen, toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilen eğitim sistemleri ve bu sistem içinde yetişen öğrenciler toplumların yükselmesinde aktif bir rol oynamışlardır. Fakat çağın gerisinde kalan, toplumun ihtiyaçlarını karşılayamayan eğitim sistemi ve içinde yetişen öğrenciler toplumun çöküşüne zemin hazırlamışlardır. Osmanlı Devleti Fatih döneminde (1451-1481) eğitimde en üst seviyeye yükselmiş 18.yy'a kadar eğitimde köklü bir değişiklik yapmayı pek düşünmemiştir. Ancak zamanla ardı ardına gelen askeri başarısızlıklar ve ağır yenilgiler, Osmanlı'nın başta askeri alan olmak üzere eğitim ve teknik alanında yenileşme hareketlerine ağırlık vermesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Eğitim ve öğretim alanında yapılan çalışmalar, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile yeni bir safhaya girmiştir (Somel, 2013: 20).

Gerileme döneminde Maarif Umumiye Nizamnamesinden önce Osmanlı Devleti'nde eğitim, sistem ve düzenden yoksundu ve bu alanda bir takım problemler yaşanıyordu. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, eğitimi bir devlet meselesi olarak mütalaa eden, Türk eğitim tarihinde en kapsamlı düzenleme ve ıslahat hareketi olarak eğitim tarihimizdeki yerini almıştır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 5 bölüm ve 198 madde olarak hazırlanmış ve eğitimin hemen hemen her konusu ile ilgilenmiş bir kanun mahiyetindeydi (Cevad,2001: 424-429). Nizamname ilkokuldan üniversiteye Müslüman ve gayrimüslim tüm öğretim kademelerinde yapılacak eğitim ve öğretimin özelliklerini, okutulacak dersleri, kayıt kabul işlerini, kız ve erkek çocukların öğrenimlerini ne şekilde yapacaklarını, idarecilerin, hizmetlilerin ve öğretmenlerin aylık ücretleri gibi konuları bir kurala bağlıyordu (Altın, 2008: 274).

Nizamname gerçek manada Sultan II. Abdülhamit döneminde 1881 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanacaktır. II. Abdülhamit döneminde en çok önem verilen konuların başında eğitim yer almıştır. Eğitim ile ilgili yapılan eserler kendisinden önceki döneme göre nicelik olarak kat kat artarken nitelik bakımından da ciddi bir dönüşüme uğramıştır (Gündüz, 2013: 77). II. Abdülhamit döneminde eğitim ile ilgili dikkat çekici yeniliklerden birisi de Maarif salnameleri olmuştur. Osmanlı'da ilk salname 1847 yılında Devlet Salnameleri olarak çıkartılmış, zamanla salnamelerin sayısı ve çeşitleri artırılmıştır. Bunlardan biri olan Maarif salnameleri, Maarif Nezareti tarafından hazırlanan ve yayımlanan salnamelerdir. Maarif salnameleri yıllık olarak tutulmuş, o zamanki eğitim ile ilgili her şey kayıt altına alınmıştır. Maarif salnamelerin ve düsturların kaynaklık ettiği birden fazla çalışma vardır. Ancak bu iki kaynağın doğrudan ele alındığı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu iki kaynağa bağlı olarak çalışma yapılmış çeşitli bilgilere ulaşmaya çalışılmıştır.

1.2. Problem Cümlesi

Bu araştırmada problem cümlesi Osmanlı Maarif Salnameleri ve Düsturlarında azınlık okullarına nasıl yer verilmiştir? Sorusuyla belirlenmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak ele alınacak alt problemler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

1.2.1. Alt Problemler

Araştırmanın amacına uygun olarak araştırmada ele alınacak alt problemler sıralanmıştır.

- 1-Maarif-i Umumiye Nizamnamesi azınlık okulları sorununu çözebilmiş midir?
- 2-Azınlık okullarının Osmanlı Devleti içerisinde serbest bir şekilde açılıp yayılmasını sağlayan resmi düzenlemeler neler olmuştur?
- 3- Maarif salnamelerine göre en çok mektep inşa eden gayrimüslim cematler ve yabancı devletler hangileridir?
- 4- Rumeli coğrafyasındaki Kilise ve Mektepler Sorunu Osmanlı Düsturlarına göre nasıl çözümlenmiştir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Yapılan bu çalışmanın amacı düsturlar ve Maarif salnamelerinde yer alan bilgilerden faydalanarak gayrimüslim ve yabancı okulların nerede, nasıl açıldıkları gibi hususlara açıklık getirebilmek, okullarda okuyan öğrencilerin sayılarını istatistiki veriler halinde sunabilmektir. Yapılan bu çalışmanın sosyal bilgiler açısından amacı ise okuyucuda milli kültür ve bilinç açısından bir farkındalık oluşturmaya çalışmaktır. Ülkemizde her ne kadar, azınlık ve misyoner kavramları güncelliğini koruyor olsa da azınlık ve yabancı okulları, akademik faaliyetler haricinde fazla gündeme gelmemektedir. Hlbuki azınlık ve misyoner okulları Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve yıkılmasında etkin rol oynamiş kurumlardır. İnsanların bu durumun farkına varması aynı akıbetin yaşanmaması için temkinli olması gerekmektedir.

1.4. Araştırmanın nemi

Geçmiş zerine genel ya da derinliğine tarafsız bir bakış, akademi dünyası için dahi faydalı düşünceler ortaya çıkarabilir. Maarif sisteminin gelişimini incelemekten vazgeçmek mümkün değildir. şimdiye kadarki maarif, Türk eğitim ve öğretiminin aldatıcı bir görünümünü vermektense öteye gidememiştir. Bu yüzden Türk aydını ve eğitimcisi, eğitim tarihini bildiğini zannederek üzerinde hiç durmamıştır (Kodaman, 1999: 7). Ancak yine de eğitim ve ğretim ile ilgili birçok kanun ve düzenlemelerde bulunulmuş lakin bu gerçek manada çözüm getirmemiştir. Türk eğitim sistemi yalpalamalarla dolu olan hayatına devam etmiştir.

Düsturlar ve Maarif salnameleri, birçok araştırmada kaynak olarak gösterilmesine rağmen, gayrimüslim ve yabancı okullar konusunda devlet salnameleri, vilayet salnameleri ve Osmanlı'ya sunulan raporlar daha çok ön plana çıkarılmıştır. Maarif salnameleri ve düsturlar ise geri planda bırakılmıştır. Bu araştırmamız Maarif salnameleri ve düsturlar odaklı bir çalışma olması açısından önem taşımaktadır

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada, Maarif salnameleri ile düsturlar içerisinde konu olan azınlık ve yabancı okulların tespit edilerek incelenmesi esas alınmış, araştırmanın zenginleşmesine katkısı olan vilayet salnameleri, gazeteler, inceleme eserleri, tez ve dokümanlarla sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Azınlıklar: Bir toplumda nicel bakımından az bulunan, bulunduğu toplumdan dil, din, ırk, kültür ve millet olarak ayrılan gruplardır. Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Ulahlar ve Yahudiler Osmanlı topraklarında etkin olan azınlıklardır.

Rumlar: Osmanlı Devleti'nin birçok imtiyazına nail olan azınlıkların başında gelir. Rumlar yoğun olarak Mora ve Makedonya'da yaşıyorlardı. Rumlar, bir süre sonra Yunanlılar olarak anılmıştır. 1829'da bağımsızlıklarını kazanarak Osmanlı himayesinden ayrılmışlardır.

Bulgarlar: Osmanlı himayesinde yaşayan Bulgarlar, 1878'e kadar Osmanlı tebaası olarak kaldılar. 1908'e kendi adlarına devlet kurarak Osmanlı egemenliğinden ayrılmışlardır.

Sırlar: 1389'da Osmanlı himayesini kabul ettiler (İnalçık, 2004: 214). Sırlar 1789 Fransız İhtilali'ne kadar müreffeh bir yaşam sürdüler. Fransız İhtilali sonrası ilk bağımsızlık hareketine girişenler Sırlar oldular. 1878'de bağımsızlıklarını elde ederek Osmanlı egemenliğinden ayrıldılar.

Yahudiler: 1492'de Osmanlı Devleti, İspanyolların katliamından kurtardığı Yahudileri İstanbul, Selanik ve diğer balkan şehirlerine yerleştirmiştir. Yahudiler, Osmanlı Balkan topraklarını terk edene kadar mutlu bir yaşam sürdüler. Ancak Balkanlarda yeni devlet kuran Bulgarlar, Yunanlılar Osmanlı gibi olmayınca Yahudiler Anadolu'ya göç etmiştir.

Ulahlar: Osmanlı Devleti, himayesinde olan Eflak halkını Ulah olarak adlandırmıştır (İnalçık,2004:242). 1391'de Osmanlı himayesine giren Ulahlar, 1829'da özerkliklerini elde ettiler. Kırım harbinden sonra da Rusların denetimine bırakılmıştır.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi: Osmanlı Devleti'nin idadi mektebi adıyla rüştiyelerden sonra gelen bir ortaöğretim kurumunun kurulmasını öngören yasadır.

Osmanlı Devleti, eğitim sisteminde yaptığı değişiklikle klasik Osmanlı medrese eğitiminden vazgeçerek ilk kez yeni bir eğitim nizamnamesi oluşturmuştur

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Osmanlıda Eğitim Anlayışı

Avrupa’da eğitim ve öğretim hakkı, henüz bir insan hakkı olarak ele alınmamışken Osmanlı’da herkese açık ve ücretsiz olarak eğitim ve öğretim veriliyordu. İsteyen herkes, bu haktan yararlanabilirdi. Eğitim ve öğretimin her türlü masrafı birer sivil toplum kuruluşu olan vakıflarca karşılanırdı. Selçuklulardan gelen bir devlet ve yönetim tecrübesine sahip olan Osmanlılar sahip oldukları her yerde halkın ihtiyaçlarına cevap verebilmek için cami, mektep ve medreseler inşa etmişlerdir. Padişah ve yakınlarının yanı sıra ekonomik durumları iyi olan birçok kişi de bu işe katılmış, böylece köylere varıncaya kadar hemen hemen her yerde eğitim kurumları açılmıştır (Kocaman, 2016: 404). Osmanlıların 600 küsur yıllık hâkimiyeti zamanında faaliyet gösteren eğitim kurumları ana hatlarıyla şu şekildedir:

2.2. Sıbyan ve İptidai mektepleri

Eğitimin ilk kademe yerleri olarak kabul edilen bu kurumlara, “mektepe, daru’t-talim, küttap” adı verilirken, halk içerisinde bu kurumlar mahalle mektebi ya da sıbyan mektebi olarak adlandırılmışlardır (Akyüz, 2010: 88). Osmanlı Devleti’nde öğretimin ilk aşaması olan, beş altı yaşlarındaki kız ve erkek çocuklarının okutulması için açılmış sıbyan mektepleri aslında daha önceki İslam devletlerinin eğitim geleneğinin bir devamı olarak tarihi çok eskilere dayanmaktadır (Ekmekçi, Dalyan ve Erdimez, 2009: 56). Sıbyan mektepleri, varlıklı ya da hayırsever vatandaşlar tarafından isteğe bağlı olarak hemen her mahallede inşa edilirdi. Sıbyan mektebine ilk defa gidecek olan çocuklar için “âmin alayı” düzenlenirdi. Bu gelenek, günümüzün sünnet merasimlerini andıran son derece düzgün ve gösterişli bir eğitim ritüelidir (Gündüz, 2013: 46). Sıbyan mektebinde okuyan erkek ve kız çocuklarına okuma - yazma öğretilirdi. Sıbyan mekteplerinin temel hedefi din eğitimiydi (Farooqi, 2010: 222).

Tanzimat döneminde meydana gelen yenilikçi etkileşimlerden eğitim sistemi de etkilenmiştir. Gelenekçiler ve yenilikçiler arasındaki tartışmalar eğitim alanında da kendini göstermiştir. Bu durumdan en çok etkilenen ise ilköğretim olmuştur. Sıbyan

okulları uzun yıllar ıslahat hareketlerinin dışında bırakılmıştır. Nihayet 1860-1863 yılları içerisinde sıbyan okulları için çalışmalara başlanmıştır (Kodaman, 1999: 66-67). 1868’de, İstanbul’da bir Darul-Muallimin-i Sıbyan açılarak ilkokullara yetiştirilecek öğretmenler hususunda önemli bir adım atılmıştır. 1869’da Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin yayımlanmasından sonra devlet, ilköğretim alanında şu yolları takip etmiştir.

1-Yapılacak yenilikleri kolayca denetleyebilmek için sıbyan mektepleri dışında iptidai okulları açmak.

2-Sıbyan okullarını muhafazakâr cümlelerin dikkatini çekmeden yeni usuller üzerine ders veren bir duruma getirmek.

Sultan II. Abdülhamid döneminde ilköğretim meseleleri Kanun-i Esasi ile ilgili çalışmalar yapılırken ele alınmış ve anayasaya konulan “Osmanlı efradının kâffesine tahsili maarif en birinci mertebesi mecburi olacak ve bunun derecatı ve teferruatı nizam-ı mahsus ile tayin kılınacaktır.” (Kodaman, 1999: 67) maddesi ile ilköğretim mecburiyeti getirilmiştir. Sıbyan okullarına 4-6 yaş arasındaki çocuklar gidiyordu. Çocuklar okuma-yazma, hesap, Kuran-ı Kerim ve temel dini bilgiler öğreniyorlardı. Çocuklarının hafız olmaları anne ve babaların en büyük özlemleri idi. Sıbyan mektepleri 1924 yılına kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir (Çelik, 2007: 127).

2.3. Rüştiyeler

II. Mahmut devrinde sıbyan okullarının yetersiz olduğu anlaşılınca bunların ıslahı yoluna gidilmiştir. Sıbyan okullarının üstünde “sınıf-ı sani” okullarının açılmasına karar verilmiştir. II. Mahmut bu okulların adını rüştiye olarak değiştirmiştir. Rüştiye okullarının genel öğretimdeki yeri bir süre karışıklıklara sebep olmuştur. Maarif tarihçilerinin bir kısmı okulu ilköğretime bir kısmı ise ortaöğretime dâhil etmiştir. Gerçekçi olarak bakıldığında rüştiyeleri ilk zamanlarda ilkokul üstü hazırlık okulu, daha sonra ise ortaokul karakterine sahip bir öğrenim derecesi olarak görmek gerekir. Osmanlı eğitim temelinde batılılaşmanın önemli göstergelerinden birisi olan rüştiye mektepleri sırasıyla açılmaya başlanmıştır. İlk açılan rüştiyeler 1839 tarihli Mektebi Maarifi Adliye Mektebi Ulumu Edebiyedir (Ünal, 2008: 5).

Sivil rüştiyelerden istenilen başarıların elde edilmesinin ardından sırasıyla 1859'da Küçük Kız Rüştiyesi, 1875'te Askeri Rüştiye açılmıştır. Böylece rüştiyeler Osmanlı eğitim sisteminde önemli bir yer oluşturmaya başlamıştır. Rüştiye mekteplerine Osmanlı Devleti'nin eğitim ve kültür tarihi açısından son derece zengin kaynakları olan Maarif salnamelerinde geniş yer ayrılmıştır (Maarif Salnamesi, 1316: 40).

2.4. İdadiler

Hazırlamak, geliştirmek manasına gelen Arapça "idadi" kökünden türemiş olan "idadi" kelimesi hazırlama yeri demektir. 1869'dan önce pek çok okulun hazırlama sınıflarına idadi denilmiştir. Ancak maarif tarihçileri bu idadi sınıfları ilk ve ortaöğretim derecelerinden hangisine dâhil edecekleri konusunda tartışmalar yaşamıştır. Bu durum, 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile çözüme kavuşturulmuş, idadiler ortaöğretimin birinci kademesi olarak ele alınmıştır. İdadi okulların hemen açılması, istenilmesine rağmen bu okullar açılmamıştır. Bu gecikmenin sebebi olarak, maddi imkânsızlıklar ve öğretmen yetersizliği gösterilebilir (Kodaman,1999: 119). 1873'te ilk Mülki İdadi açılmıştır. İdadilere o kadar ehemmiyet verilmiştir ki idadi binaların mimari tarzı üzerinde dahi titizlikle durulmuştur. İdadiler, Fransız okulları örnek alınarak yapılmıştır.

2.5. Sultaniler

Tanzimat eğitimcileri, rüştiyeler üzerinde yeni bir okula ihtiyaç duydular. Ayrıca Avrupalı devletler Osmanlı Devleti'nden Islahat Fermanında gayrimüslimlerle ilgili yükümlülüklerini yerine getirmesini istiyorlardı. Osmanlı Devleti azınlıkların Osmanlı tebaasıyla eşit şartlar altında eğitim hizmetlerinden yararlanmasını temin etmeliydi. Diğer yandan da Osmanlı birliğinin sağlanması gerekiyordu. Ancak sıbyan ve rüştiye okullarında Müslüman ve gayrimüslim çocukların birlikte okutulması sakıncalı gözüküyordu. Bu yüzden bu işin daha yükseköğretim kademelerinde yapılması uygun görülmüştür. Bu durumun çözüme kavuşması için Fransa'ya müracaat edilmiştir. Ayrıca Sultan Abdülaziz'in 1867'de Paris ziyareti sırasında İstanbul'da bir okul açılmasına karar verilmiştir. Neticede Galatasaray Sultanisi, 1868'de eğitime açılmıştır. Sultaniler,

Fransız liselerini model olarak almışlardır. Mekteb-i Sultani olarak da anılan bu okul Batı'ya açılan pencere olarak kabul edilmiştir (Şişman, 2006: 14). Mekteb-i Sultanide okunacak dersler iki kısımdır: Biri, “kısım-ı âdi” diğeri “kısım-ı âli”dir. Kısım-ı âdi, idadi mekteplerinde okutulan dersler iken; kısım-ı âli edebiyat, ilim ve fen derslerinin okutulduğu bölümdür. (Cevad, 2001: 413-414). Sultanilerin öğretim dili Fransızcaydı. 1869 Nizamnamesi'nde, Sultanilerin vilayet merkezlerinde açılması kararlaştırılmışsa da uygulamaya geçilememiştir.

2.6. Medreseler

Osmanlı Devleti'nde eğitim yüzyıllarca resmi ve gayri resmi müesseseler yolu ile yürütülmüştür. Bu müesseseler arasında en önemlisi, kuruluşundan 20. yy. sonuna kadar varlığını sürdüren medreselerdir. Medrese sıbyan mektebinden sonra orta, lise, yüksekokul ve üniversite eğitimine tekabül eden İslami kimliği sebebiyle sadece Müslümanların eğitim gördüğü bir eğitim kurumu olma özelliği taşır (Bozkurt, 1999: 327).

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu müteakip, padişahlar ve devlet adamları eğitim ve öğretim faaliyetlerine önem vermişlerdir. Osmanlılarda ilk medrese Orhan Gazi tarafından 1331'de İznik şehrinde açılmıştır. Osmanlı medreselerinde ilk müderris olarak eğitim veren kişi ise Davud-i Kayseri olmuştur. Orhan Gazi Bursa'yı fethettikten sonra Manastır Medresesi olarak da bilinen Orhan Gazi Medresesini kurmuştur. Sultan Yıldırım Bayezid Bursa'ya camiler, medreseler inşa ederek buranın bir ilim bir kültür merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Sultan II. Murad zamanında başta Edirne olmak üzere birçok yerde toplam 37 adet medrese kurulmuştur (İpşirli, 1999: 327).

Osmanlı Devleti'nde medreselerin resmi bir müessese olarak devlet nizami içinde yer alması Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde olmuştur. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra sekiz kiliseyi sekiz ünlü bilgin için medreseye çevirtmiştir (İnalçık, 2004: 175). Fatih Kanunnamesi'nde, Sahn-ı Seman medreseleri olarak geçen bu medreseler çağın en önemli eğitim kurumları idiler. 1463-1470 arasında Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa edilen Fatih Cami'nin yanına Sahn, Seman ve Tetimme adı verilen medreseler eklenmiştir. Sahn medreseleri yüksek, tetimme medreseleri ise orta düzeyde eğitim veriyorlardı (Akyüz, 2010: 65). Sahn-ı Seman medreselerinin her

birinin 19 odası vardı. Her medresede 15 oda, “danişment” adı verilen öğrencilere ayrılmıştı (Aktar, 1990: 13). Bizans Dönemi’nde sembol eserlerden biri kabul edilen Ayasofya Kilisesi, İstanbul’un fethinden sonra camiye çevrilmiş, yanına medreseler inşa edilmiştir. Ayasofya, önceleri sahn derecesinde iken ileriki zamanlarda daha üstün hale gelmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi’nde Mimar Sinan tarafından yapılan Süleymaniye Cami etrafına dört genel medrese, bir daru’l-hadis, bir daru’t-tıp ve bir tetimme inşa edilmiştir (Aktar, 1990: 14).

Medreseler esas planını doğduğu camiden almış olmasına rağmen öğrencilerin barınmalarını sağlamak için yurt, çalışmaları için kütüphane, temizlikleri için hamam, yemek ihtiyaçlarını gidermek için mutfak vb. tesisleri ile tam bir eğitim öğretim kurumuydu. Medrese kurumlarında ders veren kişilere müderris denirdi. Medreselerde eğitim öğrenciler için ücretsizdi. Sahn medreselerinde eğitim gören öğrencilere danişment, tetimme medreselerinde ders alan öğrencilere suhte adı verilirdi. Suhte, Farsça “yanmış, tutuşmuş” demektir. Medreselerde eğitimlerini tamamlayan öğrenciler diploma anlamını taşıyan icazetlerini alırlardı. İcazetlerini alan öğrenciler mülazımlık denilen bir bekleme süresini geçirdikten sonra müderris olmak için başvurularını yaparlardı (Akyüz, 2010: 76).

17. yy.dan itibaren medreseler görkemli dönemlerini yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Medreselerin bu hale gelmesinde müspet bilimlerin medrese derslerinden çıkarılması, yeterli donanıma sahip olmayan bilgisiz müderrislerin medreselerde hocalık yapmaya başlaması vb. birçok nedenler etkili olmuştur. Medreseler, devletin kuruluşundan itibaren başlayıp, yirminci asrın ikinci çeyreğine kadar, inişli çıkışlı bir seyir izlemesine rağmen, ülkenin ilim, kültür, irfan ve sosyal hayatına doğrudan doğruya büyük hizmetleri geçmiş eğitim kurumlarıdır (Özyılmaz, 2002: 5). Ayrıca yine medreseler siyasî, adlî ve sosyal hayatın gerektirdiği yöneticileri, hâkimleri (kadıları), hekimleri ve diğer uzmanları yetiştirmek suretiyle de Osmanlıya hizmet etmiştir.

2.7. Enderun Mektebi

Osmanlı eğitim sisteminde medreselerden sonra en dikkat çeken eğitim kurumlarının başında Enderun gelir (Gündüz, 2013: 32). Enderun mektebinin kuruluşu Sultan II.

Murad dönemine kadar gitse de mektebin düzenlenmesi ve geliştirilmesi Fatih Sultan Mehmet dönemidir.

Enderun mektebine alınan öğrenci kaynağı Osmanlıların savaşlarda esir aldığı Hristiyan çocuklar ve gençlerdir. Osmanlılarda bunlara devşirme adı verilirdi. Evli olan, Türkçe bilen, çobanlık yapan, babası ve anası ölmüş olan, evin tek çocuğu olan, herhangi bir sanat sahibi olan ve Yahudi olan çocuklar devşirilmezdi (Akyüz, 2010: 96). Devşirilen çocuklar Türk-İslam kültürünü öğrenmeleri için Anadolu'da Türk ailelerinin yanına verilirlerdi. Bunlar burada 3-5 yıl kaldıktan sonra bazı eğitim ve sınavlardan geçirilip Enderun mektebine alınırlardı. Bu eğitim kurumundan çıkanlar, Veziriazamlık, kaptanpaşalık, yeniçeri ağalığı, kapıcıbaşılık mirahırlık, eyalet valilikleri, sancak beylikleri ve daha bunlara benzer sarayın ve hükümetin yüksek memuriyetlerine tayin edilirdi. (Ergin, 17: 1977). 1909'a kadar faaliyet gösteren Enderun mektebi Türk eğitim tarihinde çok mühim bir yer tutar. Enderun eğitimi, dünya eğitim tarihine Türklerin bir katkısı olarak belirtilir.

2.8. Azınlık ve Yabancı Okulları

Osmanlı'da millet sistemi, dile değil dine dayanıyordu (Ortaylı, 2007: 70). İslâm hukukunun bazı prensiplerinden hareketle Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan gayrimüslimler, din ve mezhep esasına göre "millet sistemi" hâlinde teşkilâtlandırılmış; dinlerini ve dillerini öğretebilecekleri pek çok okul açmışlardı. Osmanlı Devleti içerisinde azınlıkların ve yabancıların okul açabilmeleri Osmanlı yönetiminin bu işe hoşgörü ile bakması sayesinde olabilmiştir. Azınlıklar Fatih devrinden itibaren eğitim alanında serbest bırakılmışlardır. Yabancılar ise Osmanlı padişahlarının bir lütuf olarak bahşettiği kapitülasyonları kişisel imtiyazlar maddesi çerçevesinde kullanarak (kendi okullarını açıp buralarda istedikleri gibi eğitim ve öğretim yapabilir) okullar açtılar (Ankara Ticaret Odası, 2004: 5). Bu durum Osmanlı'nın azametli devrinde hiçbir şey ifade etmemiş olsa da gücünü kaybettiği zamanlarda çok ciddi sıkıntılar yaşamasına sebep olmuştur. Gayrimüslimler, Tanzimat'tan (1839) sonra Osmanlı yüksek eğitim müesseselerine de kabul edilmeye başlanmış; bu durum onların devlet hizmetinde istihdam edilmelerine zemin hazırlamıştır.

1876'da ilan edilen Kanun-i Esasi (Anayasa) ile gayrimüslim ahali “Osmanlı kimliği” altında toplanmak istenmiş; ama uygulamada beklenen netice elde edilememiştir (Kodaman, 1999: 20-21). Bu durum yabancılara ve gayrimüslimlere ait okulların teftişinde de, birtakım boşluklar doğurmuş ve ilk defa 1886'da Maarif Nezareti bünyesinde bir müfettişlik kurulmuştur. 1893'te Zühdü Paşa tarafından Sultan II. Abdülhamid'e takdim edilen raporda, şimdiye kadar bu okullar hakkında çıkarılan kanunlardan hiçbirinin tatbik edilemediği; bunun da hükümetin kayıtsızlığından kaynaklandığı belirtilmiş ve bu tespite örnek olarak da, o tarihte Osmanlı sınırları içinde bulunan 413'ü yabancı 4.547 okuldan 4.049'unun ruhsatsız olduğu ifade edilmiştir (Karabekmez, 2015: 176). 1895'te çıkarılan bir fermanla Rumeli ve Anadolu'daki rüştiye (ortaokul) derecesindeki gayrimüslim okullarına, masrafları devlete ait olmak üzere, Türkçe muallim tayini kararlaştırılmış; ancak bu ferman da başarılı bir şekilde tatbik edilememiştir. Türkçenin eğitim dili yapılması teşebbüsleri engellenmiştir. Bunun üzerine Maarif Nezareti, son bir çare olarak, alınan diplomaların Osmanlı coğrafyasında geçerli olmasını nezaretin onayına bağlamıştır. Bakanlık, okullar üzerinde belli bir kontrol kurmaya çalışsa da, II. Meşrutiyet'in ilânına kadar (1908) gerçek manada bir denetim sağlanamamıştır. 1908'den sonra Maarif Nezareti, konuyu tekrar ele almış; okullar üzerinde güçlü bir denetim kurmaya ve Türkçeyi mecburi ders olarak okutmaya çalışmıştır. Fakat bu teşebbüs de, tahmin edileceği üzere, azınlıklar ve Avrupa devletleri arasında ciddi bir tepki doğurmuştur. Azınlık ve yabancı mektepleri Osmanlı'nın aleyhine siyasî faaliyetlerin doğmasında ve imparatorluğun parçalanmasında önemli bir rol oynamıştır. Azınlık okullarıyla ilgili bu sıkıntılı durum Osmanlı'nın yıkılışından sonra da devam etmiş; ancak Lozan Antlaşması'yla bir çözüme kavuşturulabilmiştir (ATO, 2004: 118).

2.9. Azınlık Okullarının Açılmasını Ve Yaygınlaşmasını Sağlayan Hukukî Düzenlemeler

2.9.1. Kapitülasyonlar

Kapitülasyon kavramı olarak; devletlerarası anlaşmalar sonucunda bir ülkede oturan ya da iş yapan yabancılara, o ülkenin vatandaşlarına tanınmayan ekonomik, mali, hukuki,

kültürel ya da dinsel ayrıcalık tanınması demektir (ATO, 2004: 3). Osmanlı Devleti'nde yabancılara verilen bu özel haklar, aslında padişahın bir lütfu, bağışdır. Kapitülasyonları barış ya da ticaret antlaşmaları ile karıştırmamak gerekir. Antlaşma, konferansların, görüşmelerin sonucudur. Bunlar, karşıt görüşlerin tartışılmasından sonra yapılan düzenlemelerdir. Kapitülasyonların temelinde, önceden hiçbir tartışma yapmadan, bütünüyle sultanların kendi rızalarıyla verdikleri karşılıksız ayrıcalıklar yatar. Antlaşmalar, daha sonra kapitülasyonların verdiği ayrıcalıkları anımsatmak ve bunları antlaşmaların metinleri içine sokmak için kapitülasyonlara dayandırılmıştır (Colas, 2005:113). Bu durum özellikle Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesinden sonra başlamış ve kapitülasyonlar şu şekilde gruplandırılmıştır.

Kişisel İmtiyazlar, Adli İmtiyazlar, Ticari İmtiyazlar (ATO, 2004: 5). Bu imtiyazlar yabancıların Osmanlı ülkesinde diledikleri yerlerde okul, kilise, postane, hastane, manastır gibi tesisler kurmaları, bunların en geniş ölçüde vergi muafiyetinden yararlanmaları, Türk tebaası azınlıkların, yabancıların himayelerine alınması gibi hususlar Osmanlı Devleti'nin hükümlerlik haklarına en çok darbe vuran hususlar olmuştur (Akyüz, 2010: 105).

Kapitülasyonlarda eğitim ile ilgili bir hükme rastlanılmaz. Bu belgeler ticaret, adliye işleri ve Hristiyanları koruma gibi bahanelerle batılı devletlere isteklerini genişletmesi için önceleri gizli, sonrasında ise açık bir şekilde amaçlarını gerçekleştirecek imkânı hazırlamıştır. Yabancı devletler kapitülasyonların getirdiği hakları veya yaptırımları Osmanlı toprakları içerisinde önceleri kendi misyoner okullarını kurmak için, daha sonraları ise azınlık okullarının kurulması veya faaliyet göstermesi için sürekli kullanmışlardır (Akyüz, 2010: 105).

2.9.2. Tanzimat Fermanı

Sultan II. Mahmut'un ölümünden beş ay sonra, 3 Kasım 1839'da Sultan Abdülmecid tarafından İstanbul Gülhane Parkı'nda Müslüman ve gayrimüslim halkların ileri gelenlerinin önünde yayımlanan bildiriye "Tanzimat Fermanı" denmiştir. Bununla, Dışişleri Bakanı Reşit Paşa'nın, daha eski padişah sağ iken Avrupa devlet adamları ile yaptığı konuşmalardan edindiği bir reform programı ilân ediliyordu. "Tanzimat" sözcüğü nizam verme anlamına gelen "tanzim" sözcüğünün çoğuludur. Tanzimat, bir

yandan yaklaşan çöküş tehlikesini haber veren bir buhranlar dönemi, bir yandan da yenilenişe delalet eden bir reformlarda hızlanma dönemi idi (Findley, 2007: 40). Türk yenileşme hareketlerinde Tanzimat Fermanı büyük bir dönemeçtir.

Fransız İhtilali'nin dünyaya yaydığı “milliyetçilik” düşüncesi, çok uluslu yapıya sahip birçok devleti etkilemiştir. Bu düşünceden, en çok etkilenen ve zarar gören devlet de Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Üst üste gelen ayaklanmalar ve savaşlar, devleti yeni çözüm yolları aramaya itmiştir. Avrupa bu kargaşadaki payına karşın, Osmanlıya yardım önermiştir ancak çağdaş Avrupa değerlerini kabul etmek şartıyla; bu anlamda, Tanzimat Fermanı çağdaş Avrupa'ya katılmak için atılmış bir adımdı. Osmanlı Hükümeti, Tanzimat'ın sonuna doğru, laik kanunları “Düstur” adı altında art arda yayımlamaya başlayınca yasama hacminin ne kadar genişlediği cetvelle ölçülebilecek hale gelmiştir (Findley, 2007: 196).

Tanzimat Fermanı'nda, Osmanlılığı bütün tebaalar için ortak yasal bir bağ haline getirmek amacıyla Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında eşitlik vaat edilmiştir (Karpas, 2006: 179). Osmanlı Devleti'nde modernleşmenin gerçek başlangıcı sayılan Tanzimat Fermanı'nda doğrudan eğitim ile ilgili herhangi bir madde yoktur (Altın, 2008: 272). Bu dönem devlet adamlarında eğitimin henüz genel bir sorun olarak düşünülmediği şeklinde yorumlanabilir. Temel hakların devlet tarafından güvenceye alındığı bu fermanla azınlıkların hakları da genişletilmiştir. Ancak bu ferman ne azınlıkları ne de Avrupa'yı tam olarak memnun etmiştir. Gülhane Hattı'nın okunmasında hazır bulunun Rum Patriği, Gülhane Hattı okunup da kırmızı atlastan yapılmış keseye konunca, “İnşallah bir daha bu keseden dışarı çıkmaz.” sözüyle hoşnutsuzluğunu göstermiştir. Azınlıklar refah bakımından Müslümanlardan bazı yerlerde ondan daha refah ve huzurlu bir durumda yaşıyor olmasına rağmen, siyasî haklara kavuşmak için yabancı devletlere başvurmaktan çekinmedi. Yabancı devletler de aynı mezhepte bulunanlarla kendileri arasında o derece sıkı bir menfaat ve hissiyat ortaklığı oluşmuştu ki Ortodokslar kendilerini Rus, Katolikler Fransız, Protestanlar ise İngiliz saymaktaydılar (Engelhardt, 1999: 60). Ortodokslar Rusya'nın, Katolikler Fransa'nın, Protestanlar da İngiltere'nin araya girerek Tanzimat Fermanının kendilerine vermiş olduğu hakların yürütülmesinin teminini istediler. Yabancı devletler, dini duygulardan çok kendi devlet yapıları ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çıkarlarına göre Tanzimat hakkında açık ve gizli amaçlarına uygun bir tavır takınmışlardır (Osmanoğlu, 2010: 86).

2.9.3. Islahat Fermanı

Osmanlı Devleti, varlığını sürdürebilmek için, yabancı devletlerin zorlamasıyla ya da kendi iradesiyle, zorunlu bir modernleşme çabasına girmiştir. Bu modernleşme çabası ise, temelde devletin Müslüman olmayan tebaasının hukuki statüsündeki (modern devlet bağlamında yapılması gereken) değişikliklere yansımıştır (Osmanoğlu, 2010: 6). Böyle bir zorunlu modernleşme gereği, 18 Şubat 1856'da Bab-ı Ali'de bütün vükela, şeyhülislam, patrikler, hahambaşı, memurlar önünde Sadrazamın özel kalemî tarafından Islahat Fermanı ilan edilmiştir (Engelhardt, 1999: 137). Bu fermanın kabul edilmesini mecburi hale getiren sebep, Kırım Savaşı'nın başından beri Avrupalı müttefikler tarafından barış şartları arasına yerleştirilen bir madde idi. Bu maddeye göre Avrupa Devletleri, Osmanlı içerisinde yaşayan azınlıklara daha fazla serbestlik verilmesini istiyorlardı (Çetinoğlu, 2011: 467).

1 Şubat 1855'te Viyana'da, Avusturya, İngiltere ve Fransa arasında barış görüşmelerinin prensipleri tartışıldı ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyan tebaanın hak ve imtiyazlarının açıklanmasını isteyen bir madde konuldu. (Yazıcı, 2002: 22). Tartışmalar neticesi ortaya atılan tezler şu şekildedir:

Türk Tezi: Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyan tebaaya verilen hak ve imtiyazlar, Fatih Sultan Mehmet devrinde başlar. Bu hak ve imtiyazlar iki bölümdür:

Birinci bölüm, dini yönden olanları içine alır. Bunlar vicdan hürlüğü ile ilgili olduğundan, Babıali yenilemeye daima hazırdır.

İkinci bölüm ise; medeni haklarla adalet ve muhtariyet hususundaki imtiyazları ihtiva eder. Osmanlı Hükümeti, Tanzimat Fermanı ile İslam ve Hristiyan tebaası arasında eşitlik prensibini kabul etmiş olduğu için, artık böyle imtiyazlar tanıyamaz.

Rus Tezi: Paris Antlaşması'na eklenecek bir madde ile Osmanlı Hristiyanlarının hak ve menfaatleri, Avrupa devletlerinin toplu garantisi altına alınmalıdır.

İngiliz Tezi: Tam ölçüde bir din serbestliği ve hukuk eşitliği sağlanmalıdır.

Fransız Tezi: İslam tebaa ile Hristiyan tebaa arasında, cemiyet, haklar, vergiler, askerlik, milli eğitim ve devlet memurluklarına geçme bakımından sürüp giden farklar, bir ferman ile kaldırılarak, Tanzimat Fermanı'nda işaret edilen tebaa eşitliği tam manasıyla geliştirilmelidir (Yazıcı, 2002: 23).

Osmanlı Devleti bu tezlerden Fransız tezini kabul etmiş, ferman haline getirip ilan etmiştir. 1839 Tanzimat Fermanı'nı, Müslümanlar için çıkarılmış olarak nitelersek, 1856 Islahat Fermanı'nı da Hristiyanlar için yayımlanmış bir belge sayabiliriz. İkincisi, birincide kapalı kalan bazı yanları açığa çıkardığı ve daha çatalı sorunları işaretlediği için birincisi gibi sessizlikle karşılanmadı. Çeşitli yönlerden eleştirilere uğradı. 1839 Fermanı, Müslüman halka bir anayasa veremediği halde, 1856 Fermanı, genel olarak Hristiyan milletlerin anayasal gelişmesinin başlangıcı olmuş, onların ulusal bağımsızlık isteklerinin bir manifestosu olmuştur. Müslümanlar arasında buna karşı ilk siyasal ve sosyal tepkiler çok geçmeden başlayacaktır (Berkes, 2003: 217).

Islahat Fermanı'nın Türk milletinin eğitim ve öğretimine yeni bir şey kattığı söylenemez. Azınlıkların Türk okullarına girmeleri konusunda ise bir sınırlama ya da şart konulmamıştır. Kısa süre sonra Osmanlı Devleti içinde bulunan ve kendilerine tanınan eğitim öğretim haklarından yararlanan azınlıklar, Avrupalıların da yardımıyla geniş çapta bir eğitim hareketine başlamışlar yurdun dört bir yanında millî ve dinî okullar açmaya başlamışlardır (Karabekmez, 2015: 17).

2.9.4. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi

Sultan II. Mahmud'un saltanat yıllarında başlayan eğitim arayışları oğlu Sultan Abdülmecid devrinde şümül kazanmış, Sultan Abdülaziz zamanında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile belirgin bir olgunluğa erişmiştir. Osmanlı eğitim modernleşme sürecinin ilk kez bu nizamname ile birlikte tutarlı ve genel bir mahiyet kazandığını söyleyebiliriz. Maarifi Umumiye Nizamnamesi'nin şekillendirilmesinde Galatasaray Lisesi'nin de kuruluşunda yer alan Fransa Eğitim Bakanı Jean Victor Duruy'un etkisi olmuştur (Berkes, 2003: 242). Duruy; 1789 Fransız İhtilali'nden bugüne kadar Fransız eğitiminin geçirmiş olduğu tecrübeleri ve uygulamaları memleketin içinde bulunduğu şartları göz önünde bulundurmak suretiyle Osmanlı Devleti'nde uygulanabilecek bir Maarif Nizamnamesi hazırladı. Osmanlı Maarif idaresi bu nizamnameye son şeklini verdikten sonra 1 Eylül 1869 tarihinde yayımlamıştır. Devlet eğitiminin yaygınlaşması sürecindeki mihenk taşı olan Maârif-i Umûmiye Nizamnamesi'nin tam metni Mahmud Cevad'ın hazırlamış olduğu 19. yy. maârif tarihini ele alan eserde mevcuttur. Nizamnamenin ilk kısmında sıbyan mektepleri, rüştiyeler, idadiler, mekâtib-i âliyyelerin

ve son olarak özel okulların programları, öğrenci alma ve mezun etme koşulları belirlenmiştir. İkinci kısmında maârif idaresi heyetine dair malumat vardır. Son bölümde de imtihanlar, şehâdetnameler ve bunların imtiyazatına dair ölçütler belirtilmiştir (Karabekmez, 2015: 174).

Bu nizamname ile birlikte imparatorluk dâhilindeki eğitim kurumlarının çok büyük bir kısmı (mahalle mektepleri, rüştiyeler, mekteb-i sultânî, azınlık okulları, yabancı okullar) tek bir sistem halinde tanımlanmıştır. Bugünün de temel eğitim teşkilat yapısı olan üç kademe ortaya konulmuştur; İbtidai (ilköğretim), Rüşti (Ortaokul), ve İdadi (lise) kademeler (Gündüz, 2013: 72). İlköğretimin dili her milletin kendi dili, Rüştiyenin ki ise Türkçe olarak belirlendi. Ülkenin eğitim yapısı ve okullar Mekatib-i Umumiye (Devlet okulları) ve Mekatib-i Hususiye (Özel Okullar) olarak iki kısma ayrıldı.

1. Nezareti ve idaresi devlete ait olan Umumi Mektepler: Bunlar sıbyan ve rüştiye okulları, idadiye ve sultaniler ve darülmualimin gibi yüksekokullardır. Köy ve mahallelerde açılması istenen sıbyan okulları cemaatin ve vakıfların elinde bırakılmıştır. Her 500 haneli kasabada Müslüman ve gayrimüslimler için ayrı ayrı rüştiye okulları açılacaktı. Her vilayet merkezinde açılacak olan sultaniye okullarına da Müslüman ve gayrimüslim öğrenciler birlikte devam edeceklerdi.

2. Yalnız nezareti devlete, tesis ve idaresi kişilere veya cemaatlere ait olan okullar: Bunlar "Hususi" okullar yani cemaatler, Osmanlı devleti veya yabancı tebaadan olan kişiler tarafından ücretli veya ücretsiz olarak kurulan okullardı. Bunların masrafları kurucuları tarafından veya bağlı oldukları vakıflar tarafından sağlanır ve idare edilirdi.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ilkokul eğitimini, dinî alana ait, tek amacı çocuklara okuma yazma öğretmek olan medreselerin etki alanından çıkartmıştır (Somel, 2010: 116). Maarifi Umumiye Nizamnamesi kızların ilkokul eğitimini de gözden geçirmiş bununla ilgili düzenlemeler getirmiş yine müzelerin idare edilmesi maarif bakanlığına bırakılmıştır.

19. yy.ın ilk çeyreğinde başlayan gittikçe hızını artıran modern misyoner faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası olan yabancı ve azınlıklar tarafından açılan özel okullar 129 ve 130. maddeler ile kontrol altına alınmaya çalışılmıştır (Mutlu, 2005: 25). Esasında Osmanlı Devleti, hâkimiyeti altında yaşayan herkesi eğitim alanında Osmanlılık kimliği altında toplamaya çalışmıştır. Çünkü bu dönemde Osmanlı idaresi,

azınlık mekteplerinin eğitim programlarının, ayrılıkçı ulusal ideolojileri yeniden üretmesine mani olmak ve Osmanlı bütünlüğünü sürdürmeye yönelik bir içerik kazandırmak istiyordu. Ancak bu düşünce pek işe yaramamıştır. Çünkü azınlık ve yabancı okulları, okullarının teftiş edilmesine karşıydılar. Mezhebi imtiyazlara ve yabancı kapitülasyonlara dayanarak Maarif Nezareti'nin isteklerini kabule yanaşmadılar ve Osmanlı Devleti'nin kendi mekteplerine müdahalesine hiçbir zaman razı olmadılar (Osmanoğlu, 2010: 201).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi Osmanlı eğitim tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder (Somel, 2010: 118). Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin oluşturulma gerekçesi çok açık bir biçimde öğretimin eğitsel kalitesini yükseltmek ve eğitimi halk arasında yaygınlaştırmak isteğidir. Osmanlı Devleti bu nizamname ile gerçekleştirmek istediği hedefleri tümüyle uygulamaya geçirememiştir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi daha çok Sultan II. Abdülhamit zamanında faaliyetlerini gerçekleştirebilme imkânı bulmuş olsa da yine de istenilen hedeflere ulaşamamıştır (Osmanoğlu, 2010: 119). Maarif-i Umumiye Nizamnamesi bazı değişikliklerle birlikte 1913'e kadar yürürlükte kalmıştır.

2.9.5. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin Düsturlarda Yayımlanan Önemli Maddeleri

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi

(Bab-ı Evvel)

(Mekatibin aksam ve derecatı beyanındadır)

1. Madde: Memalik-i Devlet-i Aliye'de bulunan mekatibin esasen iki kısma münkasımdır: Birincisi Mekatib-i Umumiye'dir ki nezaret ve emr-i idaresi devlete aiddir. İkincisi Mekatib-i Hususiyedir ki yalnız nezareti devlete tesis ve idaresi efrad ve yahud cemaate aiddir (Düstur, 1872: 184).

(Kısm-ı Evvel)

(Mekatib-i Umumiye)

2. Madde: Meratib-i tahsiliye esasen üçtür: Birincisi sıbyan ve rüştiye, ikincisi idadiye ve sultaniye mekteplerine ve üçüncüsü mekatib-i aliyeye mahsus olan derslerdir. Bu cihetle memalik-i devlet-i âliye de mekatib-i umumiye beş sınıfa münkasımdır. Birincisi

sıbyan, ikincisi rüştiye, üçüncüsü idadiye, dördüncüsü sultaniye mektepleri olup beşincisi dahi mekatib-i âliyedir (Düstur, 1872: 184).

(Fasl-ı Evvel)

Mekatib-i Sıbyan

3. Madde: Her mahalle ve karyede icabına göre bir iki mahalle ve yahud bir iki karyede la akıl birer sıbyan mektebi bulunacak ve muhtelit olan karye ve mahallelerde İslam mektebi başka ve etfal gayrimüslime mektebi başka olacaktır (Düstur, 1872: 184).

4. Madde: Sıbyan mekteplerinin mesarif-i inşaiye ve tamiriyesi ve muallimlerinin muhassesatı ve mesarif-i sairesi mahalle ve karyesinde bulunan cemaatlerinin heyet-i umumiyesi tarafından tesviye olunacaktır.

5. Madde: Mekatib-i sıbyaniye için iktiza eden muallimler nizamnamesine tevfiken intihab ve tayin kılınacaktır.

6. Madde: Mekatib-i sıbyaniyenin müddet-i tahsiliyesi dört senedir. Sınıf-ı gayrimüslime etfaline kendi usul ve diniyeleri tedris olunacaktır. İşbu usul-u diniye tedrisleri Ruesa-yı Ruhaniye marifetiyle bittayin ve tedris kılınacaktır. Dersler sınıf-ı gayrimüslimeye kendi lisanları üzere okutturulabilecektir. (Düstur'da yer verilen bu kanundan anlaşılıyor ki Osmanlı Devleti, azınlıklara eğitimde tam bir serbestlik bahşetmiştir)

Kız Sıbyan Mektepleri

15. Madde: Bir mahalle ve karyede bir cemaate mahsus olarak iki sıbyan mektebi olduğu ve mevkie mahzur dahi bulunmadığı halde biri yine o cemaatin etfal-i zukuruna ve diğeri inasına tahsis kılınacak ve bu suretin icrası kabil olmayan yerlerde etfal-i inasa mahsus mektepler vücuda gelinceye kadar erkek Sıbyan mekteplerine mensup oldukları cemaatlerin kız çocukları dahi kabul olunup fakat erkek çocuklarla mahlûta edilmeyecektir (Düstur, 1872: 186).

Mekatib-i Rüştiye

18. Madde: Beşyüz haneyi mütecaviz olan bir kasaba ahaliyi sırf İslam ise yalnız İslam, sırf Hristiyan ise yalnız Hristiyan için birer mekteb-i rüştiye olacaktır. Eğer ahaliyi muhtelit ise İslam için başka Hristiyan için başka birer mekteb-i rüştiye yapılacaktır. Bu vechile muhtelit kasabada mekteb-i rüştiyesi olacak sınıf ahalinin adedi yüz haneden ziyade olmak lazımdır ve sair sınıf-ı gayrimüslime hakkında bu kaide caridir.

19. Madde: Mekatib-i Rüştiyenin mesarif ve inşaiyesi, muallim ve hademesinin muhassesatı ve sair kaffe-i mesarafatı vilayet maarif idaresi sandığından tesviye kılınacaktır.

23. Madde: Mekatib-i rüştiyenin müddet-i tahsiliyesi dört senedir. Gayrimüslime etfalın umur-i mezhebiyye dersleri 6. Maddenin fıkra-i manzumesinde beyan olunan kaide mucebince Ruesa-yı Ruhaniye marifetiyle bittayin tedris olunacaktır (Düstur, 1872: 187).

Kız Mekatib-i Rüştiyesi

27. Madde: Büyük şehirlerde ahalsi sırf İslam ise yalnız İslam, sırf Hristiyan ise yalnız Hristiyan için birer kız mekteb-i rüştiyesi olacaktır. Eğer ahalsi muhtelit ise İslam için başka, Hristiyan için başka birer mekteb-i rüştiye yapılacaktır. Bu vechile muhtelit şehirlerde mekteb-i rüştiyesi olacak sınıf ahalsinin adedi beş yüz haneden müteceviz olmak lazımdır. Bu mekteplerin müceddiden tesisi şimdilik Dersaadete ve bade Reis-i vilayet olan mahallelere mahsusdur. Vesair sınıf-ı gayrimüslime hakkında dahi kaide-i mebhuse caridir (Düstur, 1872: 189).

Fasl-ı evvel

Mekatib-i idadiye

33. Madde: Mekatib-i idadiye mekatib-i rüştiyede ikmal-i tahsil etmiş olan İslam ile sınıf-ı gayrimüslime çocuklarının muhtelit talim ve tedrisleri için mevzudur.

34. Madde: Bin haneyi müteceviz olan ve mevkilerince lüzum görünen kasabalarda birer mekteb-i idadiye yapılmak mukarrerdir.

35. Madde: Mekatib-i idadiyenin mesarif ve inşaiyesi muallim ve hademesinin muhassesatı vesair kaffe-i mesarafatı vilayet-i maarif idaresi sandığından tesviye kılınacaktır.

38. Madde: Mekatib-i idadiyenin müddet-i tahsiliyesi üç senedir.

40. Madde: Mekatib-i idadiyenin tatil zamanları ve müddet-i imtihanları aynıyle rüştiye mektepleri gibi olup fakat bir sınıfın iyad-ı mahsusa için tatili mektebin muhtelit olması cihetiyle iki sınıf hakkında birden müsavata icra olunacaktır (Düstur, 1872: 190).

Mekatib-i Sultaniye

42. Madde: Her vilayetın merkezi olan şehir veya kasabada bir mekteb-i sultaniye olup mekatib-i idadiyeden bila imtihan çıkmış olanlar hangi sınıf teba-i devlet-i âliyeden olur ise olsun, işbu mektebe ücretle kabul olunacak ve mekatib-i rüştiyede ikmal fünun etmiş

ve şehadetname ile çıkmış olanlar dahi ücretle alınıp fakat bunlar kısım-ı adi sınıfına dahil olacaklardır (Düstur, 1872: 191).

Fasl-ı Salis

Mekatib-i Aliye

51. Madde: Mekatib-i Aliye Darulmuallimin, Darulmuallimat, Darulfünun ile Sanayi-i muhtelif mektepleridir (Düstur, 1872: 184).

Darulmuallimin

52. Madde: Mekatib-i Umumiye'nin derecat-ı muhtelifesi için mükemmel muallimler yetiştirmek üzere Dersaadette bir büyük Darulmuallimin tesisi olup üç şubeye; her şubeye biri edebiyata diğeri ulum ve fünuna mahsus olmak üzere iki sınıfa münkasımdır. Birinci şube rüştiye, ikinci şube idadiye, üçüncü şube sultaniye mekteplerine muallim yetiştirmeye mahsustur.

53. Madde: Rüştiye şubesi iki daireye münkasım olup birincisi İslam, ikincisi gayrimüslime mekatib-i rüştiyesi için yetiştirilecek muallimlere mahsustur.

Darulmuallimat

68. Madde: Kız mekatib-i sıbyaniye ve rüştiyesine muallimler yetiştirmek üzere Dersaadette Darulmuallimata tesis olup sıbyan ve rüştiye namıyla iki şubeye ve her şubeden dahi birisi İslam, diğeri sınıf-ı gayrimüslime rüştiyesi için yetiştirilecek muallimlere mahsus olmak üzere ikişer daireye münkasım kılınacaktır.

Kısım-ı Sani

Mekatib-i Hususiye

129. Madde: Mekatib-i hususiye bazı mahallelerde cemaatler tarafından veya gerek teba-i devlet-i âliye ve gerek teba-i ecnebiyeden efrad ve eşhastan biri canibinden ücretli veya ücretsiz olarak ihdas ve tesis olunan mekteplerdir ki bunların mesarifatı ve muhassesatı ya müessisleri tarafından veyahut merbut oldukları vakıfları canibinden idare ve ruiyyet kılınır. Memalik-i şahanede bu nevi mekteplerin tesisine evvela muallimlerinin yedinde Maarif Nezareti canibinden ve yahut mahalli mesarif idaresinden şehadetname bulunmak ve saniyen bu mekteplerde adaba ve politikaya mugayir ders okutturulmaması için talim olunacak derslerin ise cetveli ve kitapları Maarif Nezaretinde ve yahud mahalli Maarif idaresinden tasdik edilmek üzere, Taşrada ise Vilayet-i Maarif idaresiyle vilayet Valisi tarafından, Dersaadette ise Maarif Nezareti canibinde Ruhsat-ı Resmîye verilir (Düstur, 1872: 204). Bu üç şart kâmilan mevcud

olmadıkça Mekatib-i hususiye küşadına ve devamına ruhsat verilmez ve hilafında hareket ve kuvve-i takdirinde men ve sed olunur. Osmanlı yönetimince düstur kitapçığında da yayımlanan 129. Madde; hususi okullar kategorisinde yer verilen azınlık ve misyoner okullarının açılabilmesi için gerekli yükümlülükleri belirtmiş, bu yükümlülük şartları yerine getirilmediği takdirde olayların takip ve teftişinin yapılacağı kamuoyuna duyurulmuştur.

2.9.6. Kanun-i Esasi

Türk tarihinin ilk anayasası olma özelliğini taşıyan Kanun-i Esasi ile ilgili hazırlık çalışmaları yapılırken Osmanlı Devleti hem içeride hem dışarıda büyük buhranlar yaşıyordu. Sultan Abdülaziz, meşrutî yönetimi isteyenler tarafından zorla tahttan indirilmiş, yerine V. Murat padişah yapılmıştı. Ancak padişahın akli sorunları olduğu sürekli söyleniyordu. Nitekim tahttan indirilen Sultan Abdülaziz'in Feriye Sarayı'nda bilekleri kesilmiş olarak bulunan şüpheli ölümü, ardından ise Sultan Abdülaziz'i tahttan indiren Hüseyin Avni Paşa ve yanındakilerin kabine toplantısı sırasında Çerkes Hasan tarafından öldürülmesi, yeni padişahın iyice aklını kaybetmesine sebep olmuştur (Lewis, 1993: 161). Osmanlı Devleti içeride bu sıkıntıları yaşıyorken dışarıda ise Sırbistan ve Karadağ, destekçisi Rusya'nın kışkırtmaları ile Osmanlıya isyan etmişlerdi. Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir savaş hazırlığı içindeydi. Başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupa devletleri ise bu durumu bir konferans toplayarak görüşme talebinde ısrar ediyorlardı. Bu durumu gören meşrutiyetçi devlet adamları Kanun-i Esasi'yi ilan edeceğine söz veren şehzade Abdülhamit'i Osmanlı tahtına çıkarmışlardır (Lewis, 1993: 162).

Kanun-ı Esasi'nin ilan edilmesinde en etkili kişi Mithat Paşa'dır. Kanun-i Esasi'nin taslakları üzerinde çok önceden beri çalışmaktaydı. Hatta daha Sultan Abdülhamit'in şehzadeliği sırasında Mithat Paşa, bu taslakları ona göstermiştir. Sultan Abdülhamit, tahta geçer geçmez Kanun-i Esasi için gerekli çalışmaların yapılmasını emretti. Mithat Paşa başkanlığında hazırlanan Kanun-i Esasi'nin hazırlıkları, kısa sürede bitirildi ve hükümetin kabul ettiği taslak, Namık Kemal tarafından padişaha iletildi. Kanun-i Esasi, Avrupalı devletlerle yapılması kararlaştırılan Tersane Konferansı'nın toplandığı gün 23 Aralık 1876'da bütün dünyaya ilan edilmiştir (Kocahanoğlu, 1997: 208). Bu ilk Türk anayasası yapılırken model olarak Fransa ve Belçika modellerini

örnek aldığı söyleniyor olsa da esas modelin 1850 Prusya Anayasası olduğu anlaşılmaktadır (Lewis, 1993: 163).

Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan azınlıklar Kanun-i Esasi ile tamamen Osmanlı vatandaşı olarak kabul edilmişlerdir. Osmanlı toprakları içindeki her birey milleti cemaati ne olursa olsun, o artık bir Osmanlıdır. Azınlıkların ve yabancıların eğitim kurumları özel bir okul statüsünde olduğu kabul etmekle birlikte artık bütün okulların Osmanlı Devleti'nin denetimi altında olduğu vurgulanmıştır. Osmanlı Devleti'nin buradaki asıl amacı Müslüman olmayan cemaatleri de “Osmanlılık” birliği altında toplamaktır (Taşdemirci, 2001: 19). Oysa azınlıkların ve yabancı okulların amacı Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız olmaktır. Sonuçta bu uygulamalarla da istenilen hedeflere ulaşılamamış; Osmanlı coğrafyasında yeni yabancı ve azınlık okulları açılmaya devam etmiştir (Taşdemirci, 2001: 14).

2.9.7. Ferman-ı Adalet

Azınlıklar, daha fazla hak ve hürriyet elde etmek için emperyalist ülkelere Osmanlı Devleti'ne uygulattıkları baskılarla Islâhat Fermanı'nı çıkartarak Tanzimat Fermanı'nda pek açık olmayan, din, mezhep ve siyasî eşitliklerini teyit ettirmişler ve hızlı bir okullaşma sürecini başlatmışlardı. Öyle ki azınlıklar ve yabancı devletler Osmanlı Devleti'nin okul dahi götüremediği Rumeli topraklarının, en ücra köşelerinde bile okullar açmışlardır. Osmanlı Devleti'nde azınlık ve yabancı okulların açılmasıyla ilgili ilk düzenleme 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile başlamıştır. Nizamname, yabancı okullarla ilgili hukuki boşlukları hukukî bir zemine oturtmak istemişse de Osmanlı İmparatorluğu'nun iyice çöküş sürecine girmesi ve okulların açılışının konsolosluklarca üstlenilmesi bunu sağlayamamıştır. 14 Aralık 1875'te Ferman-ı Adalet azınlık ve yabancıların yararına ilgili Tanzimat ve Islahat Fermanı'na ek olarak bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu ferman “Hristiyanların her türlü işlerinde ve okul açmalarında kolaylık sağlayacaktır” (Topçu, 2007: 118). maddesi ile yabancı okulların açılabilme durumunu kesinleştirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, “nitel araştırma yöntemi”ne uygun bir şekilde hazırlanmıştır. Araştırmada tarama modelinde doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Bu araştırma, tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Betimleyici araştırmalar, var olan durumu ortaya çıkarmayı amaçlar. Önemli olan verilerin derlenmesi, düzenlenmesi ve profilin çıkarılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224).

Bu çalışmada, betimsel bir çalışma yapılarak düsturlar ve salnamelerden elde edilen veriler toplanılarak konu ile ilgili kısımlar ortaya konulmuştur.

3.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada, tarama modeliyle elde edilen veriler araştırmanın amacı doğrultusunda doküman analizi tekniği ile incelenmiştir. Karşılaştırılan verilerden birbiriyle ilişkili olmak üzere çeşitli bulgular elde edilmiştir. Elde edilen bu bulgular araştırmanın amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır.

Veriler, içerik analizi ve betimsel analiz birlikte kullanılarak incelenmiştir. İçerik analizi, yazılı ve görsel verilerin analiz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2011:227). Betimsel analizde ise amaç, elde edilen bulguları, düzenli ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunmaktır. Düsturlar ve Maarif salnameleri, verilere ulaşabilmek için temel kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca bu çalışmanın zenginleşmesine katkısı olan tez, makale ve kitaplardan da veriler aynı şekilde toplanarak çalışma içinde değerlendirilmiştir.

Maarif Salnameleri: Osmanlı Devleti’nde maarif ve kültür tarihi ile ilgili önemli bilgilerin kaydedildiği yıllıklardır. Eğitim tarihçesi, ülkedeki medreseler, okullar, kütüphaneler, eczaneler, çıkarılan gazete ve dergiler, Müslüman, gayrimüslim ve yabancı okulların adları, öğretmenlerin adları, öğrenci sayıları, kuruluş ve ruhsat tarihleri, kurucularının adları vb. bilgiler yer almaktadır. Bu bakımdan eğitim tarihi araştırmaları ile ilgilenmek isteyen kişilerin başvuracakları önemli bir kaynaktır. 1316

H. (1898–1899) 1321 H (1903-1904) tarihleri arasında yayımlanmıştır. Maarif salnameleri 6 defa yayımlanmıştır; ancak 1319 H (1902–1903) tarihli salname günümüzde mevcut değildir.

Düsturlar: Bir insan topluluğunun talep edebileceği hemen her konuda çok çeşitli yazışmalar yapan, bu talepler doğrultusunda ferman, irade, kararname ve kanunlar çıkartan Osmanlı Devleti, toplumsal hayatı düzenlemeye yönelik çıkarılan bu tür kanunları büyük bir özenle “Düstur” adını verdiği mecmuada toplamıştır (Sağlam,2010: 12). Tanzimat’tan sonra Osmanlı Devleti’nde ve kuruluşundan itibaren Türkiye Cumhuriyeti’nde kabul edilen kanun, nizamnâme ve diğer hukukî mevzuatı bir araya getiren resmî külliyat olan (Aydın, 2010: 48) “düstur” kelimesinin aslı Farsçadır. Farsçada “el” manasına gelen “dest” ile yine Farsça bir yapım eki olan “ver”ekinden oluşmuştur. Buna göre dest-ver (destur) şeklinde okunan kelime, Arapçalaşarak bu dilde “düstur” şeklini almıştır. Türkçede ise her iki şekilde de, destur ve düstur şeklinde kullanılır. Destur olarak kullanıldığında “izin, müsaade” anlamlarını ifade eder. Düstur olarak kullanıldığında ise kanunların bir arada toplandığı kitap, umumi kaide, kanun, nizam, örnek anlamlarına gelir. Temel kural ve yasaların toplandığı kitap anlamını ihtiva etmesi sebebiyle Başbakanlık tarafından yayımlanan kanunlar ile hukuki mevzuatı bir arada toplayan resmi yayın anlamına gelir (Yalçın, 2004: 74).

İlk defa 1851’de, Tanzimat’ın başlangıcından o tarihe kadarki hukukî mevzuat 142 sayfalık isimsiz bir kitapta toplandı. Şâban 1863’de Cevdet Paşa’nın gayretleriyle, kabul edilen yeni kanun ve yönetmelikleri eklemek, yürürlükten kaldırılanları çıkarmak suretiyle ilk defa “Düstur” adıyla bir kitap meydana getirildi. Ahmet Cevdet Paşa, “Düstur”u nasıl oluşturduğunu yazmış olduğu “Tezahir” adlı eserinde anlatmıştır (Cevdet Paşa, 1896: 73-74). Düsturlar kanun mecmuası olarak ilk defa 1863’te “Düstur-ı Atik” adıyla yayımlanmıştır. Düstur yayımlandıktan sonra resmi dairelere dağıtılmış isteyen kişilere de satılmıştır.

İlk defa çıkarılan Düstur-ı Atik, 582 sayfadan meydana gelmiştir. Daha sonraki dönemde 1872’de I. cilt, 1873’de II. cilt, 1873’de III. cilt ve 1879’da IV. cilt yayımlanmıştır (Yalçın, 2004: 74).

Düsturlar, beş tertipten oluşmaktadır:

1. Tertip Düstur: 1884’ten II. Meşrutiyet’in ilanı 1908’e kadar geçen süre içinde çıkarılan kanun ve nizamnameler yer alır.

2. Tertip Düstur: II. Meşrutiyet'in ilanıyla (1908) başlayıp Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin kapandığı (1920) yıllar arasındaki dönemde çıkarılan kanun ve nizamnameler yer alır. İkinci tertip Düstur'da kanun, nizamnâme ve diğer mevzuat padişah tarafından tasdik tarihi esas alınarak sıralanmıştır. Bu tertipte kanun ve nizamnâmelerin yanı sıra devletlerarası antlaşma ve sözleşmeler, umumi mukaveleler, cemaat reislerinin beratları da Düstur'a ilâve edilmiştir (Aydın, 2010: 48).

3. Tertip Düstur: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920'den başlayarak 1923 - 1927 ile 27 Mayıs 1960 arasındaki dönemi kapsayan 41 ciltten oluşur.

4. Tertip Düstur: 27 Mayıs 1960 ile 26 Ekim 1961 arasındaki devreyi kapsar.

5. Tertip Düstur: 6 Temmuz 1961 tarihinden itibaren yayımlanmaya başlamış, 12 Eylül 1980'e kadar yayımlanması sürmüştür.

Düstur, Resmi Gazete'de yayımlanan mevzuatın aynısıdır. Düstur'un kapsadığı dönemler "tertîp" sözcüğü ile ifade edilmiştir. Kullanım sıklığı az olmakla birlikte modern dönem tarihçilerinin kullanması gereken önemli kaynaklardan birisidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1. Osmanlı Maarif Salnamelerine ve Düsturlara Göre Rumeli’de Açılan Azınlık Okulları

4.1.1. Osmanlı’nın Azınlık Politikası

Osmanlı Devleti’nin klasik döneminde eğitim ve öğretim, din ve mezhep imtiyazlarının bir parçası olarak görüldüğü için, gayrimüslimlerin eğitim ve öğretimi kendi cemaatleri tarafından cemaat okullarında yapılırdı. Tanzimat Dönemi’nden itibaren, bu uygulama değiştirilmek istenmiş devlet gayrimüslimlerin eğitim gördüğü okulları denetleme gereği duyarak, bu okullarda öğretmenlik yapacak olanları da kendisi yetiştirmek istemiştir. Bütün Osmanlı tebaası içinde, bunları uygulayabilmek adına Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayımlanarak eğitim ve öğretim sistemi yeni bir düzenlemeye bağlanmıştır (Osmanoğlu, 2010: 119). Eğitim hakkında yapılan kanunlar ve düzenlemeler düstur kitapçıklarında bütün kamuoyuna bildirilmiştir. Azınlık ve azınlık okulları hakkında düsturlarda yer alan konular ve maddeler şunlardır

4.1.2. Osmanlı Düsturlarında Azınlık Okulları İle İlgili Yer Alan Konu Ve Maddeler

No: 485 – **Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı Hakkında Nizamname**

Takvim-i Vakayi ile neşir ve ilanı: 8 Şevval 1332, 17 Ağustos 1330, 30 Ağustos 1914-Numara 1920

Ahkam-ı Umumiye (Genel Hükümler)

Madde 1: Terbiye ve derse ait ve maarif kanununa tabi bilcümle müessesat ile kütüphane ve müze gibi, ilim ve sanata dair her şeyi idare ve teftiş etmek Maarif-i Umumiye Nezaretine bırakılmıştır.

Madde 2: Maarif-i Umumiye Nezareti birinci maddede beyan olunan idare ve teftiş hizmetleri nezaret tarafından tayin olunan memurlar yani, müsteşar ve merkezdeki tedrisat idareleri ve müfettişler ve vilayetlerdeki maarif müdür ve müfettişleri

marifetiyle doğrudan doğruya, valiler ve vilayat-ı tedrisat-ı ibtidaiye meclisleri ve müfettişleri ve kaza ve nahiye ve köy maarif komisyonu marifetiyle yapar (Düstur, 1330: 1036).

Teşkilat İdaresi

İdare-i Merkeziye – Taksim-i Hizmet

Madde 8: Büyük dersler dairesi iki şubeye ayrılır:

Birinci şube darülfünunlara, fakültelere, genel ve özel okullara vilayetlerin maarif müdürlüklerine, maarif müfettişlerinin azil ve tebdili ve tayinlerine ve yabancı ülkelerde okuyan Osmanlı öğrencilerine lazım bayan ders öğretmeninin tayinine, bağışlara ve sicil ve kaidelerle alakalı olan muameleleri idare eder.

Heyet-i Teftişye Dairesi ve Mevad-ı Müteferrika

Madde 15: Tüm mektepler ile memurların ve öğretmenlerin durumunu ve derslerin işlenmesini teftiş eden, milli eğitim müdürleriyle vilayet müfettişlerinin mesailerini nerede harcadıklarını takip ederek bunların teftiş raporlarını inceleyen ve bunlar hakkında beyan-ı mütalaa ile vazifeli bir teftiş heyeti teşkil olunmuştur. Yabancı okullar ve özel okullara ait genel bilgilerin incelenmesi bu daireye bırakılmıştır (Düstur, 1330: 1039).

No: 305 – Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-u Muvakkati

Takvim-i Vakayi ile Neşir ve İlanı: 23 Zilkaide 1331, 11 Teşrin-i Evvel 1329, 24 Ekim 1913 – Numara 1620

Mektepler ve Teşkilatı

Madde 1: İbtidai eğitimi mecburi ve genel ibtidai mektepleri mücanibdir

Madde 2: İbtidai eğitimi mecburi ve genel ibtidai mektepleri, özel okullarda ya da ebeveyn veya hususi muallimler tarafından aile nezdinde gösterilir.

Madde 7: İbtidai derslerine mahsus olan yapılar ya umumi veya hususidir.

Genel İbtidai Kurumları: Devlet, Vilayet, Liva, Kaza, Nahiye, Köy veya mahalle tarafından tesis ve masrafları devlet veya mahalli bütçelerden karşılanan mekteplerdir.

Özel ibtidai Kurumları: Kişiler ve cemaat ve cemiyet ile şirketler tarafından tesis edilen masrafları kendileri tarafından karşılanan mekteplerdir.

Resmi program tatbik olundukça vakıf okulları genel okullardan sayılacak, aksi halde özel okullar içerisinde kabul edilecektir (Düstur, 1332: 805).

Madde 15: İbtidai mekteplerin yapılması için lazım olan arsanın tedariki ve mektep binasının muallim ve muallime, muavin ve muavineleri, inşaat masrafları, kira bedeli ve bunların tamiri ve kız mekteplerine lazım olan derslerin ayarlanması ve yenilenmesi dershanelerin ısıtma ve ışıklandırması, hademe ücretlerinin karşılanması gibi masraflar köy ve mahalle ahalisine aittir.

Madde 16: Köy ve kasabalarda herkese ait yerler ile hükümetin malı olan arsalar mektep inşa edilmek üzere mahalli maarif komisyonları kararıyla ücretsiz terk edilirler (Düstur, 1332:806).

Teftiş-i Mekatip (Okulların Teftişi)

Madde 91: Genel ve özel ibtidai teftişi ileride zikredilen memurlar tarafından icra edilir.

1 –Maarif-i Müfettiş Umumileri (Genel Eğitim Müfettişleri)

2 –Maarif Müdürleri, Vilayet Maarif Müfettişleri (Eğitim Müdürleri, Vilayet Eğitim Müdürleri)

3 –Tedrisat-ı İbtidaiye Müfettişleri (İbtidai Dersleri Müfettişleri)

4 – Vilayat-ı Tedrisat-ı İbtidaiye Meclisleri tarafından intihap edilecek aza (fakat özel mekteplerin teftişine mezkûr meclislerin azasından bulunan ibtidai öğretmenleri memur edilemez)

5 – Kaza Kaymakamları, Nahiye Müdürleri (Düstur, 1332: 821).

Madde 92: Tüm özel okullar, gündüz ya da akşam (yatılı) olsun hepsi teftişe tabidir. Müfettişler, derslerin düzenli şekilde işlenip işlenmediğine, Kanun-i Esasiye uygun hareket edilip edilmediğine ve Osmanlı halkı arasında nifak ve fesatlık ortaya çıkaracak ortama meydan verilip verilmediğini inceleme konusuna vazifelidir.

Bu kanun gereği teftişe memur olanlar teftiş için daima bu mekteplere gidebilirler. Teftişe muhalefet edenler beş altından elli altına kadar nakit para cezasına veya bir haftadan üç aya kadar hapse mahkûm edilirler.

Muhalefetin derecesi ceza kanunları gereği daha büyük bir suç işlerse failleri hakkında adı geçen kanunlar gereğince hareket olunur.

Ahkâm-ı Müştereke

Madde 94: İbtidai mekteplerinde muallimlik edebilmek için 19 yaşında, muallimlik edebilmek için 17 yaşında olmak şarttır.

Madde 95: Bu kanun gereği şartları yerine getiren yabancılara vilayet-i tedrisat-ı ibtidaiye meclisinin oy ve müsadesi alınarak Maarif Bakanlığı tarafından genel ve özel ibtidai okullarında ders vermek üzere ruhsat verilebilir (Düstur, 1332: 822).

No: 272 **İdadi mekteplerine yabancı ülkelerin çocuklarının öğrenci olarak kabulü hakkında irade**

Meclis-i Mahsusa Vükela Mazbatası

8 Rebiulevvel 1305, 11 Teşrin-i Sani 1303, 24 Kasım 1887

Maarif nezaretinin aramızda okunan tezkeresinde idadilere yabancıların çocuklarının öğrenci olarak kabul olunup olunmayacağı hakkında bazı vilayetlerden vuku bulan sualden bahisle ifadesi alınmış, adı geçen belgede yazılmış olduğu üzere Osmanlı topraklarında yerleşme hakkı olan yabancı halkın Osmanlı halkı gibi eğitim görmelerinden dolayı çocukların idadilere kabulleri münasip olacağına karar verilmiş ise de emir ve ferman padişahımızdır. (Düstur, 1888: 950).

Tezkere-i Maruza

8 Rebiulevvel 1305, 11 Teşrin-i Sani 1303, 24 Kasım 1887

İdadi mekteplerine, yabancıların çocuklarının öğrenci olarak kabul olunup olunmayacağı hakkında Maarif Bakanlığının tezkeresi üzerine Meclis-i Mahsus-u Vükeladan kaleme alınan mazbata takdim edilmiş olup padişahın emir buyurması halinde gerekli olan açıklaması yapılmıştır.

İrade-i Mübelliğ hamis

Gönderilmiş olan olan belgenin padişahın buyruk ve emirleri üzerine;

İrade tarihi 15 Rebiulevvel 1305, 18 Teşrin-i Sani 1303, 1 Aralık 1887

No: 149- **Memalik-i Osmaniye'de Bulunan Ecnebilerin Hukuk ve Vezaifi Hakkında Kanun-u Muvakkat**

Takvim-i Vakayi ile Neşir ve İlanı: 27 Rebiulahir 1333, 1 Mart 1331, 14 Mart 1915 - Numara 2119

Madde 1: Osmanlı ülkesinde yaşayan yabancılar, Kanun-ı Esasi ile diğer kanunların Osmanlılara bahşettiği siyasi haklar ve belediyeden istifade edemezler ise de kanunlar ve Devlet'i Aliye düzenlemeleri Osmanlı halkına verilmeyen özel hukuklardan faydalanırlar.

Madde 2: Emniyet ve asayiş memleketi ilgilendiren tüm kanunlar ve düzenlemeler, Osmanlı topraklarında yaşayan tüm yabancıları kapsar.

Madde 5: Var olan kanunlara uygun Osmanlı halkına bırakılan teklif ve vergilere yabancı halk da aynı şartlar ve dereceler içinde tabi olacaktır (Düstur, 1888: 458).

Madde-i Muvakkate

Bu kanunun yayımlanmasından Osmanlı topraklarında Memalik-i Osmaniye’de dava vekâleti ve hekimlik ve cerrahlık ve mühendislik ve muallimlik meslek ve sanatlarıyla meşgul olan ve mektep yaptıran ve gazete ve mecmua çıkaran yabancıların mektep hakları kanunlar ve devlete olan nizami itaat şartlarıyla koruma altındadır.

Protestan Cemaati Nizamnamesi

Halkın emniyetini ve ahlakını zarara uğratmamak şartıyla, Osmanlı topraklarında olan herkesin dini inançlarını yaşama serbestliği muhtelif cemaatlere verilmiş olan mezhep imtiyazlarının himaye ve korunması devletin yönetim altındadır. Kanun-i Esasinin on birinci maddesi ahkâmından olmasına ve Protestan cemaatlerinin işbu kanun hükümlerinden sonra faydalanmalarını tayin edecek bir nizamname süratle yapılmaya başlanmalıdır (Düstur, 1296: 615).

Madde 8: Protestan mezhebi ayininin Kanun-ı Esasinin müsait olduğu üzere serbest bir şekilde yapılmasına müdahale olunmayacağı belge ve ruhsatı olan, kiliseler yine müdahale vukuu caiz olmayacaktır ve mekteplerinin dersleri dahi diğer milletlerin mektepleri gibi Kanun-ı Esasinin on altıncı maddesi dairesinde cereyan edecektir (Düstur, 1296:616).

No: 205 Rum patrikhanesinin eski mezhep imtiyazlarının devam etmesi hakkında 22 Cemaziyelahir 1308 tarihli Padişah emrini bildiren genel bir bildiri

Rum mekteplerinin teftiş şekilleri ve rahiplerin haleflerinin emri ile defalarca cezalarından dolayı, alıkoyma ve mahkemelerine dair uyguladığı kararlar üzerine önceleri ve sonraları cereyan eden incelemelere uygun ve adı geçen Patrikhanenin saklanan iki özel imtiyaz belgesinin onaylanmasının ardından Adalet ve Mezhepler Bakanlığının aracılığı ile muhtelif tarihlerde Patrikhaneye bildirilmiş olan kararlar, mekteplerin ders programları Patrikhane ve Metropolitlerce düzenlenen muallim ve muallimelerin diploma ve belgeleri yine onlar tarafından tasdik olunduğu gibi hükümet tarafından da tasdik edilmesi gerekeceği için mektep müfettişleri veya müdürleri tarafından mekteplerin dersleri teftiş edildikten sonra zararlı eğitimde bulunan diploması olmayan muallim ve muallimeler görüldüğü takdirde İstanbul’da ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, taşralarda ise mahalli idareciler tarafından Patrikhane ve

Metropolithane ile haberleşerek diplomasız muallim ve muallimelerin bilgilendirilmesi (Düstur, 1312: 855).

No: 132 – **Rumelide münakaşa konusu olan kilise ve mektepler hakkında kanun**

Takvim-i Vakayi ile Neşir ve İlanı: 28 Cemaziyelahir, 20 Haziran 1326, 28 Temmuz 1908 – Numara 75

Madde 1: Rum Patrikhanesiyle Bulgar Eksarhanesine mensup olan ahalinin kilise ve mektepler hakkında kavgalar işbu kanuna uygun olarak çözülecektir (Düstur,1334: 431).

Madde 2: Bir çiftlik veya karye veya kasabada umumiyetle Patrikhane'ye veya Eksarhhane'ye mensup olan ahalinin istimal etmekte oldukları kilise ve mektepler o tarafa ait olarak kendi mülklerinde kalacaktır. Ancak çiftlik sahipleri tarafından yapılip ortakçılara tahsis kılınan hususi mabed bundan müstesnadır.

Madde 3: Kilise veya mektep yakınlarında bulunan bir karye veya çiftlik veya kasabada ahaliden bir kısmı Patrikhaneye diğer kısmı Eksarhhane'ye mensup oldukları halde o kilise ve mektep esasen hangi taraf namına müessis ise teslim edilecek ve taraf-ı ahir için yeniden o gibi müessesat inşa edilmek üzere beşinci ve altıncı maddelere uygun hükümet tarafından yardımcı olunacaktır.

Madde 4: Ahalisi kısmen Patrikhaneye ve kısmen Eksarhhane'ye mensup olan çiftlik ve karye veya kasabada kurulmuş birçok kilise ve mektebin mevcut olduğu ve bunların yalnız Patrikhanenin namına müessis bulunduğu halde işbu seçeceği kilise veya mektebi mülküne geçirecek ikinci kilise veya mektep diğer tarafa terk ve teslim edilecektir. Şayet kilise veya mektep kendi namına müessis olan üçüncü taraftan bir azınlık ise tercih ve seçme hakkı diğer tarafa ait olacaktır.

Madde 5: Gerekli yardım parasının değeri ve tespiti kilise ve mektep ihtiyacına göre belirlendikten sonra hükümetçe gerekli yardım yapılacaktır (Düstur, 1334: 432).

Madde 6: Hükümetin yardım parası için mevcut kilise ve mekteplerde ortaya çıkan işbu kanunun yayımlandığı tarihe kadar kesin olarak çözülememiş sorunlar bir defaya mahsus olarak bundan sonraki olaylar içerisine katılmayacaktır.

Madde 7: İşbu kanunun neşir ve tatbikinden sonra cemaatler arasında tebdil değişim veya iade-i mensubiyet vuku bulması kilise ve mekteplerin değişimine sebep olamaz. Buna dayanarak ahaliden gerek kısmen ve gerek umumen değişim isteyenler edenler kendi masraflarıyla yeniden tesislerin yapımında serbest olacaktır.

Madde 8: İşbu kanunun üçüncü ve dördüncü maddeleri şimdiye kadar iki cemaat arasında dönüşümlü olarak kullanılan kilise kullanımına son verilecektir.

Madde 9: Kilise ve mekteplere ait kısırlıktan ortaya çıkan hukuki davalar iki taraflı nizamiye mahkemeleri tarafından çözülecektir.

Madde 10: İşbu kanuna uygun hükümet tarafından yapılacak yardım parası ile yeniden inşa edilecek kiliseler için Meclis-i İdare-i Vilayetin kararına dayanarak vilayet makamında alınacak ruhsat üzerine derhal inşaata başlanılacak ve kilisenin inşa edileceği arazinin yerine göre tayin ve tahsis edilecek mukataa vergisi ve aşar vergisinin muamelesi resmi daireler tarafından yapılmak üzere evraklar vilayet yönetimi tarafından gönderilecektir (Düstur,1334: 433).

Madde 11: İşbu kanunun icrasına dâhiliye ve mezhep nazırları memurdur.

No: 95 – Rumeli’de münakaşa konusu olan Kilise ve Mekteplerin inşaat masrafları için 1326 yılı dahiliye bütçesine ait, sarf edilmesi gereken ama sarf edilemeyen miktarın 1327 senesinde sarfı hakkında kanun

Takvim-i Vakayi ile Neşir ve İlanı: 16 Rebiulahir 1329, 3 Nisan 1327, 16 Nisan 1911 – Numara 799

Tek Madde - Rumeli’de Rum ve Bulgar cemaatleri arasında münakaşa konusu olan Kilise ve Mekteplerin inşaat masrafları için dahiliye nezaretinin üç yüz yirmi altı senesi bütçesine zam edilmiş olan dört milyon kuruştan adı geçen sene zarfında sarf olunamayan miktarının üç yüz yirmi yedi senesi zarfında sarfına dahiliye nezaretince izin verilmiştir.

No: 17 – Kilise ve mektepler kanunu gereği inşa edilecek mektepler ve ibadethaneler için 4.000.000 kuruşun 1326 dâhiliye bütçesine ait olması hakkında kanun

Takvim-i Vakayi ile Neşir ve İlanı: 4 Muharrem 1329, 23 Kanun-u Evvel 1326, 5 Ocak 1911 – Numara 714

Tek Madde – Kilise ve mektepler kanunu gereği inşa edilecek mektepler ve ibadethaneler için lazım olan dört milyon kuruşun içişlerince uygunluğunun on dördüncü faslına dördüncü madde olarak ek ve ilavesiyle sarfı için maliye nezaretine ait kılınmıştır.

No: 146 – Kilise ve mektepler kanunu gereği inşa edilecek mektepler ve ibadethaneler için 1326 dahiliye bütçesinin 14. faslına ilişkin 4.000.000 milyon kuruşun sarfi hakkında kanun-u muvakkat

Takvim-i Vakayi ile Neşir ve İlanı: 25 Recep 1328, 19 Temmuz 1326, 2 Ağustos 1910 – Numara 592

Tek Madde – Kilise ve mektepler kanunu gereği inşa edilecek mektepler ve ibadethaneler için sarfi muktezi dört milyon kuruşun Meclis-i Mebusan'ın üçüncü genel toplantısında kabul edilmesi tasdik olunmak üzere dâhiliye nezaretinin on dördüncü faslına madde olarak tebdil ve ilavesiyle sarfi için maliye nezaretine izin verilmiştir.

4.2. Maarif Salnamelerinde Azınlıkların Okul Açtığı Rumeli Şehirleri

4.2.1. İşkodra Vilayeti Şehirleri

4.2.1.1. İşkodra

Şehrin adı İşkodra ya da İskotatari diye adlandırılır. Makedonya hükümdarı Philip'in oğlu Büyük İskender tarafından kurulmuştur. Sırp'ların ve Venedik Cumhuriyeti'nin idaresinde kalan şehir, H. 883 tarihinde Osmanlı topraklarına geçmiş uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde yaşamıştır (İşkodra Salnamesi, 1310: 54). İşkodra vilayetinin merkezi şehridir. İşkodra kuzeyden İşkodra gölü, doğudan Puka, güneyden Mardina kazası ile batıdan Karadağ ve Adriyatik denizi ile çevrilidir (İşkodra Salnamesi, 1310: 57).

Fatih Sultan Mehmet zamanından beri Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan İşkodra, uzun bir süre İskenderiye ismiyle anılan Rumeli eyaletine bağlı bir liva (sancak) konumundaydı. 1851'den itibaren livanın adı İşkodra olarak değiştirilmiştir (Gençoğlu, 2015: 261).

İşkodra, tarih boyunca her dönemde büyük bir öneme sahip olmuştur. Osmanlı Devleti'nde de İşkodra'nın önemi ve yeri büyüktür. O, bir din, kültür ve ticaret merkezi idi. Fatih devrinde zaferden zafere koşan Osmanlı ordusunu en fazla yoran savaş, İşkodra nehrinin surları önünde cereyan etmiştir. Osmanlılar, o vakte kadar iştirak

ettikleri harplerin hiçbirinde İşkodra'daki kadar çetin bir mukavemetle karşılaşmamıştır (Rruga, 2011: 62).

Osmanlılar zamanında bir Türk kenti görünümü kazanan İşkodra'da, 17. yy.ın son yıllarında kırk kadar cami, iki medrese, iki kütüphane, bir kapalı çarşı, bir bedesten vardı (Rruga, 2011:63). İşkodra şehrinde Müslümanlardan başka yoğun olarak gayrimüslimler de ikamet etmekteydi. 1894'teki İşkodra nüfus verilerine göre 39.000 Müslüman, 27.000 Katolik, 15.000 Ortodoks gayrimüslim yaşamaktaydı. Şemseddin Sami'ye göre şehrin nüfusu 30.000'di. Yarıları Müslüman ve diğer yarıları da Hristiyandır. Halk, fakir olduğu için vergiden muaf olmasına karşın savaş zamanı askerlikle mükellefti. Kabilelerarası kan davası çok yaygındı (Okuyucu, 2012: 62). Osmanlı devlet, kan davası ve hemen her gün olan bir öldürme meselesiyle sürekli uğraşmak zorunda kalmıştır. Prizren Mutasarrıfı Mehmed Bey, 1892 tarihli raporunda; "Eğitim sorunu çözülmediği sürece, dış kaynaklı ayrılıkçı eğilimler tehdit oluşturmaya devam edecektir. Devlet yanlısı Arnavutların hükümet güçlerinin safında bu cahillerle ölesiye kavgaya tutuşması Arnavutların bağlılığının göstergesidir. Mehmed Bey, kan davalarının durma noktasına gelisinin fırsat addedilmesini, bazı şehirlerde askeri rüştiyeler açılmasını, buradan mezun olacakların İstanbul'un yüksekokullarına kaydedilmesini ister. Böylece yüksekokul mezunu gençlerin askeri ve mülki kadrolara yerleştirilmesiyle, hem memur açığı kapatılmış, hem de cehaletten kaynaklanan başta kan davası olmak üzere birçok sorun çözülmüş olacaktır" şeklinde fikirlerini iletmıştır. Raporlarda eğitim sorunu ve bunun ıslahı konusu geniş yer bulmuştur. Ahmed Cevdet Paşa, İşkodra'da bulunduğu sırada padişahın iradesini sağlayarak dağlık bölgelerde cami ve okullar inşa ettirmeye muvaffak olmuş, bu okullardan hayli okuryazar çıkmıştır (Kuzucu, 2012: 313).

4.2.1.2. Draç (Durrës)

Şehrin eski adı Epidemanostur. Draç ya da Drasora adı ile anılan şehir, Roma İmparatorluğu zamanında bir iskele olarak kullanılıyordu. Tarihin akışında Epidamnus, Dyrrachium, Durazzo, Draç ve günümüzde Durrës isimleriyle isimlendirilen şehrin tarihi çok eskilere dayanıyor. Bu şehir M.Ö. 600'lü yıllarda kurulmuştur. Şehir, tarih boyunca her yönden çok büyük bir öneme sahip olmuş bir şehirdir. Bir görüşe göre, Durrës şehri İllirialı krallardan biri olan Epidamnus tarafından kurulmuş bir şehirdir ve

bu yüzden onun ismi verilmiştir. Daha sonra, Dirahius tarafından genişletildiği ve güzelleştirildiği için Dyrrahium ismini almıştır. Yunanlı tarihçiler bu görüşleri reddederek, bu şehrin Yunanistan'ın Korintliler tarafından iki zorlu kaya arasında kurulduğundan dolayı “tehlikeli” anlamına gelen Epidamnus veya Dirahiyon ismini aldığını söylerler (Rruga, 2011: 81). Şehir, tarihi ve dini açıdan da çok büyük bir öneme sahiptir. Aziz Pavlus'un İlliria bölgelerine kadar gittiği ve M.S. 58 yılında geldiği yer burasıdır. İtalya yolu üzerinde önemli bir mevkide bulunan şehir ve havalisi 1502 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir (İşkodra Salnamesi, 1310: 107). Osmanlılar ise şehre Draç adını vermişlerdir.

İşkodra vilayetinin güney kısmını teşkil eden Draç, kuzeyden Akçahisar, güneyden Avlonya, doğudan Mat, batıdan ise Adriyatik denizi ile çevrilidir. Hicri 1296 senesinde mutasarrıflık yapılmıştır. Eskiden küçük bir ada olan Draç, zamanla Selanik ve Manastır yolu üzerinde önemli bir ulaşım noktası haline gelmiştir. Dedeagaç ve Selanik şimendifer hattının açılmasıyla Draç doğrudan doğruya Osmanlı-İtalya ticaretine açılan büyük bir kapı haline gelmiştir. Nüfusun büyük çoğunluğu Müslüman olan şehirde, Müslümanlar dışında Rumlar, Katolikler ve diğer yabancı milletlerden insanlar da yaşamaktaydı (İşkodra Salnamesi, 1310: 109). Draç şehrinin 1901 tarihli nüfus sayılarına göre halk; 65.507 Müslüman (%90), 5.982 (%9) Ortodoks ve Katoliklerden oluşuyordu (Rruga, 2011: 80).

4.3. Maarif Salnamelerine Göre İşkodra Vilayetinde Yer Alan Azınlık Ve Yabancı Okulları

4.3.1. Rum Okulları

4.3.1.1. İşkodra Sancağına Kayıtlı Rum Okulları

Tablo 1.

İşkodra Kazası Rum Okulları (1317) M. (1189)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	İbtidai	38	37	75

(Maarif Salnamesi, 1317: 922-923)

Tablo 2.

İşkodra Kazası Rum Okulları (1318) M .(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ortodoks Mektebi	İbtidai	31	26	57
Koşamıça	İbtidai	-	17	17
Tananak keregi	İbtidai	-	4	4
Şaroka	İbtidai	3	13	16
Toplam		34	60	94

(Maarif Salnamesi, 1318: 1022-1023)

Tablo 3.

İşkodra Kazası Rum Okulları (1319) M. (1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ortodoks Mektebi	İbtidai	31	26	57
Koşamıça	İbtidai	-	17	17
Tananak keregi	İbtidai	-	4	4
Şaroka	İbtidai	3	13	16
Toplam		34	60	94

(Maarif Salnamesi, 1319: 352)

Tablo 4.

İşkodra Kazası Rum Okulları (1321)M. (1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ortodoks Mektebi	İbtidai	25	20	45
Koşamıça	İbtidai	-	-	-
Tananak keregi	İbtidai	-	53	53
Şaroka	İbtidai	47	-	47
Toplam		72	73	145

(Maarif Salnamesi, 1321: 319)

1317 tarihli salnamede mektep isimlerine detaylı yer verilmemiştir. Daha sonraki salnamelerde Rum mektepleri, isimleri ile beraber kaydedilmiştir. İşkodra kazasında açılan mekteplerin hepsi iptidai düzeyde olmuştur. Koşamıça mektebi eğitim

verdiği zamanlarda sadece kız öğrencilere hizmet vermiştir. Koşarıca mektebinde, 1321 tarihli salnamede kayıtlı olan öğrenci yoktur. Tananak Keregi adlı mektebin de yine sadece kız öğrencilere hizmet verdiği görülür. Okullarda eğitim gören öğrenci sayılarına bakıldığında ise kız öğrencilerin 1318-1319 tarihli salnamelerde daha fazla olduğu görülmektedir.

4.3.1.2. Draç Sancağına Kayıtlı Rum Okulları

Tablo 5.

Drač Kazası Rum Okulları (1317) M. (1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	100	-	100

(Maarif Salnamesi, 1317: 922-923)

Tablo 6.

Drač Kazası Rum Okulları (1318)M. (1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	113	-	113
Rum Mektebi	İbtidaiye	-	65	65
Toplam		113	65	178

(Maarif Salnamesi, 1318: 1022-1023)

Tablo 7.

Drač Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	113	-	113
Rum Mektebi	İbtidaiye	-	65	65
		113	65	178

(Maarif Salnamesi, 1319:352)

Tablo 8.

Drač Kazası Rum Okulları (1321)M. (1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	113	-	113
Rum Mektebi	İbtidaiye	-	65	65
Ulah mektebi	İbtidaiye	-	-	-

Toplam		113	65	178
--------	--	-----	----	-----

(Maarif Salnamesi, 1321: 319)

1317 yılında Draç kazasına ait sadece bir Rum rüştiye mektebi yer alır. Bu mektepte eğitim görenlerin hepsi erkek öğrencilerdir. Bundan sonraki yıllarda rüştiye mektebi haricinde iptidai mektebinin de katıldığı görülür. Maarif salnamelerinde verilen bilgilere göre iptidailerde kız öğrencilere mahsus eğitim verdiği anlaşılır. Salnameler incelendiğinde 1317 yıllık salname hariç 1318, 1319 ve 1321 tarihli salnamelerde kız ve erkek öğrencilerin toplam sayıları aynıdır.

Tablo 9.

Tiran Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	45	-	45

(Maarif Salnamesi, 1317: 922-923)

Tablo 10.

Tiran Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	43	-	43
Rum Mektebi	İbtidaiye	-	23	23
Toplam		43	23	66

(Maarif Salnamesi, 1318:1022-1023)

Tablo 11.

Tiran Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	42	-	42
Rum Mektebi	İbtidaiye	-	22	22
Toplam		42	22	64

(Maarif Salnamesi, 1319:352)

Tablo 12.

Tiran Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı

Rum Mektebi	Rüştiye	42	-	42
Rum Mektebi	İbtidaiye	-	22	22
Toplam		42	22	64

(Maarif Salnamesi, 1321:319)

Tiran kazasında salnamelerde kayıtlı olan bir rüştiye bir de iptidaiye mektebinin varlığı görülmektedir. Erkek öğrencilere eğitim veren rüştiye mektebinde öğrencilerin sayısı 40'ın üzerinde iken, kız öğrencilerine hizmet veren iptidailerin öğrenci sayısının 30'un üzerine olduğu görülmektedir.

Tablo 13.

Kovaya Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	20	-	20

(Maarif Salnamesi, 1317: 922-923)

Tablo 14.

Kovaya Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	153	-	153
Rum Mektebi	İbtidaiye	-	-	-
Toplam		153		153

(Maarif Salnamesi, 1318:1022-1023)

Tablo 15.

Kovaya Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	İbtidaiye	125	-	125
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Toplam		125		125

(Maarif Salnamesi, 1319: 352)

Tablo 16.

Kovaya Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
--------------	-------------------	----------------------	--------------------	-----------------------

Rum Mektebi	Rüştiye	105	-	105
Rum mektebi	İbtidaiye	-	30	30
Toplam		105	30	135

(Maarif Salnamesi, 1321:319)

Kovaya kazasında ilk olarak bir rüştiye mektebi hizmete girmiş, sonrasında ilave olarak bir de iptidai mektebi açılmıştır. Salnamelerde verilen bilgilere göre Kovaya'da dikkat çeken şey öğrencilerin tamamen erkeklerden oluşup kız öğrencilerin varlığına rastlanılamamış olmasıdır.

Tablo 17.

Şayak Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	İbtidaiye	19	1	20

(Maarif Salnamesi, 1318:1022-1023)

Tablo 18.

Şayak Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	İbtidaiye	19	1	20

(Maarif Salnamesi, 1319: 352)

Tablo 19.

Şayak Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	İbtidaiye	19	1	20

(Maarif Salnamesi, 1321:319)

Şayak kazası ile ilgili bilgiler 1317 tarihli salnamede yer almaz. Bundan sonraki yıllarda Maarif salnamelerinde geçen Şayak kazasında eğitim veren bir iptidai düzeyde mektep vardır. Bütün salnamelerde Şayak'ta 19 erkek 1 kız öğrenciden oluşan iptidai okulu ile ilgili aynı bilgilere yer verilmiştir.

4.3.2. Yabancı Okullar

Misyoner okulları olarak da kabul edeceğimiz yabancı okullardan, İşkodra salnamesinde bahsedilmiş olan okulların hepsinin Hristiyanlık dininin Katolik mezhebine mensup olan devletler tarafından açıldığını söyleyebiliriz. Çünkü misyoner okulları kurmuş olan Fransa, Avusturya ve İtalya Katolik mezhebine mensup devletlerdir.

4.3.2.1. İşkodra Sancağına Kayıtlı Fransız Okulları

Tablo 20.

İşkodra Kazası Fransız Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Cizvit	İdadi	100	-	100

(Maarif Salnamesi, 1317: 922-923)

Tablo 21.

İşkodra Kazası Fransız Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Cizvit	İdadi	33	-	33

(Maarif Salnamesi, 1318:1024-1025)

Tablo 22.

İşkodra Kazası Fransız Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Cizvit	İdadi	33	-	33

(Maarif Salnamesi, 1319:352)

Tablo 23.

İşkodra Kazası Fransız Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Cizvit	İdadi	23	-	23

(Maarif Salnamesi, 1321:319-320)

Cizvitlerin kurduğu bir idadiden oluşan okulda ilk salname kayıtlarına göre erkek öğrencilerden oluşan idadide 100 öğrencinin eğitim gördüğü anlaşılmakta iken bundan sonraki salname kayıtlarında okulların bir daha bu kadar yüksek sayıda öğrenciye ulaşamadığı görülmektedir.

Tablo 24.

Leş Kazası Fransız Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Cizvit	İbtidai	22	-	22

(Maarif Salnamesi, 1317: 922-923)

Tablo 25.

Leş Kazası Fransız Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Cizvit	İbtidai	15	-	15

(Maarif Salnamesi, 1318:1024-1025)

Tablo 26.

Leş Kazası Fransız Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Cizvit	İbtidai	15	-	15

(Maarif Salnamesi, 1319: 352)

Tablo 27.

Leş Kazası Fransız Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Cizvit	İbtidai	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1321:319-320)

Leş kazasında iptidai okulu açan Katolik mektebinde sadece erkek öğrencilerin eğitim gördüğü anlaşılmaktadır.

4.3.2.2. Draç Sancağına Kayıtlı Fransız Okulları

Tablo 28.

Drač Sancağı Fransız Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Katolik	İbtidai	14	17	31

(Maarif Salnamesi, 1317:922-923)

Tablo 29.

Drač Sancağı Fransız Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Katolik	İbtidai	16	268	284

(Maarif Salnamesi, 1318:1024-1025)

Tablo 30.

Draç Sancağı Fransız Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Katolik	İbtidai	16	-	16

(Maarif Salnamesi, 1319:352)

Tablo 31.

Draç Sancağı Fransız Okulları(1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Katolik	İbtidai	-	8	8

(Maarif Salnamesi, 1321:319-320)

Katolikler Draç kazasında iptidai derecesinde bir okul kurmuştur. Öğrencilere bakıldığı zaman hem erkek hem de kız öğrencilere eğitim verildiği görülmektedir. Erkek öğrencilerin sayısında genelde eşitlik hakim iken, 1318 tarihli salnamede kız öğrencilerin sayısında olan artış çok dikkat çekmektedir.

4.3.2.3. İşkodra Sancağına Kayıtlı Avusturya Okulları

Tablo 32.

İşkodra Sancağı Avusturya Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Françisko	Rüştiye	57	-	57
Françisken	Rüştiye	240	-	240
Sovra İstimatiye	İbtidai	302	350	652
Toplam		599	350	949

(Maarif Salnamesi, 1317:922-923)

Tablo 33.

İşkodra Sancağı Avusturya Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
--------------	-------------------	----------------------	--------------------	-----------------------

Adı	Derecesi	Sayısı	Sayısı	Sayısı
Françisko	Rüştiye	100	-	100
Françisken	Rüştiye	251	-	251
Toplam		351	-	351

(Maarif Salnamesi, 1318:1024-1025)

Tablo 34.

İşkodra Sancağı Avusturya Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Françisko	Rüştiye	100	-	100
Françisken	Rüştiye	247	-	247
Savora İstihatına	İbtidai	344	-	344
Toplam		691		691

(Maarif Salnamesi, 1319:352)

Tablo 35.

İşkodra Sancağı Avusturya Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Françisko	Rüştiye	200	-	200
Françisken	Rüştiye	150	-	150
San Françesko	İdadiye	60	-	60
Toplam		410		410

(Maarif Salnamesi, 1321:319-320)

1900'lü yıllarda Avusturya-Macaristan Devleti olarak kendini kabul ettiren Avusturya, Berlin Antlaşması'ndan sonra Bosna-Hersek'in kontrolünü üzerine alınca Arnavutluk topraklarına sınırı oldu. Avusturya buraya da hâkimiyet kurmak için eğitimi araç olarak kullanıp İşkodra'da idadiye, rüştiye ve iptidaiyeler açtı. 1317 yıllık salnamede verilen bilgilere göre en çok öğrenci sayısına bu yıl ulaştığı görülmektedir. Rüştiyelerde erkek öğrencilerin, iptidailerde ise kız öğrencilerin öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Fakat bundan sonraki salname kayıtlarında kız öğrencilerin eğitim almadığı görülmektedir.

4.3.2.4. İşkodra Sancağına Kayıtlı İtalyan Okulları

Tablo 36.

İşkodra Sancağı İtalyan Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
İtalyan	Rüştiye	302	182	484

(Maarif Salnamesi, 1317: 922-923)

Tablo 37.

İşkodra Sancağı İtalyan Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
İtalyan	Rüştiye	298	-	298
İtalyan	İbtidai	-	164	164
Savora İsticatina	İbtidai	-	344	344
Toplam		298	508	806

(Maarif Salnamesi, 1318:1024-1025)

Tablo 38.

İşkodra Sancağı İtalyan Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
İtalyan	Rüştiye	300	-	300
İtalyan	İbtidai	164	-	164
Toplam		464		464

(Maarif Salnamesi, 1319:352)

Tablo 39.

İşkodra Sancağı İtalyan Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
İtalyan	Rüştiye	120	-	120
İtalyan	İbtidai	60	-	60
Savora İsticatina	İbtidai	144	200	344
İtalyan	İbtidai	-	60	60
Toplam		324	260	584

(Maarif Salnamesi, 1321:319-310)

Arnavutluk topraklarıyla aralarında sadece Adriyatik Denizi olan İtalya, eski zamanlardan beri burada bulunmakta, Hristiyanlığın Katolik mezhebini Arnavutlar arasında yaymaktaydı. Gerek İtalya Cumhuriyetleri gerek Papalık ile siyasi ve dini ilişkiler içerisine giren Arnavutlar arasında Katolik Hristiyanlığı yayılmış, Osmanlı

buraları fethedene kadar bu böyle devam etmiştir. Böylelikle tarihi bir bağı olan İtalya burada birçok misyoner okulu açmıştır. 1317 salnamesinde rüştiyelerde erkek, iptidailerde ise kız öğrencilerin varlığı belirtilmiştir. 1319 tarihli salname kayıtlarında İtalyan okullarının sadece erkeklere eğitim verdiği bu yüzden öğrenci sayısının azaldığı görülmektedir. Sonraki salnamelerde ise eski öğrenci sayısına ulaşıldığı görülmektedir. 1318 yılında kız öğrencilerin erkek öğrencilere sayıca üstünlüğü dikkat çekmekte, 1321 yılında ise iptidailerin sayısının üçe çıkarıldığı görülmektedir.

4.3.2.5. Draç Sancağına Kayıtlı İtalyan Okulları

Tablo 40.

Drač sancağı İtalyan Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
İtalyan	İbtidai	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1321:319-320)

İtalyanların 1321 tarihli salname haricinde Draç sancağında okul açmadıkları görülüyor. Açtıkları iptidaiyede ise öğrencilerin mevcudu görülmemektedir.

4.4. Kosova Vilayeti Şehirleri

4.4.1. Üsküp

Vardar Irmağı'nın iki yakasında vadi yamaçlarında kurulmuştur (Sakaoğlu, 2008: 74). Kosova vilayetinin en önemli şehirlerinden birisidir. Üsküp, Kosova vilayetinin eski merkezi şehri olan Priştina şehrinin on altı saat mesafelik uzakta ve güneybatısında yer alır. Üsküp şehri ticaret, sanat, ziraat ve memuriyet hususları bakımından sadece Kosova vilayetinin değil Rumeli şehirlerinin birincileri kadar meşhur ve mühim bir şehridir (Kosova Salnamesi, 1304: 167).

Üsküp, Osmanlıların Balkanlar'daki en eski şehridir. Şemseddin Sami'ye göre Üsküp şehrinin nüfusu 257.867 kişiden müteşekkil ekseri ahalisi Müslüman, gerisi Hristiyandır. Müslümanlar Arnavutlardan ve Türklerden oluşur. Tamamı Türkçeyi bilir. Muhafazakâr olan halk, devlette yapılan ıslahatlara karşı olduğu için devlete asker vermez ve şehirde silahla dolaşır. Ancak Üsküp şehri bunlara rağmen devletine bağlıdır

(Okuyucu, 2012: 61) Şehirde sadece Müslümanlar değil gayrimüslimler de yoğun olarak yaşamaktaydılar. Bunlar Bulgar, Rum, Yahudi, Kıpti ve Ermeni milletlerinden oluşmaktaydı.

Üsküp şehri yukarıda bahsedilen birçok özellikleri içerisinde barındırmasına rağmen ilk zamanlar Osmanlı yönetimi tarafından merkezi vilayet yapılmamış merkez olarak Priştina şehri uygun görülmüştür. Fakat Üsküp halkı Babıaliye sürekli telgraf çekerek vilayet merkezinin Üsküp yapılmasını istemişlerdir. Osmanlı yönetimi bütün bunları da göz önüne alarak 1888’de Üsküp şehrini Kosova vilayetinin merkezi şehri yapmıştır (Yiğit, 2010: 133).

4.4.2. Taşlıca

Taşlıca şehrinin tespit edilebilen ilk adı Pljevljadır (Kosova Salnamesi, 1304: 158). Plevliye olarak da anılır. Kosova vilayetine en uzak sancaktır (Sakaoğlu, 2008: 76). Şehrin adı Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Taşlıca olarak değiştirilmiştir. Evliya Çelebi Müzeyyen (Süslü) Taşlıca ifadesini kullanmış olduğu şehri şöyle anlatmıştır “Kale yoktur. Hemen çevresi beyaz billur gibi taşlı dağların ortasında, bir geniş yeşil ovanın içinde, bir kaynak taşlı su kenarında yapıldığından bu şehre Taşlıca derler (Evliya Çelebi, 2010:548). İlk olarak I. Murat Dönemi’nde ele geçen Taşlıca, kesin olarak Fatih Dönemi’nde Osmanlı topraklarına katılmıştır. Hersek livasının merkezi olarak vilayet Osmanlı’ya mühim hizmetler vermiştir. Bu kentin adı anıldığı zaman Osmanlı şairi Taşlıcalı Yahya Bey akla gelir.1864 vilayet nizamnamesi ile Osmanlı idarede yeni düzenlemelere gitmiş ve Kosova vilayetini oluşturmuştur. Taşlıca da Kosova vilayetinin sancaklarından biri haline getirilmiştir. Osmanlı döneminde Taşlıca, kuzeyden Bosna ve Sırbistan, güneydoğusunda Yenipazar, batı ve güneybatısında Karadağ, kuzeybatısında Priştina şehri ile çevrili idi. Taşlıca’da ağırlıklı olarak kullanılan diller ise Boşnakça ve Türkçe idi. Taşlıca’da ilk zamanlarda Müslümanlar daha fazla nüfusa sahip olsalar da sonraları gayrimüslimlerin nüfuslarının arttığı görülmektedir. Bundaki etken, Osmanlı Hükümeti’nin gücünü giderek yitirmesi ve bölgedeki Avusturya, Sırbistan ve Karadağ Devletleri’nin yaptıkları faaliyetleridir. Özellikle Taşlıca, Sırbistan ve Karadağ arasında bir koridor özelliği taşıyordu (Tuğluca, 2015: 179).

4.4.3. Prizren

Prizren doğuda Tuna Nehri, kuzeyde Sırbistan ve Bosna, batıda Karadağ ve İşkodra, güneyde Yanya ve Selanik vilayetleri ile mahdut olup takriben 19.900 kilometrekarelik bir mahalden ibarettir (Prizren Salnamesi, 1874: 46). Prizren şehri, Bistriça Nehri'nin iki yakasında Metohiya Ovası'nın güney kenarında, Şar Dağları'nın kuzey yamaçlarında kurulmuştur. Prizren adı bazı kaynaklarda "Prezrin" olarak da ifade edilmiştir. Prizren anlam olarak "Altından yapılmış, altın gibi parlak ve zenginlik dolu şehir" manasına geliyordu. Prizren tarihte Balkanlar'da büyük bir devlet kurmuş olan Büyük Sırbistan Devleti'ne başkentlik yapmıştır (Sakaoğlu, 2008: 74).

1455'te Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde Osmanlı hâkimiyetine giren Prizren, Balkan Savaşları sonrasına kadar yaklaşık dört buçuk asır Osmanlı idaresinde kalmıştır. Prizren Balkanların en önemli ticaret ve zanaat şehirlerinden biriydi. Prizren, 19. yy'a kadar hep bir sancak merkezi olmuştur. 1868'de kısa süreliğine merkezi yine Prizren olan Prizren vilayeti tesis edilmiştir. Ancak o günkü ihtiyaçlar göz önünde tutularak 1874'te Prizren vilayeti lağvedilerek önce Manastır, sonra da Kosova vilayetine bağlı altı sancaktan biri haline getirilmiştir (Yiğit, 2010: 114).

Şehirde yoğun olarak Müslüman Arnavutlar ve Türkler yaşamaktaydı. Bunlardan başka, başta Sırpolar olmak üzere Katolik Arnavutlar, Boşnaklar ve Çingeneler yaşamaktaydı. Prizren, Arnavut milli birliğinin oluşmasında oldukça önemli işler çıkartan şehirlerin başında yer almıştır (Nizamoğlu, 2013: 214).

4.5. Maarif Salnamelerine Göre Kosova Vilayetinde Yer Alan Azınlık Okulları

4.5.1. Bulgar Okulları

4.5.1.1. Üsküp Sancağına Kayıtlı Bulgar Okulları

Tablo 41.

Üsküp Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Yiğit Paşa Bulgar Mektebi	İdadiye	390	-	390
Yiğit Paşa Bulgar Mektebi	Rüştiye	200	150	350
Toplam		590	150	740

(Maarif Salnamesi, 1316:1142-1143)

Tablo 42.

Üsküp Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	İdadi Rüştiye	199		199
Bulgar Mektebi	İdadiye	199	163	362
Toplam		398	163	461

(Maarif Salnamesi, 1317:1340-1343)

Tablo 43.

Üsküp Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	İdadi Rüştiye	199	-	199
Bulgar Mektebi	İdadiye	199	163	362
Toplam		398	163	461

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 44.

Üsküp Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	İdadi Rüştüye	199	-	199
Bulgar Mektebi	İdadiye	199	163	362
Toplam		398	163	

(Maarif Salnamesi, 1319:814-815)

Tablo 45.

Üsküp Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştüye	199	-	199
Bulgar Mektebi	Rüştüye	199	163	361
Toplam		398	163	

(Maarif Salnamesi, 1321:636)

Üsküp'te 1316 yıllıklı salnamede Bulgarların bir idadiye ve bir rüştüyeden oluşan eğitim kurumunda öğrenci sayısı 740 civarını bulurken idadiyede sadece erkek öğrencilerin varlığı göze çarpar. Rüştüyede ise hem erkek hem kız öğrencilerin birlikte okudukları görülmektedir. Bundan sonraki salnamelerde bir daha bu kadar öğrenci mevcuduna ulaşamadıkları görülmüştür. 1317, 1318, 1319 ve 1321 tarihli salnameler incelendiğinde eğitim kurumlarının bir adet idadi rüştüye, bir adet idadiyeden teşekkül ettiği kız ve erkek öğrenci sayılarının hepsinin aynı olduğu görülür.

Tablo 46.

Koçana Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştüye	50	-	50

(Maarif Salnamesi, 1316:1142-1143)

Tablo 47.

Koçana Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştüye	59	-	59

(Maarif Salnamesi, 1317:1340-1343)

Tablo 48.

Koçana Kazası Bulgar Okulları (1318)M.1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	95	-	95

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 49.

Koçana Kazası Bulgar Okulları (1319)M.1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	95	-	95

(Maarif Salnamesi, 1319:814-815)

Tablo 50.

Koçana Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	59	-	59

(Maarif Salnamesi, 1321:636)

Koçana kazasında eğitim gören öğrencilerin tamamı erkek öğrencilerdir. Sadece bir rüştiyesi olan Bulgarların bu mektepte öğrenci mevcudu 60 ile 100 dolaylarında değiştiği görülmüştür.

Tablo 51.

Palanga Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	100	60	160

(Maarif Salnamesi, 1316:1142-1143)

Tablo 52.

Palanga Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	125	61	186

(Maarif Salnamesi, 1317:1340-1343)

Tablo 53.

Palanga Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	125	61	186

(Maarif Salnamesi, 1318: 1512-1515)

Tablo 54.

Palanga Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	125	61	186

(Maarif Salnamesi, 1319:814-815)

Tablo 55.

Palanga Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	125	61	186

(Maarif Salnamesi, 1321:636)

Palanga kazasında bir adet rüştiyeleri bulunan Bulgarların bu mektepte hem kız hem de erkek öğrencilere eğitim verdiği görülmektedir. Rüştiyede 125 civarı erkek, 60 civarı kız öğrencinin eğitim aldığı görülmüştür.

Tablo 56.

İştîp Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	90	35	125

(Maarif Salnamesi, 1316:1142-1143)

Tablo 57.

İştîp Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar	Rüştiye	89	30	119
Bulgar	Rüştiye	300	60	360
Bulgar	Rüştiye	83	46	129
Toplam		472	136	

(Maarif Salnamesi, 1317:1340-1343)

Tablo 58.

İştîp Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar	Rüştiye	89	30	119
Bulgar	Rüştiye	300	60	360
Bulgar	Rüştiye	83	46	129
Toplam		472	136	608

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 59.

İştîp Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar	Rüştiye	89	30	119
Bulgar	Rüştiye	300	60	360
Bulgar	Rüştiye	83	46	129
Toplam		472	136	608

(Maarif Salnamesi, 1319:814-815)

Tablo 60.

İştîp Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar	Rüştiye	89	30	
Bulgar	Rüştiye	300	60	
Bulgar	Rüştiye	83	46	
Toplam		472	136	608

(Maarif Salnamesi, 1321:636)

İştîp kazasında 1316 yıllıklı salnamede sadece bir adet rüştiye görülür. Bundan sonraki salnamelerde rüştiye sayısı 3'e çıkmıştır. Buna binaen kız-erkek öğrenci sayısında da bir artış görülmekte ve toplam öğrenci sayısının 608 olduğu görülmektedir.

Tablo 61.

Kumanova Kazası Bulgar Okulları (1316)M.1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	190	-	190

(Maarif Salnamesi, 1316:1142-1143)

Tablo 62.

Kumanova Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	198	-	198

(Maarif Salnamesi, 1317: 1340-1343)

Tablo 63.

Kumanova Kazası Bulgar Okulları (1318)M.1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	198	-	198

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 64.

Kumanova Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	198	-	198

(Maarif Salnamesi, 1319:814-815)

Tablo 65.

Kumanova Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	198	-	198

(Maarif Salnamesi, 1321:636)

Kumanova kazasında Bulgarların bir tane rüştiyeye sahip oldukları kaydedilmiştir. Bu mektepte sadece erkek öğrencilerin eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. Kız öğrencilere eğitim verilmediği görülen mektepte 1316 tarihli salnamede 190 erkek mevcudu olan rüştiyenin diğer salnamelerde erkek sayısının 198 olduğu görülür.

Tablo 66.

Kıratova Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	153	54	207

(Maarif Salnamesi, 1316:1142-1143)

Tablo 67.

Kıratova Kazası Bulgar Okulları(1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	160	50	210

(Maarif Salnamesi, 1317:1340-1343)

Tablo 68.

Kıratova Kazası Bulgar Okulları(1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	160	50	210

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 69.

Kıratova Kazası Bulgar Okulları(1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	160	50	210

(Maarif Salnamesi, 1319:814-815)

Tablo 70.

Kıratova Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	160	50	210

(Maarif Salnamesi, 1321:636)

Kıratova'da Bulgarlar bir adet rüştiye kurmuştur. Hem erkeklere hem de kız öğrencilere eğitim veren mektepte 210 civarında öğrenci varlığı görülmektedir. Erkek öğrenciler kız öğrencilere nazaran daha fazladır.

4.5.1.2. Prizren Sancağına Kayıtlı Bulgar Okulları

Tablo 71.

Kalkandelen Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	200	-	200

(Maarif Salnamesi, 1316:1142-1143)

Tablo 72.

Kalkandelen Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	198	-	198

(Maarif Salnamesi, 1317: 1340-1343)

Tablo 73.

Kalkandelen Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	189	-	189

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 74.

Kalkandelen Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	189	-	189

(Maarif Salnamesi, 1319: 814-815)

Tablo 75.

Kalkandelen Kazası Bulgar Okulları(1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	198	-	198

(Maarif Salnamesi, 1321:636)

Kalkandelen'in eğitim açısından çok önemli bir ortam oluşturduğu görülmektedir. Sadece bir rüştiyesi olmasına rağmen öğrenci mevcudunun 200 civarında olması Bulgar çocukları için mektebin çok değerli olduğunu göstermektedir. Kız öğrencilerin eğitim görmemiş olması ise eleştirilebilecek tek eksiklikleridir.

4.5.2. Sırp Okulları

4.5.2.1. Üsküp Sancağına Kayıtlı Sırp Okulları

Tablo 76.

Üsküp Kazası Sırp Okulları(1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Ortodoks Mektebi	Rüştiye	97	-	97

(Maarif Salnamesi, 1316:1142-1143)

Tablo 77.

Üsküp Kazası Sırp Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Ortodoks Mektebi	Rüştiye	40	60	100

(Maarif Salnamesi, 1317:1340-1343)

Tablo 78.

Üsküp Kazası Sırp Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Ortodoks Mektebi	Rüştiye	40	60	100

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 79.

Üsküp Kazası Sırp Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Ortodoks Mektebi	Rüştiye	40	60	100

(Maarif Salnamesi, 1319:814-815)

Tablo 80.

Üsküp Kazası Sırp Okulları(1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Ortodoks Mektebi	Rüştiye	40	60	100

(Maarif Salnamesi, 1321:1321:636)

Sırlar rüştiye derecesinde hizmet veren bir Ortodoks mektebi açmışlardır. 1316 tarihli salname kayıtlarında 97 öğrenciye ders verilen mektepteki öğrencilerin tümü

erkektir. Diğer salnamelere göre Sırp Ortodoks mektebinin öğrenci mevcudu 40 erkek, 60 kız olmak üzere toplam 100 kişidir.

4.5.2.2. Prizren Sancağına Kayıtlı Sırp Okulları

Tablo 81.

Prizren Kazası Sırp Okulları(1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Mektebi	Rüştiye	470	-	470

(Maarif Salnamesi, 1316:1142-1143)

Tablo 82.

Prizren Kazası Sırp Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Mektebi	Rüştiye	399	-	399

(Maarif Salnamesi, 1317:1340-1343)

Tablo 83.

Prizren Kazası Sırp Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Mektebi	Rüştiye	399	-	399

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 84.

Prizren Kazası Sırp Okulları(1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Mektebi	Rüştiye	399	-	399

(Maarif Salnamesi, 1319: 814-815)

Tablo 85.

Prizren Kazası Sırp Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Mektebi	Rüştiye	399	-	399

(Maarif Salnamesi, 1321:636)

Sırlar'ın Prizren'de bir rüştiye açmış olmalarına karşın, öğrenci sayısı olarak 1316'da 470, diğer salnamelerde 400 kişiyi bulmuştur. Okulda sadece erkek öğrencilere eğitim hizmeti verilmiştir.

4.5.2.3. Taşlıca Sancağına Kayıtlı Sırp Okulları

Tablo 86.

Taşlıca Kazası Sırp Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ortodoks	Rüştiye	100	-	100

(Maarif Salnamesi, 1317:1340-1343)

Tablo 87.

Taşlıca Kazası Sırp Okulları(1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ortodoks	Rüştiye	100	-	100

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 88.

Taşlıca Kazası Sırp Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ortodoks	Rüştiye	100	-	100

(Maarif Salnamesi, 1319:814:815)

Tablo 89.

Taşlıca Kazası Sırp Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ortodoks	Rüştiye	100	-	100

(Maarif Salnamesi, 1321:636)

Taşlıca'da bir rüştiyesi olan Sırlar'ın bütün salname kayıtlarında verilen bilgileri aynı olmuştur. Maarif salnamelerine göre okul toplam 100 erkek öğrenci mevcuduna sahiptir.

Tablo 90.

Prepol Kazası Sırp Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ortodoks	Rüştiye	39	20	59

(Maarif Salnamesi, 1317:1340-1343)

Tablo 91.

Prepol Kazası Sırp Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ortodoks	Rüştiye	39	20	59

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 92.

Prepol Kazası Sırp Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ortodoks	Rüştiye	39	20	59

(Maarif Salnamesi, 1319:814-815)

Tablo 93.

Prepol Kazası Sırp Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ortodoks	Rüştiye	39	20	59

(Maarif Salnamesi, 1321:636)

Bir rüştiyesi olan Sırp Prepol'de salname kayıtlarına göre 39 erkek, 20 kız öğrenciden olmak üzere toplam 59 kişiden oluşuyordu. Sırp eğitimde Arnavutlar'a göre çok ileri bir seviyeye gelmişlerdir. Bu durumu Balkan Savaşlarının arifesinde, Tanin gazetesinin bölgeyi gözlemleyip fikir ve düşüncelerini gazetede yazmasını istedikleri Ahmet Şerif'in Arnavutluk'ta Tanin yazılarında daha net görebiliriz. (Tanin, 1910)

4.5.3. Rum Okulları

4.5.3.1. Üsküp Sancağına Kayıtlı Rum Okulları

Tablo 94.

Üsküp Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	50	-	50

(Maarif Salnamesi, 1316:1142-1143)

Tablo 95.

Üsküp Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	50	60	110

(Maarif Salnamesi, 1317: 1340-1343)

Tablo 96.

Üsküp Kazası Rum Okulları(1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	50	60	110

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 97.

Üsküp Kazası Rum Okulları(1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	50	60	110

(Maarif Salnamesi, 1319:814-815)

Tablo 98.

Üsküp Kazası Rum Okulları(1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	50	60	110

(Maarif Salnamesi, 1321:636)

Rum milleti mektep açma konusunda en çok çaba sarfeden azınlık cematı olmasına rağmen Kosova vilayetinde çok gerilerde kalmış olduğu görülür. Rumlar

Kosova vilayetinde sadece Üsküp'te bir tane rüştiye mektebi açmıştır. Okulda 50 erkek, 60 kız olmak üzere 110 öğrenciye eğitim verilmiştir.

4.5.4. Musevi Okulları

4.5.4.1. Üsküp Sancağına Kayıtlı Musevi Okulları

Tablo 99.

Üsküp Kazası Musevi Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	150	-	150

(Maarif Salnamesi, 1316:1142-1143)

Tablo 100.

Üsküp Kazası Musevi Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	160	-	160

(Maarif Salnamesi, 1317:1340-1343)

Tablo 101.

Üsküp Kazası Musevi Okulları (1318)M.1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	160	-	160

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 102.

Üsküp Kazası Musevi Okulları(1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	160	-	160

(Maarif Salnamesi, 1319:814-815)

Tablo 103.

Üsküp Kazası Musevi Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	160	-	160

(Maarif Salnamesi, 1321: 636)

Üsküp'te bir rüştiye açmış olan Yahudiler 1316 kayıtlarında 150 erkek öğrenciye sahipken, diğer salnamelerde tamamen erkek öğrencilerden oluşan toplam 160 kişiye sahiptir.

Tablo 104.

İştîp Kazası Musevi Okulları(1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Yahudi	Rüştiye	60	-	60

(Maarif Salnamesi, 1317:1140-1143)

Tablo 105.

İştîp Kazası Musevi Okulları(1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Yahudi	Rüştiye	60	-	60

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 106.

İştîp Kazası Musevi Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Yahudi	Rüştiye	60	-	60

(Maarif Salnamesi, 1319:814-815)

Tablo 107.

İştîp Kazası Musevi Okulları(1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Yahudi	Rüştiye	60	-	60

(Maarif Salnamesi, 1321: 636)

İştîp'te bir rüştiye derecesinde eğitim verilen bir adet Yahudi mektebi açılmıştır. Bütün salname kayıtlarında mektebin sahip olduğu öğrenci sayısı tamamı erkek olmak üzere 60 kişiden oluşuyordu.

4.5.5. Azınlıkların Eğitim Gördüğü Devlet Okulları

Tablo 108.

Azınlıklar Devlet Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Üsküp İdadi Mektebi	İdadiye	107	13	120

(Maarif Salnamesi, 1317:1340-1343)

Tablo 109.

Azınlıklar Devlet Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Üsküp İdadi Mektebi	İdadiye	107	13	120

(Maarif Salnamesi, 1318:1512-1515)

Tablo 110.

Azınlıklar Devlet Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Üsküp İdadi Mektebi	İdadiye	34	25	59

(Maarif Salnamesi, 1319:814-815)

Tablo 111.

Azınlıklar Devlet Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Üsküp İdadi Mektebi	İdadiye	205	17	222
Serice idadi Mektebi	idadiye	66	6	72
Toplam				

(Maarif Salnamesi, 1321:627-628)

Kosova'da 1316, 1317, 1318 ve 1319 tarihli salnamelere göre, Üsküp İdadi Mektebi 1321 tarihli salname kayıtlarına göre Serfice İdadi Mektepleri, hem azınlıklara hem de Müslümanlara hizmet vermiş okul olarak görülmektedir. 1317 tarihli salname

kayıtlarına göre azınlık ve Müslüman öğrencilerin sayı olarak adeta eşit oldukları bir sene olmuştur. Bu ortalama diğer kayıtlarda hiçbir zaman yakalanamamıştır. Çünkü devlet okullarında okuyan gayrimüslim öğrencilerin Müslüman öğrencilere nazaran çok azınlıkta kaldığı görülmüştür.

4.6. Selanik Vilayeti Şehirleri

4.6.1. Selanik

Selanik'in bilinen en eski adı Terma idi. Daha sonra buraya Makedonya krallarından Kasanderin eşi Tasalonika'nın adı verilmiştir. Zamanla bu isim Salonika diye anılır olmuş Osmanlı hâkimiyetine geçince Selanik olarak adlandırılmıştır (Selanik Salnamesi, 1324: 208).

Şehir sırasıyla Roma, Makedon, Bizans hâkimiyetine son olarak da Osmanlı hâkimiyetine girmiş yüzlerce yıl egemenliğinde kalmıştır. Selanik Balkanların en önemli, en kalabalık, en mühim, en güzel liman şehriydi. Selanik coğrafi konumu gereği dağlık Balkan yarımadasını boydan boya kesen yolların kesiştiği noktada bulunması aynı zamanda işlek deniz ulaşımına bağlayan korunaklı bir limana sahip olması açısından önemini bir kat daha artırmaktaydı 1873 yılında Selanik-Mitroviçe, 1874, Selanik-Üsküp, 1888, Selanik-Belgrad ve 1896 yılında Selanik-İstanbul demiryollarının açılması ile Selanik Balkanların en büyük metropolü haline gelmiştir (İpek, 2011: 13). Selanik, İstanbul, İzmir sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'deki dördüncü büyük liman şehri, buharlı gemiler ve demiryolları için son durak, önemli bir üretim ve ticaret merkeziydi (Bear, 2010: 92). Selanik vilayetine tabi topraklar bugünkü Yunanistan, Bulgaristan ve Arnavutluk sınırlarına dağılmıştır (Oruç, 2014: 22). İşte bu gibi sebepler yüzünden Selanik şehri, etnik yapı bakımından adeta bir mozaik yapıya sahipti. 19.yy. sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli vilayetlerinin metropolü kabul edilen, çok çeşitli etnik ve dini unsurları barındıran Osmanlı şehri (Anastassiadou, 2001: 4). Selanik'in kuzeyinde İslami mahalleler, güneydoğusunda Yahudi mahalleleri, doğusunda da Hristiyan mahalleleri kurulmuştur. Şehir, Selanik salnamesine göre 76 mahalleye ayrılmıştı. Bunların 45'i İslam, 15'i Hristiyan, 16'sı Yahudi mahallesinden ibaretti. 1895 yılı nüfus verilerine göre toplam 120.000 nüfusa

sahip olan Selanik 24.000 Müslüman, 22.000 Rum, 67.000 Yahudiden oluşuyordu. Osmanlı Devleti'nde Yahudi milletin en çok yaşadığı yer Selanik kentidir. Selanik nüfusunun yaklaşık yarısını Yahudiler oluşturmaktaydı (Oruç, 2014: 468). 19.yy'ın başından beri şehir halkının çoğu Yahudiydi. Osmanlı Selanik'i bazılarınca Türk ya da Yunan değil, Yahudi kenti olarak kabul edilirdi (Bear, 2010: 26). Bir yazar, Selanik'in Varşova dışında Avrupa'daki tek Yahudi kenti olduğunu öne sürmüştür. Bunların dışında Selanik'te Bulgarlar, Ulahlar, Katolikler, Ermeniler ve Çingeneler de yaşamaktaydılar. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan M. Kemal Atatürk Selanik'te doğmuş, çocukluğunu Lankaza kasabasında geçirmiştir (Sakaoğlu, 2008: 11).

4.6.2. Serez (Siroz)

Doğu Makedonyada Nes-Tos (Mesta Karasu) ve Styrman (Struma-Karasu) nehirleri arasındaki ovada Meneikion dağının eteklerinde denizden 70 m yüksekte yer alan bir şehirdir. Yunanca olarak şehre Serres ifadesi verilirken Osmanlılar zamanında şehir Siroz veya Serez diye adlandırılmıştır (Sakaoğlu, 2008: 68).

Serez, Osmanlı hâkimiyetine 1383 yılında Deli Balaban Bey ve Lala Şahin Paşa tarafından katılmıştır. Evliya Çelebi'ye göre Serez şu şekilde aktarılmıştır: “Şehrin yıkık bir kalesi vardır. Kalenin eteğinde bakımlı 2000 kadar evde Yahudi, Rum, Bulgar, Sırp ve diğer gayrimüslim halk oturmaktaydı. Kalenin dışında etrafı sursuz bağ ve bahçeler içinde 30 mahalleye ayrılmış 4000 evden oluşan Müslümanlar yaşıyorlardı. Serez şehrine etnik olarak baktığımızda gayrimüslim vatandaşlar daha çoğunlukta idiler. 1288 (1871) vilayet salnamesine göre Serez sancağında 68. 468 gayrimüslim ve 43.144 Müslüman vardı. Serez Yahudilerin Selanik'ten sonra en kalabalık olduğu şehirdir (Oruç, 2014: 468).

4.6.3. Drama

Falacrón Dağı eteğinde, Angitis nehri kollarından birinin hemen kuzeyinde yer alır. Eski adı Drabescos olup Osmanlı kaynaklarında geçen Drama adı bu isme dayanır. Şehrin ne zaman kurulduğu bilinmemekle beraber tarihinin Makedon Krallığı dönemine kadar uzandığı belirtilir (Emecen, 1999: 525).

Şehir sırasıyla Roma ve Bizans hâkimiyetinde kaldıktan sonra Sırların meşhur kralları Stefan Duşan tarafından ele geçirildi. 1371 yılında Osmanlı ile yapılan Çirmen Savaşı'na kadar Sırların elinde kalmıştır. Ancak daha fazla buna izin vermeyen Osmanlı, Drama şehrini 1383 yılında sınırlarına katmıştır.

Drama şehri Osmanlı klasik döneminde Rumeli Beylerbeyinin Paşa sancağına daha sonra ise Selanik vilayetine bağlı bir sancak olmuştur. Şehirde özellikle dikkat çekilecek şeylerden birisi tütün yetiştiriciliği idi. Tütün burada çok kıymetli idi. Drama şehrine üretilen tütünler Kavala liman yolu ile Osmanlı iç pazarına, Fransa, İngiltere, Rusya, Avusturya ve İtalya ülkelerine ihraç ediliyordu. Drama şehri hakkında diğer önemli bir husus da Müslümanların yoğunluk olarak en çok yaşadığı yerdir (Oruç, 2014: 468).

4.7. Maarif Salnamelerine Göre Selanik Vilayetinde Yer Alan Azınlık Okulları

4.7.1. Musevi Okulları

4.7.1.1. Selanik Sancağına Kayıtlı Musevi Okulları

Tablo 112.

Selanik Kazası Musevi Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Alyans Mektebi	Rüştiye	290	-	290
Alyans Mektebi	Rüştiye	-	300	300

(Maarif Salnamesi, 1316: 1068-1069)

Tablo 113.

Selanik Kazası Musevi Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Alyans Mektebi	Rüştiye	290	-	290
Alyans Mektebi	Rüştiye		307	307

(Maarif Salnamesi, 1317: 1218-1219)

Tablo 114.

Selanik Kazası Musevi Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mekktebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Alyans Mektebi	Rüştiye	303	-	303
Alyans Mektebi	Rütiye	-	311	311

(Maarif Salnamesi, 1318:1360-1361)

Tablo 115.

Selanik Kazası Musevi Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mekktebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Alyans Mektebi	Rüştiye	288	-	288
Alyans Mektebi	Rütiye	-	315	315

(Maarif Salnamesi, 1319:634-635)

Tablo 116.

Selanik Kazası Musevi Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mekktebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Alyans Mektebi	Rüştiye	285	-	285
Alyans Mektebi	Rütiye	-	321	321

(Maarif Salnamesi, 1321:524)

Selanik kazasında Musevilerin iki adet Alyans (Aillans) adıyla kurdukları rüştiyeleri vardır. Erkek öğrencilerin sayısı 300 civarındayken, kız öğrenciler erkekleri geride bırakarak her yıl bir kademe daha sayısını artırmış 320 civarında bir mevcuda ulaşmıştır. Az sayıda eğitim kurumu olmasına rağmen, erkek ve kız öğrenci sayısının yüksek olması Yahudilerin eğitime ne kadar çok önem verdiğini bize göstermektedir.

4.7.2. Sırp Okulları

4.7.2.1. Selanik Sancağına Kayıtlı Sırp Okulları

Tablo 117.

Selanik Kazası Sırp Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Rüştıyesi	Rüştıye	174	-	174

(Maarif Salnamesi, 1316: 1068-1069)

Tablo 118.

Selanik Kazası Sırp Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Rüştıyesi	Rüştıye	179	-	179

(Maarif Salnamesi, 1317:1218-1219)

Tablo 119.

Selanik Kazası Sırp Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp İdadiyesi	İdadiyesi	185	-	185

(Maarif Salnamesi, 1318:1360-1361)

Tablo 120.

Selanik Kazası Sırp Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp İdadiyesi	İdadiyesi	197	-	197

(Maarif Salnamesi, 1319:634-635)

Tablo 121.

Selanik Kazası Sırp Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Rüştıyesi	İdadiye	189	-	189

(Maarif Salnamesi, 1321:524)

Sırların ilk önce bir rüştiye açtıkları daha sonra ise bunu idadiyeye dönüştürdükleri görülmektedir. Sırların Selanik’te bir okul açmış olmalarına rağmen 190 - 200 arasında öğrenci okutmaları dikkat çekmektedir.

4.7.3. Bulgar Okulları

4.7.3.1. Selanik Sancağına Kayıtlı Bulgar Okulları

Tablo 122.

Selanik Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar İdadiyesi	İdadiye	259	-	259
Bulgar İdadiyesi	İdadiye	-	122	122

(Maarif Salnamesi, 1068-1069)

Tablo 123.

Selanik Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar İdadiyesi	İdadiye	259	-	259
Bulgar İdadiyesi	İdadiye	-	122	122

(Maarif Salnamesi, 1317:1218-1219)

Tablo 124.

Selanik Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar İdadiyesi	İdadiye	247	-	247
Bulgar İdadiyesi	İdadiye	-	133	133

(Maarif Salnamesi, 1318:1360-1361)

Tablo 125.

Selanik Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar İdadiyesi	İdadiye	239	-	239
Bulgar İdadiyesi	İdadiye	-	141	141

(Maarif Salnamesi, 1319:634-635)

Tablo 126.

Selanik Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar İdadiyesi	İdadiye	221	-	221
Bulgar İdadiyesi	İdadiye	-	153	153

(Maarif Salnamesi, 1321:524)

Selanik'te ilkin rüştiye derecesinde eğitim veren iki adet Bulgar mektebi varken, sonraları bu rüştiyeler idadi derecesine yükseltilmiştir. Okulların birisinde erkek, diğerinde ise kız öğrencilerin eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. Erkek öğrenci mevcudu 250'ye kadar ulaşırken kız öğrencilerin sayısı da 150'ye kadar yükselmiştir.

Tablo 127.

Tikveş Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştiyesi	Rüştiye	30	-	30
Bulgar Rüştiyesi	Rüştiye	42	-	42
Bulgar Rüştiyesi	Rüştiye	37	-	37

(Maarif Salnamesi, 1316:1068-1069)

Tablo 128.

Tikveş Bulgar Okulları Kazası (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştiyesi	Rüştiye	33	-	33
Bulgar Rüştiyesi	Rüştiye	47	-	47
Bulgar Rüştiyesi	Rüştiye	40	-	40

(Maarif Salnamesi, 1317:1218:1219)

Tablo 129.

Tikveş Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştiyesi	Rüştiye	29	-	29
Bulgar Rüştiyesi	Rüştiye	51	-	51
Bulgar Rüştiyesi	Rüştiye	38	-	38

(Maarif Salnamesi, 1318:1362-1363)

Tablo 130.

Tikveş Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	33	-	33
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	47	-	47
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	41	-	41

(Maarif Salnamesi, 1319:634-635)

Tablo 131.

Tikveş Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	31	-	31
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	43	-	43
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	45	-	45

(Maarif Salnamesi, 1321:524)

Tikveş kazasında Bulgarların üç adet rüştıye mektebine sahip olduğu görülmektedir. Toplamda 130 ile 110 öğrenciyi bulan okuldaki talebelerin üç okula eşit bir şekilde dağılımının yapıldığı görülmektedir.

Tablo 132.

Usturumça Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	201	153	354

(Maarif Salnamesi, 1316: 1068-1069)

Tablo 133.

Usturumça Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	205	147	352

(Maarif Salnamesi, 1317:1218-1219)

Tablo 134.

Usturumça Kazası Bulgar Okulları (1318)M.1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	211	150	361

(Maarif Salnamesi, 1318: 1362-1363)

Tablo 135.

Usturumça Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	221	156	377

(Maarif Salnamesi, 634-635)

Tablo 136.

Usturumça Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	217	161	378

(Maarif Salnamesi, 1321:524)

Usturumça kazasında bir tane rüştüyesi olan Bulgarların yine öğrenci sayısı konusunda yakaladıkları başarı dikkate şayan bir durumdur. Karma olarak eğitim verilen bu okulda erkek öğrencilerin sayısı 200 - 220 arasını bulurken kız öğrencilerin mevcudu 150 ile 160'ı bulmaktadır.

Tablo 137.

Gevgili Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	37	-	37

(Maarif Salnamesi, 1316: 1068-1069)

Tablo 138.

Gevgili Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	42	-	42

(Maarif Salnamesi, 1317:1218-1219)

Tablo 139.

Gevgili Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	39	-	39

(Maarif Salnamesi, 1318:1362-1363)

Tablo 140.

Gevgili Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	305	-	305

(Maarif Salnamesi, 1319:634-635)

Tablo 141.

Gevgili Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	311	-	311

(Maarif Salnamesi, 524)

Gevgili 1319 yılı salnamesine kadar, öğrenci sayısı bakımından çok sönük kalmıştır. Ancak 1319 ve 1321 tarihli salname kayıtlarına bakıldığı zaman Gevgili kazasının adeta şaha kalktığı görülmektedir. İlk başlarda ancak 40 civarını bulan öğrenci sayısının son iki salnamede 310 kişilik öğrenciye ulaştığı görülmektedir. Öğrencilerin tamamı erkektir.

Tablo 142.

Vidina Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	67	-	67

(Maarif Salnamesi, 1316:1068-1069)

Tablo 143.

Vidina Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	65	-	65
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	150	-	150

(Maarif Salnamesi, 1317:1218-1219)

Tablo 144.

Vidina Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	73	-	73
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	148	-	148

(Maarif Salnamesi, 1318:1362-1363)

Tablo 145.

Vidina Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	136	-	136
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	69	-	69

(Maarif Salnamesi, 1319:634-635)

Tablo 146.

Vidina Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	72	-	72
Bulgar Rüştıyesi	İdadiye	129	-	129

(Maarif Salnamesi, 1321:524)

Vidina kazasında ilk salname kayıtlarında bir rüştıyeye sahip olan Bulgarlar bundan sonraki yıllarda mektep sayısını ikiye çıkarmışlardır. Bulgarlar rüştıye derecesinde öğrencilere hizmet vermiştir. Son salname kayıtlarına göre rüştıyelerden birinin idadiye dönüştürüldüğü görülmektedir. İlk salnamede öğrenci sayısı az olan Vidina sonraları 200 - 250 civarında öğrenci mevcudunu yakalamıştır.

4.7.3.2. Siroz Sancağına Kayıtlı Bulgar Okulları**Tablo 147.**

Cuma-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	15	-	15

(Maarif Salnamesi, 1316:1070-1071)

Tablo 148.

Cuma-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	17	-	17

(Maarif Salnamesi, 1317:1222-1223)

Tablo 149.

Cuma-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	21	-	21

(Maarif Salnamesi, 1318:1364-1365)

Tablo 150.

Cuma-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	34	-	34

(Maarif Salnamesi, 1319:636-637)

Tablo 151.

Cuma-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	36	-	36

(Maarif Salnamesi, 1321.525)

Sadece bir rüştüyesi olan Bulgarlar, sayısı 15 ile 35 arasında değişen tamamen erkeklerden oluşan öğrencilere hizmet vermişlerdir.

Tablo 152.

Petre Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	114	-	114

(Maarif Salnamesi, 1316:1068-1069)

Tablo 153.

Petre Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	110	-	110

(Maarif Salnamesi, 1317:1218-1219)

Tablo 154.

Petre Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	103	-	103

(Maarif Salnamesi, 1318:1362-1363)

Tablo 155.

Petre Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	110	-	110

(Maarif Salnamesi, 1319:634-6359)

Tablo 156.

Petre Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	103	-	103

(Maarif Salnamesi, 1321:524)

Petre kazası bir rüştıye mektebine sahip olmasına rağmen 110 kişilik erkek öğrenci sayısına ulaştığı görülmektedir. Bu durum Petre’de eğitime verilen desteği önümüze sermektedir.

Tablo 157.

Norakob Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştıyesi	Rüştıye	335	-	335

(Maarif Salnamesi, 1316:1070-1071)

Tablo 158.

Norakob Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	320	-	320

(Maarif Salnamesi, 1317:1222-1223)

Tablo 159.

Norakob Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	325	-	325

(Maarif Salnamesi, 1318:1364-1365)

Tablo 160.

Norakob Kazası Bulgar Okulları (1319)M(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	339	-	339

(Maarif Salnamesi, 1319:636-637)

Tablo 161.

Norakob Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	325	-	325

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

Norakob kazasında Bulgarlar, sadece bir rüştüye mektebine sahip olsa da mektepte eğitim gören 350'ye yakın erkek öğrenci sayısı Bulgarların gerçekten çok takdire şayan bir başarısı olmuştur.

Tablo 162.

Temurhisar Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	535	-	535

(Maarif Salnamesi, 1316:1070-1071)

Tablo 163.

Temurhisar Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	518	-	518

(Maarif Salnamesi, 1317:1222-1223)

Tablo 164.

Temurhisar Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	507	-	507

(Maarif Salnamesi, 1318:1364-1365)

Tablo 165.

Temurhisar Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	498	-	498

(Maarif Salnamesi, 1319:636-637)

Tablo 166.

Temurhisar Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Rüştüyesi	Rüştüye	476	-	476

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

Temurhisar'da yaşayan Bulgarlar kurmuş oldukları rüştüyede 500'den fazla olan öğrenci mevcudu ile rüştüye derecesinde en fazla öğrenciye sahip olan mektep olmuşlardır. Ayrıca mektepte eğitim alanların sadece erkeklerden oluştuğu dikkate alınacak olursa, en fazla öğrenci sayısına Temurhisar sakinlerinin ulaştığı görülmektedir.

4.7.4. Rum Okulları

4.7.4.1. Selanik Sancağına Kayıtlı Rum Okulları

Tablo 167.

Selanik Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	110	-	110
Rum İdadiyesi	İdadiye	-	615	615
Ticaret Mektebi	Rüştiye	97	-	97

(Maarif Salnamesi, 1316:1068-1069)

Tablo 168.

Selanik Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	110	-	110
Rum İdadiyesi	İdadiye	-	615	615
Ticaret Mektebi	Rüştiye	95	-	95

(Maarif Salnamesi, 1317:1218-1219)

Tablo 169.

Selanik Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	117	-	117
Rum İdadiyesi	İdadiye	-	631	631
Ticaret Mektebi	Rüştiye	97	-	97

(Maarif Salnamesi, 1318:1364-1365)

Tablo 170.

Selanik Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	135	-	135
Rum İdadiyesi	İdadiye	-	628	628
Ticaret Mektebi	Rüştiye	101	-	101

(Maarif Salnamesi, 1319:636-637)

Tablo 171.

Selanik Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	121	-	121
Rum İdadiyesi	İdadiye	-	231	231
Ticaret Mektebi	Rüştiye	112	-	112

(Maarif Salnamesi, 1321:524)

Rumların burada iki adet idadiye derecesinde eğitim veren okulları vardı. İdadiyelerin biri erkek diğeri ise kız öğrencilere hizmet veriyordu. İdadiyelere bakıldığında kız öğrencilerin sayısının 600 üzerinde olması Selanik şehrinde kızların eğitimine ne kadar önem verildiğini göstermektedir. İdadiye haricinde Rumlar bir de rüştiye okulu açmıştır. Okulda yalnız erkekler ders görmekteydi.

Tablo 172.

Usturumça Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştiyesi	Rüştiye	34	147	181
Rum Rüştiyesi	Rüştiye	60	25	85

(Maarif Salnamesi, 1316:1068-1069)

Tablo 173.

Usturumça Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştiyesi	Rüştiye	27	135	162
Rum Rüştiyesi	Rüştiye	57	28	85

(Maarif Salnamesi, 1317:1218-1219)

Tablo 174.

Usturumça Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştiyesi	Rüştiye	31	129	160
Rum Rüştiyesi	Rüştiye	56	32	88

(Maarif Salnamesi, 1318:1362-1363)

Tablo 175.

Usturumça Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	38	22	60
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	52	39	91

(Maarif Salnamesi, 1319:634-635)

Tablo 176.

Usturumça Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	41	25	66
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	49	36	85

(Maarif Salnamesi, 1321:524)

Usturumça da iki adet rüştüye vardır. Karma eğitim yapılan rüştüyelerde erkek ve kız öğrencilerin mevcuduna bakıldığı zaman kız öğrencilerin 1316, 1317, 1318 salname kayıtlarına göre sayı olarak 100'ü çok rahat bir şekilde geçmiş oldukları görülmektedir. 1319 ve 1321'de ise öğrenci sayısı olarak çok azalan kızları erkekler geride bırakmıştır.

Tablo 177.

Gevgili Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	78	-	78

(Maarif Salnamesi, (1316:1068-1069)

Tablo 178.

Gevgili Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	70	-	70

(Maarif Salnamesi, 1317:1220-1221)

Tablo 179.

Gevgili Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	75	-	75

(Maarif Salnamesi, 1318:1362-1363)

Tablo 180.

Gevgili Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	69	-	69

(Maarif Salnamesi, 1319:634-635)

Tablo 181.

Gevgili Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	72	-	72

(Maarif Salnamesi, 1321:524)

Bir rüştüyesi olan Gevgili sadece erkek öğrencilere eğitim veriyordu. Mevcutları ise 70 ile 80 arasında değişmiştir.

Tablo 182.

Lankaza Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	110	6	116
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	95	15	110
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	120	60	180
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	90	30	120

(Maarif Salnamesi, 1316:1068-1069)

Tablo 183.

Lankaza Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	107	9	116
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	92	13	105
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	113	51	164
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	97	41	138

(Maarif Salnamesi, 1317:1220-1221)

Tablo 184.

Lankaza Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	101	13	114
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	87	18	105
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	121	56	177
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	93	47	140

(Maarif Salnamesi, 1318:1362-1363)

Tablo 185.

Lankaza Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	97	19	116
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	85	21	106
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	129	61	190
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	98	50	148

(Maarif Salnamesi, 1319:634-635)

Tablo 186.

Lankaza Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	93	21	115
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	87	25	112
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	135	58	193
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	102	53	155

(Maarif Salnamesi, 1321:524)

Mükemmel bir eğitim potansiyeline sahip olduğu anlaşılan Lankaza'da dört rüştüye eğitim vermektedir. Lankaza'da erkek öğrencilerin kız öğrencilere sayıca üstünlüğü göze çarpar. Erkek öğrencilerin sayıları 100'ü buluyorken kızların ulaştığı en yüksek sayı sadece 60'tır.

Tablo 187.

Karafarye Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	58	-	58
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	42	-	42

(Maarif Salnamesi, 1316:1068-1069)

Tablo 188.

Karafarye Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	61	-	61
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	43	-	43
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	65	-	65
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	46	-	46

(Maarif Salnamesi, 1317:1220-1221)

Tablo 189.

Karafarye Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	117	-	117
Rum İdadiyesi	İdadiye	-	631	631
Ticaret Mektebi	Rüştüye	97	-	97

(Maarif Salnamesi, 1318:1362-1363)

Tablo 190.

Karafarye Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	60	-	60
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	49	-	49

(Maarif Salnamesi, 1319:634-635)

Tablo 191.**Karafarye Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)**

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	56	-	56
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	52	-	52

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

İki adet rüştüyesi olan Karafarye’de kız öğrenci yoktur. Bu iki mektepte de ortalama 60 erkek ders almaktaydı.

Tablo 192.**Kesendire Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)**

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	160	-	160
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	110	-	110
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	100	-	100
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	130	-	130
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	80	-	80
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	120	-	120
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	55	-	55
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	100	-	100
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	110	-	110
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	110	-	110
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	100	-	100
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	90	-	90
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	100	-	100
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	94	-	94
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	85	-	85
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	70	-	70

(Maarif Salnamesi, 1316:1068-1071)

Tablo 193.**Kesendire Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)**

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	150	-	150
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	115	-	115

Rum Rüştüyesi	Rüştüye	91	-	91
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	127	-	127
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	73	-	73
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	112	-	112
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	59	-	59
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	105	-	105
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	117	-	117
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	106	-	106
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	100	-	100
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	91	-	91
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	102	-	102
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	90	-	90
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	87	-	87
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	73	-	73

(Maarif Salnamesi, 1220-1221)

Tablo 194.

Kesendire Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	147	-	147
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	109	-	109
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	89	-	89
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	131	-	131
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	77	-	77
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	117	-	117
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	53	-	53
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	107	-	107
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	111	-	111
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	108	-	108
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	98	-	98
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	102	-	102
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	105	-	105
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	88	-	88
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	93	-	93
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	71	-	71

(Maarif Salnamesi, 1318:1362-1363)

Tablo 195.**Kesendire Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)**

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	51	-	51
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	115	-	115
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	82	-	82
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	127	-	127
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	83	-	83
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	109	-	109
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	47	-	47
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	98	-	98
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	123	-	123
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	115	-	115
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	107	-	107
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	98	-	98
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	109	-	109
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	95	-	95
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	107	-	107
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	79	-	79

(Maarif Salnamesi, 1319:634-635)

Tablo 196.**Kesendire Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)**

Mektebin adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	47	-	47
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	109	-	109
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	85	-	85
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	121	-	121
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	86	-	86
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	113	-	113
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	52	-	52
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	94	-	94
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	125	-	125
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	-	-	-
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	119	-	119
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	103	-	103
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	91	-	91
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	112	-	112
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	84	-	84

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

Maarif salname kayıtlarının tümü baz alındığı zaman Yanya kazasından sonra en çok mektebe ev sahipliği yapan yer Kesendire olmuştur. Kesendire’de 16 adet rüştiye okulu bulunmaktadır. Okulların toplamda 1000’e yakın talebe hizmet verdiği görülmektedir. Ortalama olarak ise her bir okula 100’den fazla öğrencinin düştüğü görülmektedir. Kesendire’de en fazla öğrenciye sahip okulun talebe sayısı 160 iken en az öğrenci sayısının 55 olduğu görülmektedir. Bu kadar mükemmel bir öğrenci ortamına sahip olan Kesendire’nin tek eksiği ve oldukça düşündürücü yanı, toplam mevcudu 1000’i bulan öğrenciler arasında kız öğrencilerin hiç olmamasıdır.

Tablo 197.

Vidina Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	50	-	50
Rum Rüştiyesi	Rüştiye	150	-	150

(Maarif Salnamesi, 1316:1070-1071)

Tablo 198.

Vidina Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	53	-	53

(Maarif Salnamesi, 1317:1220-1221)

Tablo 199.

Vidina Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	57	-	57

(Maarif Salnamesi, 1318:1364-1365)

Tablo 200.

Vidina Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	61	-	61

(Maarif Salnamesi, 1319:636-637)

Tablo 201.

Vidina Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	Rüştiye	67	-	67

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

1316 tarihli salname kayıtlarında bir adet rüştiye bir de idadi mektebi olan Vidina'da kız öğrenci yoktur. Diğer salnamelerde ise sadece idadiye mektebinin varlığı dikkat çeker. Yine okullarda sadece erkek öğrencilere eğitim verildiği görülür. Mekteplerin öğrenci ortalaması 60 civarındadır.

4.7.4.2. Siroz Sancağına Kayıtlı Rum Okulları**Tablo 202.**

Siroz Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	128	-	128
Rum Rüştiyesi	Rüştiye	240	-	240

(Maarif Salnamesi, 1316:1070-1071)

Tablo 203.

Siroz Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	130	-	130
Rum Rüştiyesi	Rüştiye	240	-	240

(Maarif Salnamesi, 1317:1220-1221)

Tablo 204.

Siroz Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	138	-	138
Rum Rüştiyesi	Rüştiye	247	-	247

(Maarif Salnamesi, 1318:1364-1365)

Tablo 205.

Siroz Kazası Rum Okulları (1319)M.1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	143	-	143
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	250	-	250

(Maarif Salnamesi, 1319:636-637)

Tablo 206.

Siroz Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum İdadiyesi	İdadiye	151	-	151

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

İlk dört salnamede Siroz kazasında birer adet Rum idadiyesi ile rüştüyesi yer alırken 1321 salnamesinde sadece idadi mektebi yer alır. Öğrencilerin tümü erkek olan Siroz'da idadilerde ortalama 150 öğrenci varken rüştüyelerde bu sayı 250 civarındadır.

4.7.4.3. Drama Sancağına Kayıtlı Rum Okulları**Tablo 207.**

Kula Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	85	-	85
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	-	85	85

(Maarif Salnamesi, 1316:1070-1071)

Tablo 208.

Kula Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	83	-	83
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	-	80	80
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	117	-	117

(Maarif Salnamesi, 1317:1222-1223)

Tablo 209.

Kula Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	91	-	91
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	-	79	79
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	124	-	124

(Maarif Salnamesi, 1318:1364-1365)

Tablo 210.

Kula Kazası Rum Okulları (1319)M.81901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	85	-	85
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	-	91	91
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	119	-	119

(Maarif Salnamesi, 1319:636-637)

Tablo 211.

Kula Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	93	-	93
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	-	96	96
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	121	-	121

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

Kula kazasında yaşayan Rumlar ilk olarak erkek ve kız öğrenciler için birer rüştüye açmışlar daha sonra erkekler için 1317 yılında bir rüştüye daha açarak üç adet rüştüye mektebine ulaşmışlardır. Erkek öğrenci sayısı 200'ün üzerinde iken, kız öğrencilerin sayısı da 90 civarını bulmuştur.

Tablo 212.

Peraveşte Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	120	-	120
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	120	-	120

(Maarif Salnamesi, 1316:1070-1071)

Tablo 213.

Peraveşte Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	129	-	129

(Maarif Salnamesi, 1317:1222-1223)

Tablo 214.

Peraveşte Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	133	-	133

(Maarif Salnamesi, 1318:1364-1365)

Tablo 215.

Peraveşte Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	141	-	141

(Maarif Salnamesi, 1319:636-637)

Tablo 216.

Peraveşte Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Rüştüyesi	Rüştüye	137	-	137

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

1316 salname kayıtlarında iki tane rüştüyesi olan Peraveşte’de sonraları bu sayı 1’e düşmüştür 1316’da iki rüştüyede toplam 240 erkek öğrenci eğitim görüyordu. Daha sonra mektep sayısı 1’e düşünce öğrenci sayısı da doğal olarak düşmüş tamamı erkeklerden oluşan rüştüyede okuyan öğrenci sayısı ortalama 140 civarını bulmuştur.

4.7.5. Azınlıkların Eğitim Gördüğü Devlet Okulları

Tablo 217.

Azınlıklar Devlet Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Selanik idadi	İdadiye	135	38	173

Mektebi				
Siroz İdadi Mektebi	İdadiye	81	12	93
Drama İdadi Mektebi	İdadiye	79	4	83
Selanik Hamidiye Ziraat Mektebi	İdadiye	35	32	67

(Maarif Salnamesi, 1316:1056-1060)

Tablo 218.

Azınlıklar Devlet Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Selanik idadi Mektebi	İdadiye	141	50	191
Siroz İdadi Mektebi	İdadiye	53	9	62
Drama İdadi Mektebi	İdadiye	72	5	77

(Maarif Salnamesi, 1317:1206:1208)

Tablo 219.

Azınlıklar Devlet Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Selanik idadi Mektebi	İdadiye	192	59	251
Siroz İdadi Mektebi	İdadiye	72	12	84
Drama İdadi Mektebi	İdadiye	68	6	76
Selanik Hamidiye Ziraat Mektebi	İdadiye	35	25	60
Selanik Hamidiye Sanayi Mektebi	İdadiye	173	7	180

(Maarif Salnamesi, 1318:1345-1348)

Tablo 220.

Azınlıklar Devlet Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Selanik idadi Mektebi	İdadiye	215	60	275
Siroz İdadi Mektebi	İdadiye	98	33	131
Drama İdadi Mektebi	İdadiye	92	3	95
Selanik Hamidiye Ziraat Mektebi	İdadiye	35	25	60

(Maarif Salnamesi, 1319:636-637)

Tablo 221.

Azınlıklar Devlet Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Selanik idadi Mektebi	İdadiye	289	8	373
Siroz İdadi Mektebi	İdadiye	96	31	127
Drama İdadi Mektebi	İdadiye	95	4	99

(Maarif Salnamesi, 1321:513-515)

Devlet okullarında bariz bir şekilde Müslümanların etkin oldukları görülüyor. Gayrimüslim öğrenciler genelde Selanik, Siroz ve Drama şehirlerinde eğitime devam etmişler, sanayi ve ziraat mekteplerine de kayıt olmuşlardır. Devlet mekteplerinde en çok dikkat çeken şey Selanik idadi mektebinde okuyan Müslüman ve gayrimüslim öğrencilerin sürekli yükselen öğrenci sayılarıdır. 1316 tarihli salnamede 135 Müslüman öğrencisi olan idadiye 1321 salnamesine göre ise 289 kişilik bir talebe sayısını yakalamıştır. Gayrimüslimlere bakıldığında ise 38 öğrenci varken 1318 yılı eğitim dönemine kadar sürekli ilerleme göstermiş 60 civarı bir öğrenci sayısını yakalamıştır. Sadece son salname olan 1321 yılına göre inanılmaz bir öğrenci düşüşü olmuş ve yalnız 8 gayrimüslim öğrenciye ders verildiği kayıtlara geçmiştir.

4.7.6. Yabancı Okullar

4.7.6.1. Selanik Sancağına Kayıtlı Fransız Okulları

Tablo 222.

Selanik Sancağı Fransız Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Feralar	Rüştiye	260	-	260
Ticaret	Rüştiye	112	-	112
Katolik Rahip	İdadiye	57	-	57
Sorlar	Rüştiye	-	190	190
Genel toplam		429	190	619

(Maarif Salnamesi, 1316.1072-1073)

Tablo 223.

Selanik Sancağı Fransız Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Feralar	Rüştiye	273		273
Ticaret	İdadiye	121		121
Katolik Rahip	Rüştiye	61		61
Sorlar	Rüştiye	-	185	185
Genel toplam		455	185	640

(Maarif Salnamesi, 1317:1222-1223)

Tablo 224.

Selanik Sancağı Fransız Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Feralar	Rüştiye	285	-	285
Ticaret	İdadiye	118	-	118
Katolik Rahip	Rüştiye	-	-	-
Sorlar	Rüştiye	29	185	214
Genel toplam		432	185	617

(Maarif Salnamesi, 1318:1364-1365)

Tablo 225.

Selanik Sancağı Fransız Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Feralar	Rüştiye	285	-	285
Ticaret	İdadiye	125	-	125
Katolik Rahip	Rüştiye	-	-	-
Sorlar	Rüştiye	33	189	222
Genel toplam		443	189	632

(Maarif Salnamesi, 1319:636-639)

Tablo 226.

Selanik Sancağı Fransız Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Feralar	Rüştiye	289	-	289
Ticaret	İdadiye	131	-	131
Katolik Rahip	Rüştiye	37	-	37
Sorlar	Rüştiye	-	182	182
Genel toplam			182	

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

Toplamda dört okulu olan Fransızlar bir idadi ve üç tane rüştiye açmışlardır. Feralar Rüştiyesi ile Ticaret İdadiyesi'nde okuyan öğrencilerin mevcudu dikkat çekmektedir. Diğer bir rüştiye olan Sorlar ise sadece kızlardan oluşmaktaydı.

4.7.6.2. Drama Sancağına Kayıtlı Fransız Okulları**Tablo 227.**

Drama Sancağı Fransız Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Katolik	İdadiye	30	-	30

(Maarif Salnamesi, 1316:1072-1073)

Tablo 228.

Drama Sancağı Fransız Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Katolik	İdadiye	31	-	31

(Maarif Salnamesi, 1317:1222-1223)

Tablo 229.

Drama Sancağı Fransız Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Katolik	İdadiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1318:1364-1365)

Tablo 230.

Drama Sancağı Kula Kazası Fransız Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Katolik	İdadiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1319:636-639)

Tablo 231.

Drama Sancağı Kula Kazası Fransız Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Katolik	Rüştiye	29	-	29

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

Drama şehrinde sadece bir okul açmış olan Fransızlar bu okulu bazen rüştiye bazen ise idadiye olarak hizmete sunmuşlardır. Öğrenciler incelendiğinde sadece erkek öğrencileri olan okulda ortalama 30 erkek eğitim görmektedir. 1318 ve 1319 tarihli salnamelerde öğrencilerin sayı mevcudu verilmemiştir.

4.7.6.3. Selanik Sancağına Kayıtlı Alman Okulları

Tablo 232.

Selanik Sancağı Alman Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Alman Mektebi	Rüştiye	133	50	183

(Maarif Salnamesi, 1316:1072-1073)

Tablo 233.

Selanik Sancağı Alman Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Alman Mektebi	Rüştiye	137	45	182

(Maarif Salnamesi, 1317:1222-1223)

Tablo 234.

Selanik Sancağı Alman Okulları (1318)M.1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Alman Mektebi	Rüştiye	132	51	183

(Maarif Salnamesi, 1318:1364-1365)

Tablo 235.

Selanik Sancağı Alman Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Alman Mektebi	Rüştiye	139	56	195

(Maarif Salnamesi, 1319:636-639)

Tablo 236.

Selanik Sancağı Alman Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Alman Mektebi	Rüştiye	143	61	204

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

Selanik şehrinde bir rüştiye okulu açan Almanlar, kız ve erkek öğrencilere eğitim vermiştir. Erkek öğrencilerin sayısı kızlara göre daha fazla olan okulda, öğrenci

mevcudu genelde her sene ilerleme göstermiştir. İlk açılış zamanında 182 mevcudu olan rüştiye, 1321 salnamesinde 204 kişilik öğrenci sayısı ile kayıtlara geçmiştir.

4.7.6.4. Selanik Sancağına Kayıtlı İtalyan Okulları

Tablo 237.

Selanik Sancağı İtalyan Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
İtalyan Mektebi	İdadiye	70	-	70

(Maarif Salnamesi, 1316: 1072-1073)

Tablo 238.

Selanik Sancağı İtalyan Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
İtalyan Mektebi	İdadiye	23	-	23

(Maarif Salnamesi, 1317:1222:1223)

Tablo 239.

Selanik Sancağı İtalyan Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
İtalyan Mektebi	İdadiye	35	-	35

(Maarif Salnamesi, 1318:1364-1365)

Tablo 240.

Selanik Sancağı İtalyan Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
İtalyan Mektebi	İdadiye	41	-	41

(Maarif Salnamesi, 1319:636:639)

Tablo 241.

Selanik Sancağı İtalyan Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
İtalyan Mektebi	İdadiye	57	-	57

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

İtalyanlar, Selanik’te bir idadiye açmışlardır. Okulda sadece erkek öğrencilere eğitim verildiği görülmektedir. Okul, en fazla öğrenci sayısına ilk açıldığı sene 70 kişilik erkek öğrenciyle ulaşmış, daha sonra öğrenci sayısında giderek azalma göstermiştir.

4.7.6.5. Selanik Sancağına Kayıtlı Romen Okulları

Tablo 242.

Selanik Sancağı Romen Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ticaret Mektebi	Rüştiye	72	-	72

(Maarif Salnamesi, 1364-1365)

Tablo 243.

Selanik Sancağı Romen Okulları (1319)M(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ticaret Mektebi	Rüştiye	92	-	92

(Maarif Salnamesi, 1319:636-639)

Tablo 244.

Selanik Sancağı Romen Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ticaret Mektebi	Rüştiye	103	-	103

(Maarif Salnamesi, 1321:525)

Romenlerin okulları ile ilgili bilgilere 1316 ve 1317 tarihli salname kayıtlarında rastlanılmamaktadır. Daha sonra okul açan Romenlerin bir ticaret mektebine sahip olduğu görülür. Ticaret mektebi açıldıktan sonra her yeni eğitim döneminde öğrenci sayısını başarılı bir şekilde artırdığı görülmektedir. İlk açıldığında 72 erkek öğrencisi olan mektep, zamanla 103 erkek öğrenciye ulaşmıştır.

4.8. Manastır Vilayeti Şehirleri

4.8.1. Manastır

Manastır, Makedonya'nın güneybatısında Pelister Dağı eteğinde ve 590-680 metre rakımlı bir yerde bulunur. Makedonca Bitola, Sırpça Bitolj, Bulgarca Bitolja, Yunanca Monastır veya Manastiriyon ve Arumence Toli-Monastır olarak kayıtlarda yer alan Manastır kentinin ismi büyük bir olasılıkla, "Manastır" anlamına gelen Slovenca Obitel (Bitel, Bitola) sözcüğünden gelmektedir. Evliya Çelebi'nin tespitlerine göre şehir adını Büyük İskender zamanında, bölgede bulunan bir anıttan almıştır (İdrizi, 2008: 17). Şemseddin Sami, "Kamusu'l-Alam" adlı eserinde Manastır şehrinin, yakınında bulunan Manastır harabelerinin yanında Osmanlılar tarafından inşa edildiğini yazmaktadır. Manastır, Osmanlı Devleti'nin Vilâyet-i Selâse olarak adlandırdığı üç vilayetinden biridir (Özcan, 2013: 356).

Manastır, 1382 yılında Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. Şehir kısa bir süre için elden çıktıysa da 1385 yılında tekrar zapt edilerek Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı nüfusuna giren Manastır, hızla İslamlaştırılmaya başlanılmış Anadolu'dan birçok kişi bu şehirde iskân edilmiştir. Manastır, Osmanlı Devleti'nin Selanik'ten sonra Avrupa'da en çok nüfusu olan ikinci kentidir (Sakaoğlu, 2008: 80). Tanzimat'tan sonra uygulanmaya başlanılan Vilayet Nizamnamesi ile kent, Manastır vilayetinin merkezi yapıldı. Burada yaşayan halkın çoğunluğu Müslümandır. Müslümanlardan başka etnik mozaik bir kent özelliği taşıyan şehirde Rumlar, Bulgarlar ve Ulahlar yaşıyordu. Manastır salnamesinde verilen bilgilere göre toplam nüfus 838.353 idi. Bunların 383.022 İslam, 225.235 Rum ve Ulah, 224.999 Bulgar, 5.038 Yahudi, 26 Ermeni ve 34 Protestan'dan oluşuyordu (Manastır Salnamesi, 1305: 168).

Manastır, 19.yy'da Selanik'ten sonra Balkanlarda en önemli şehir konumundaydı. Şehir ulaşım, ticaret ve ekonomi alanlarında oldukça gelişmişti. Manastır hem sahip olduğu bu özellikler hem etnik olarak mozaik özelliği taşımasından dolayı dış devletlerin de dikkatlerini çekmiştir. Birçok ülke burada konsolosluklar kurmuş hepsi kendi emel ve hedeflerine göre girişimlerde bulunmuşlardır (Birol ve Akpınar, 2015:146).

Manastır şehri Türk milleti içinde birçok bakımdan tarihi izler taşıyan bir şehir olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 1895'te Manastır

Askeri İdadisine kaydını gerçekleştirmiş hem askeri hem ilmi ve fikri alanda bu okulu okuduğu zamanlarda gelişim ve değişimler yaşamıştır.1847'de açılan idadi mektebini 1898'de ikincilikle bitirmiştir. (Demirel ve Doğanay, 2013: 362-363). Yine Manastır şehri Osmanlı'ya karşı oluşturulan ihtilal merkezinin başında yer almıştır. Uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde kalan şehir 1912 yılında Sırp tarafından ele geçirilmiştir.

4.8.2. Serfice

Manastır vilayetinin sancaklarından biri olan kent, Serfice sancağının merkezi vilayetidir. Kuzeyden Manastır, güneyden Yunanistan, batıdan Yanya, kuzeybatıdan Görice, doğu ve kuzey doğudan Selanik ile çevrilidir. Serfice'nin arazisi genel olarak dağlık bir arazidir. Ancak yine de verimli ovaları, vadileri ve bayırları vardır. Serfice şehrine bağlı 6 kaza, 9 nahiye ve 407 karyesi vardır. Serfice'de müstakil bir mutasarrıflık kurulmuştur (Sakaoğlu, 2008: 82). Şemseddin Sami Kamusu'l-Alam adlı eserinde kentin nüfusunun toplam olarak 197.039 olduğunu yazar. Bunların 76.563 tanesinin Müslüman halk olduğunu geri kalanların Rumlar, Ulahlardan ibaret olduğunu belirtir.

4.8.3. Görice

Manastır vilayetinin Görice sancağının merkez vilayetidir. Şehir kuzeyden İlbasan ve Manastır, güneydoğudan Serfice, doğudan Manastır, güney ve batıdan Yanya vilayeti ile çevrilidir. Manastır vilayetinin önemli sancaklarından biri olan Görice, Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra hızla İslamlaştırılma politikasına uğramıştır. Görice şehri Fatih Sultan Mehmet'in yüksek şahsiyetlerinden biri olan Koca Mirahor İlyaz tarafından inşa edilmiştir (Rruga, 2011: 100).

Şemseddin Sami, Görice'yi şu şekilde tarif ediyor: "Görice'nin 18.000 nüfusu, 2 cami, 1 medresesi, 1 tekkesi, 4 kilisesi, bir düz lisesi ve iki Türk ilkokulu, erkekler ve kızlar için ayrı ayrı iki Arnavutça okulu ve bir Yunanca okulu vardır. Şehrin hayırsever komisyonu vardır. Büyük, çok güzel ve hareketli bir pazarı (en yoğun günü Cuma günüdür) vardır. 757 dükkânı ve mağazası, 23 hanı, 2 hamamı, 1 un fabrikası, 1 saat kulesi, 2 eczanesi ve 34 ekmek fırını vardır" (Rruga, 2011: 100).

1864 vilayet nizamnamesi ile Güneydoğu Arnavutluk ve Yunan Makedonya'sının önemli bir kısmını içine alan sancak haline dönüştürülmüştür. Görice'de Müslümanlar ve gayrimüslimler ortak bir şekilde uzun yıllar yaşamışlardır.

1900'lü yıllara kadar genelde Müslüman halk daha fazla olmuştur. Örneğin 1882 nüfus sayımına göre 76.489 Müslüman, 50.742 gayrimüslim nüfus bulunmaktaydı.. Müslüman kesimin fazlalığı dikkat çekmektedir. Ancak bu durum değişmiş, zamanla gayrimüslim kesim Müslümanlara yetişmiştir. Bunun sebebi Görice şehrinin Yunanistan'a yakın bir bölgede bulunması ve Yunan Ortodoks Kilisesi'nin misyonerlik faaliyetlerinden en çok etkilenen yerlerden biri olmasıdır. 1906 yılı nüfus oranına bakıldığı zaman Müslümanlar 85.329 kişi iken gayrimüslimler 82. 025 kişiye ulaşmıştır. (Kiel, 2000: 157-158).

4.8.4. İlbasan

Manastır vilayetinin sancaklarından biridir. Coğrafi açıdan bu şehir Arnavutluk'un ortasında bulunan bir şehirdir. Şehrin ne zaman ve kim tarafından kurulduğu tam olarak bilinmemekle beraber, Ptoleme'in coğrafi eserlerinde bahsettiği Albanopolisi tarafından kurulduğu düşünülüyor (Rruqa, 2011: 95). Osmanlı kaynaklarında ise İlbasan şehrinin kurucusu bizzat Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet Han'ın olduğu kaynaklarda geçmektedir. İlbasan, Arnavutların Gegler ve Toskalar olarak ayrıldığı coğrafyada kurulmuştur (Rruqa, 2011: 95).

İlbasan, 1466 yılında önceleri Osmanlı yönetimine tabi iken daha sonrasında Osmanlı'ya isyan etmiş olan İskender Bey'in faaliyetlerini takip etmek ve ülkenin kuzeyine giden yolların emniyetini sağlamak için bir kale olarak kurulmuştur. Burayı Arnavutlar İlbasan, Avrupalılar Elbasan diye adlandırmışlardır (Kiel, 2000: 79). İlbasan Arnavut ilini basan yani gözetleyen kale manasına gelmekteydi.

İlbasan Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı sürede Arnavutluk'ta önemli bir ticaret merkezlerinden biri olmuştur. İlbasan şehri, şiiirlerin, şairlerin şehri olarak ünlenmiştir. Evliya Çelebi 1670 yılının yaz mevsimindeki seyahati esnasında İlbasan şehrini "Aruş Şuara" (Şairlerin Evi) diye isimlendirmiştir. Başka bir kaynakta ise Evliya Çelebi'nin İlbasan ve Berat şehirlerini ziyaret ettiği esnada bu iki şehri şöyle tanımladığı görülür: "Dünyanın gelini" ve "Bilgin, erdemli, şairler ve mistiklerin yeri"dir diyerek tarihe not düşmüştür (Rruqa, 2011: 97).

İlbasan, Müslüman nüfusun çok fazla olduğu Osmanlı şehirlerinden biriydi. 1900 nüfus sayımına göre İlbasan 26.500 (%84) gibi çok baskın bir Müslüman nüfusa sahipti.

Müslümanlar haricinde, 4.800 Ortodoks Arnavut, 4.700 değişik milletlere mensup insan bulunmaktaydı.

4.8.5. Debre

Debre, 14. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına dâhil edilmiştir. Debre, Manastır vilayetinin sancaklarından biri olmuştur. Osmanlılar, Debre şehrini “Debre-i Bala” olarak telafuz etmişlerdir. Debre şehri, Manastır vilayetinin içerisinde yaşayan Müslüman nüfusun en fazla olduğu sancaklardan biri idi. Manastır Salnamesinde yer alan bilgilere göre Debre sancağında 21.805 kişi yaşıyordu. Lakin bu nüfusa kadınlar dâhil edilmemiştir (Manastır Salnamesi, 1312: 229-230). Debre, Osmanlı hâkimiyetinde yüzlerce yıl kalmış Balkan Savaşları sonrasında kaybedilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün babasının köyü olan Kocacık Köyü'nün Debre sınırları içinde olduğu söylenilmektedir.

4.9. Maarif Salnamelerine Göre Manastır Vilayetinde Yer Alan Azınlık Okulları

4.9.1. Musevi Okulları

4.9.1.1. Manastır Sancağına Kayıtlı Musevi Okulları

Tablo 245.

Manastır Kazası Musevi Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	222	22	244

(Maarif Salnamesi, 1190-1191)

Tablo 246.

Manastır Kazası Musevi Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	222	22	244

(Maarif Salnamesi, 1317:1392-1393)

Tablo 247.

Manastır Kazası Musevi Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	222	22	244

(Maarif Salnamesi, 1318:1564-1565)

Tablo 248.

Manastır Kazası Musevi Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	208	38	246

(Maarif Salnamesi, 1319:894-895)

Tablo 249.

Manastır Kazası Musevi Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	130	-	130

(Maarif Salnamesi, 1321:670)

Manastır şehrinde bir tane rüştiye okulu olan Museviler, okulda hem kız hem erkek öğrencilere eğitim vermiştir. Erkek öğrenciler kızlara nazaran daha çok görülmektedir. İlk üç salnamede 222 erkek 22 kız öğrencisi olan Manastır'da, sonraki 1319 tarihli salnamede erkek öğrenciler 208'e düşerken kızların mevcudu 38'i bulmuştur. Son salnamede erkek öğrenci sayısı 130 iken kız öğrenciler ile ilgili bilgi verilmemiştir.

4.9.2. Ulah Okulları

4.9.2.1. Manastır Sancağına Kayıtlı Ulah Okulları

Tablo 250.

Manastır Kazası Ulah Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ulah Mektebi	İdadi	99	-	99
Ulah Mektebi	Rüştiye	430	-	430

(Maarif Salnamesi, 1316:1190-1191)

Tablo 251.

Manastır Kazası Ulah Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ulah Mektebi	İdadi	99	-	99

(Maarif Salnamesi, 1317:1392-1393)

Tablo 252.

Manastır Kazası Ulah Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ulah Mektebi	İdadi	99	-	99
Ulah Mektebi	Rüştiye	430	-	430

(Maarif Salnamesi, 1318:1564-1565)

Tablo 253.

Manastır Kazası Ulah Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ulah Mektebi	İdadi	160	-	160
Ulah Mektebi	İnas Rüştiyesi	-	78	78

(Maarif Salnamesi, 1319:894-895)

Tablo 254.

Manastır Kazası Ulah Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ulah Mektebi	İdadi	160	-	160
Ulah Mektebi	İnas Rüştiyesi	-	130	130

(Maarif Salnamesi, 1321:670)

Ulahlar, Manastır'da bir idadi bir de rüştiye açmıştır. İdadi tüm salnamelerde kendine yer bulurken rüştiye mektebinde bazen duraksamalar olmuştur. İdadi mektebinde ilk üç salnamede okulun mevcudu 99 erkek öğrenciden oluşurken sonraki yıllarda öğrencilerin sayısı 160 kişiyi bulmuştur. Rüştiye mektebi ise ilk üç salnamede 450 erkek öğrenciye hizmet veriyorken 1319 tarihli salnamede sadece kız öğrencilere özel eğitim vermeye başladığı anlaşılmaktadır. 1319 salnamesinde 78 kız varken 1321 salnamesinde kızların sayısı 130'u bulmuştur.

4.9.2.2. Görice Sancağına Kayıtlı Ulah Okulları

Tablo 255.

Görice Kazası Ulah Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1316:1192-1193)

Tablo 256.

Görice Kazası Ulah Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1394-1395)

Tablo 257.

Görice Kazası Ulah Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1318:1566-1567)

Görice’de ilk üç salnamede yer alan kayıtlara göre rüştiye mektebinde öğrencilerle ilgili bir bilgi verilmemiştir.

Tablo 258.

Kesriye Kazası Ulah Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	270	-	270

(Maarif Salnamesi, 1316:1192-1193)

Tablo 259.

Kesriye Kazası Ulah Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	270	-	270

(Maarif Salnamesi, 1317:1394-1395)

Tablo 260.

Kesriye Kazası Ulah Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	270	-	270

(Maarif Salnamesi, 1318:1566-1567)

Kesriye kazasında ilk üç salnamede yer verilen kayıtlara göre bir adet rüştiye mektebi varken burada okuyan öğrenci sayısı 270 erkekten oluşmuştur.

4.9.2.3. İlbasan Sancağına Kayıtlı Ulah Okulları

Tablo 261.

İlbasan Kazası Ulah Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	12	-	12
Rum Mektebi	Rüştiye	15	-	15

(Maarif Salnamesi, 1316:1194-1195)

Tablo 262.

İlbasan Kazası Ulah Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	12		12
Rum Mektebi	Rüştiye	15		15

(Maarif Salnamesi, 1317:1396-1397)

Tablo 263.

İlbasan Kazası Ulah Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ulah Mektebi	Rüştiye	12	-	12
Ulah Mektebi	Rüştiye	15	-	15

(Maarif Salnamesi, 1318:1568-1569)

Ulahların ilk üç salnamede verilen bilgilere göre, İlbasan şehrinde iki rüştiye mektebinde erkek öğrencilere ders verilmiştir. Öğrenci sayısı her zaman 27 olarak sabit kalmıştır.

4.9.3. Sırp Okulları

4.9.3.1. Manastır Sancağına Kayıtlı Sırp Okulları

Tablo 264.

Manasır Kazası Sırp Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Mektebi	Rüştiye	60	-	60
Sırp Mektebi	Rüştiye	-	40	40

(Maarif Salnamesi, 1316:1190-1191)

Tablo 265.

Manasır Kazası Sırp Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Mektebi	Rüştiye	60	-	60
Sırp Mektebi	Rüştiye	-	40	40

(Maarif Salnamesi, 1317:1392-1393)

Tablo 266.

Manastır Kazası Sırp Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Mektebi	Rüştiye	60	-	60
Sırp Mektebi	Rüştiye	-	40	40

(Maarif Salnamesi, 1318:1564-1565)

Tablo 267.

Manasır Kazası Sırp Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Mektebi	Rüştiye	91	-	91
Sırp Mektebi	Rüştiye	-	64	64

(Maarif Salnamesi, 1319:894-895)

Tablo 268.

Manasır Kazası Sırp Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Sırp Mektebi	Rüştiye	72	-	72
Sırp Mektebi	Rüştiye	-	52	52

(Maarif Salnamesi, 1321:670)

Sırlar, Manastır'da iki tane rüştiye açmıştır. Bunlardan biri erkek diğeri kız öğrencilere ayrılmıştır. Erkek öğrencilerin mevcudu 60 ile 90 arasında olurken, kız öğrencilerin sayısı 40 ile 60 arasında değişmiştir.

4.9.4. Bulgar Okulları

4.9.4.1. Manastır Sancağına Kayıtlı Bulgar Okulları

Tablo 269.

Manastır Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci sayısı	Kız Öğrenci sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Jimnaziye	Rüştiye	188	-	188
Perojimnaz	Rüştiye	-	87	87

(Maarif Salnamesi, 1316:1190-1191)

Tablo 270.

Manastır Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Jimnaziye	Rüştiye	188	-	188
Perojimnaz	Rüştiye	-	78	87

(Maarif Salnamesi, 1317:1392-1393)

Tablo 271.

Manastır Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Jimnaziye	Rüştiye	188	-	188
Perojimnaz	Rüştiye	-	78	78

(Maarif Salnamesi, 1318:1564-1565)

Tablo 272.

Manastır Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Jimnas	Rüştiye	212	-	212
Perojimnas	İnas Rüştiye	-	85	85

Bulgar Mektebi	Rüştiye	25	-	25
Bugar Mektebi	Rüştiye	30	15	45
Bulgar Mektebi	Rüştiye	28	-	28

(Maarif Salnamesi, 1319:896-899)

Tablo 273.

Manastır Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	İdadiye	228	-	228
Bulgar Mektebi	İnas Rüştiye	-	111	111
Bulgar Mektebi	Rüştiye	25	8	33
Bugar Mektebi	Rüştiye	36	24	60

(Maarif Salnamesi, 1321:670)

Bulgarlar, Manastır'da ilk başlarda sadece iki rüştiye açmıştır. Bunlardan Perojinnaz, erkek öğrenciler; Jimnaziye ise kız öğrenciler için açılmış okullardır. İlk üç sene bu iki okul yer alırken 1319 tarihli salname kayıtlarına göre mektep sayısı 5'e yükselmiştir. 1321'de ise mektepler üç adet rüştiye bir tane de idadi mektebinden oluşmuştur. Okullardaki öğrenci sayısına bakıldığında erkek öğrenciler toplamda 300'ü bulurken kız öğrenci sayısı da 100 kişiyi bulmuştur.

Tablo 274.

Ohri Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
-	Rüştiye	77	22	99

(Maarif Salnamesi, 1316:1190-1191)

Tablo 275.

Ohri Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
-	Rüştiye	77	22	99

(Maarif Salnamesi, 1317:1392-1393)

Tablo 276.

Ohri Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
-	Rüştiye	77	22	99

(Maarif Salnamesi,

Tablo 277.

Ohri Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	87	45	132

(Maarif Salnamesi, 1319:896-899)

Tablo 278.

Ohri Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	97	52	149
Bulgar Mektebi	Rüştiye	27	4	31

(Maarif Salnamesi, 1321:670)

Ohri'de 1321 yılına kadar bir tane rüştiyesi olan Bulgarlar, hem kız hem erkek öğrencilere ders vermiştir. 1321'de rüştiye sayısı iki olurken öğrenci sayısı da 180 kişiyi bulmuştur.

Tablo 279.

Pirlepe Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi		160	-	160
Bulgar Mektebi		-	60	60

(Maarif Salnamesi, 1316:1190-1191)

Tablo 280.

Pirlepe Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	160	-	160
Bulgar Mektebi	Rüştiye	-	60	60

(Maarif Salnamesi, 1317:1392-1393)

Tablo 281.

Pirlepe Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	160	-	160
Bulgar Mektebi	Rüştiye	-	60	60

(Maarif Salnamesi, 1318:1564-1565)

Tablo 282.**Pirlepe Kazası Bulgar Okulları (1319) M.(1901)**

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	148	-	148
Bulgar Mektebi	Rüştiye	-	88	88

(Maarif Salnamesi, 1319:894-895)

Tablo 283.**Pirlepe Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)**

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	135	-	135
Bulgar Mektebi	Rüştiye	-	93	93

(Maarif Salnamesi, 1321:670)

Pirlepe kazasında iki rüştiyeye sahip olan Bulgarlar, mekteplerin birini kız öğrencilere, diğerini de erkek öğrencilere ayırmıştır. İlk zamanlarda erkek öğrencilerin mevcudu 160 iken sonraları 135'e kadar düşmüştür. Kızlarınsı ise ilk zamanlarda 60 iken sonraları 93'e kadar yükselmiştir.

4.9.4.2. Görice Sancağına Kayıtlı Bulgar Okulları**Tablo 284.****Kesriye Kazası Bulgar Okulları (1316)M.(1898)**

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
.	Rüştiye	47	-	47

(Maarif Salnamesi, 1316:1192-1193)

Tablo 285.**Kesriye Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)**

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rüştiye	Rüştiye	47	-	47

(Maarif Salnamesi, 1317:1394-1395)

Tablo 286.

Kesriye Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rüştiye	Rüştiye	47	-	47

(Maarif Salnamesi, 1318:1566-1567)

Tablo 287.

Kesriye Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	38	-	38

(Maarif Salnamesi, 1319:896-897)

Tablo 288.

Kesriye Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştiye	30	-	30

(Maarif Salnamesi, 1321:671)

Kesriye’de bir tane rüştiyesi olan Bulgarlar sadece erkek öğrencilere eğitim vermiştir.

4.9.4.3. Debre Sancağına Kayıtlı Bulgar Okulları**Tablo 289.**

Debre Kazası Bulgar Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
.	Nim Rüştiye	8	4	12

(Maarif Salnamesi, 1316:1194-1195)

Tablo 290.

Debre Kazası Bulgar Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar mektebi	Nim Rüştiye	8	4	12

(Maarif Salnamesi, 1317:1396-1397)

Tablo 291.

Debre Kazası Bulgar Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar mektebi	Nim Rüştüye	8	4	12

(Maarif Salnamesi, 1318:1568-1569)

Tablo 292.

Debre-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar mektebi	Nim Rüştüye	71	-	71

(Maarif Salnamesi, 1319:896-897)

Tablo 293.

Debre-i Bala Kazası Bulgar Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar mektebi	Nim Rüştüye	80	-	80

(Maarif Salnamesi, 1321:671)

Debre-i Bala şehrinde, Bulgarlar bir tane nim rüştüye açmıştır. Kız ve erkek öğrencileri olan bu okulda, ilk zamanlar öğrencilerin sayısı oldukça azken sonraları öğrenci sayısı 80 civarını bulmuştur. Ancak bu öğrencilerin tamamı erkek öğrenciler olarak kayıtlara geçmiştir.

4.9.4.4. Serfice Sancağına Kayıtlı Bulgar Okulları**Tablo 294.**

Cuma Kazası Bulgar Mektepleri (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştüye	21	-	21

(Maarif Salnamesi, 1319:898)

Tablo 295.

Cuma Kazası Bulgar Mektepleri (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Bulgar Mektebi	Rüştüye	21	-	21

(Maarif Salnamesi, 1321:671)

Bulgarların Serfice sancağında sadece 1319 ve 1321 tarihli salnamelerde bir adet rüştiye mektebi açtıkları görülür. Öğrenci sayısı 21 erkekten oluşur.

4.9.5. Rum Okulları

4.9.5.1. Manastır Sancağına Kayıtlı Rum Okulları

Tablo 296.

Manastır Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	186	103	289
Rum Mektebi	İdadiye	99	-	99
Rum Mektebi	Rüştiye	450	-	450
Rum Mektebi	İdadiye	-	248	248
Rum Mektebi	Nim idadiye	15	-	15
Rum Mektebi	Rüştiye	99	-	99
Rum Mektebi	Rüştiye	-	76	76
Rum Mektebi	Rüştiye	130	-	130
Rum Mektebi	Rüştiye	-	65	65

(Maarif Salnamesi, 1316:1190-1191)

Tablo 297.

Manastır Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	186	103	289
Rum Mektebi	İdadiye	99	-	99
Rum Mektebi	Rüştiye	450	-	450
Rum Mektebi	İdadiye	-	248	248
Rum Mektebi	Nim idadiye	15	-	15
Rum Mektebi	Rüştiye	99	-	99
Rum Mektebi	Rüştiye	-	76	76
Rum Mektebi	Rüştiye	130	-	130
Rum Mektebi	Rüştiye	-	65	65

(Maarif Salnamesi, 1317:1392-1393)

Tablo 298.

Manastır Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	186	103	289
Rum Mektebi	İdadiye	99	-	99
Rum Mektebi	Rüştiye	450	-	450
Rum Mektebi	İdadiye	-	248	248
Rum Mektebi	Nim idadiye	15	-	15
Rum Mektebi	Rüştiye	99	-	99
Rum Mektebi	Rüştiye	-	76	76
Rum Mektebi	Rüştiye	130	-	130
Rum Mektebi	Rüştiye	-	65	65

(Maarif Salnamesi, 1318:1564-1565)

Tablo 299.

Manastır Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	İnas Rüştiyesi	-	313	313
Rum Mektebi	İdadiye	120	-	120
Rum Mektebi	İnas Rüştiyesi	-	60	60
Rum Mektebi	Rüştiye	140	-	140
Rum Mektebi	Nim idadiye	120	-	120
Rum Mektebi	İnas Rüştiyesi	-	87	87
Rum Mektebi	Rüştiye	40	-	40
Rum Mektebi	Rüştiye	145	-	145

(Maarif Salnamesi, 1319:894-895)

Tablo 300.

Manastır Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	İnas Rüştiyesi	-	250	250
Rum Mektebi	İdadiye	184	50	234
Rum Mektebi	İnas Rüştiyesi	-	123	123
Rum Mektebi	İnas rüştiyesi	132	-	132
Rum Mektebi	Nim idadiye	39	-	39

Rum Mektebi	İnas Rüştiyesi	-	87	87
Rum Mektebi	Rüştiye	35	20	55
Rum Mektebi	Rüştiye	20	15	35

(Maarif Salnamesi, 1321:670)

Rumlar, Manastır'da adeta eğitim seferberliği başlatmışlar diyebiliriz. 1316, 1317 ve 1318 tarihli salname kayıtlarına göre 6 adet rüştiye, 2 idadiye, 1 tane nim idadiye açmıştır. Çok rahat bir şekilde 1000 kişilik talebe sayısını yakalamış olan Rum okullarında bunların 400 kadarının kız öğrencilerden oluşması Rumların eğitimdeki başarılarını daha da değerli hale getirmektedir. Bunun oluşmasında rüştiyelerin, inas (kız) rüştiyelerine çevrilmesinin çok etkisi vardır.

Tablo 301.

Florina Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1316:1190-1191)

Tablo 302.

Florina Kazası Rum Okulları (1317)M.81899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1317:1392-1393)

Tablo 303.

Florina Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1318:1564-1565)

Tablo 304.

Florina Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	180	-	180

(Maarif Salnamesi, 1319:894-895)

Tablo 305.

Florina Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	230	-	230
Rum Mektebi	Rüştiye	21	-	21

(Maarif Salnamesi, 1321:670)

Florina kazasında ilk üç salnamede hiç bilgi verilmemişken, sonraki salnamelerde bilgi verilir. 250 kişilik öğrenciye sahip olan iki rüştiye kaydedilmiştir.

4.9.5.2. Görice Sancağına Kayıtlı Rum Okulları**Tablo 306.**

Görice Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Idadiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1316:1192-1193)

Tablo 307.

Görice Kazası Rum Okulları (1317)M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Idadiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1317:1394-1395)

Tablo 308.

Görice Kazası Rum Okulları (1318)M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	İdadiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1318:1566-1567)

Tablo 309.

Görice Kazası Rum Okulları (1319)M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	70	-	70
Rum Mektebi	Rüştiye	30	-	30
Rum Mektebi	Rüştiye	69	-	69
Rum Mektebi	Rüştiye	-	455	455

(Maarif Salnamesi, 1319:896-897)

Tablo 310.

Görice Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	69	-	69
Rum Mektebi	Rüştiye	-	42	42
Rum Mektebi	Rüştiye	145	-	145
Rum Mektebi	Rüştiye	-	67	67
Rum Mektebi	Rüştiye	78	-	78
Rum Mektebi	Rüştiye	85	-	85
Rum Mektebi	İdadiye	79	-	79

(Maarif Salnamesi, 1321:671)

İlk üç salnamede Görice’de yer alan mekteplerle ilgili malumat yoktur. 1319 tarihli salnamelerde verilen bilgilere göre 4 adet rüştiyede yaklaşık 140 erkek, 450 kız öğrenci okuyorken 1321 tarihli salnameye göre erkek sayısı 360’a ulaşırken kız öğrenci sayısı 100 kişiye düşmüştür.

Tablo 311.

Kesriye Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	60	-	60
Rum Mektebi	Rüştiye	30	-	30
Rum Mektebi	Rüştiye	35	-	35
Rum Mektebi	İdadiye	20	-	20

(Maarif Salnamesi, 1316:1192-1193)

Tablo 312.

Kesriye Kazası Rum Okulları (1317)m. (1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	60	-	60
Rum Mektebi	Rüştiye	30	-	30
Rum Mektebi	Rüştiye	35	-	35
Rum Mektebi	İdadiye	20	-	20

(Maarif Salnamesi, 1317:1394-1395)

Tablo 313.

Kesriye Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	60	-	60
Rum Mektebi	Rüştiye	30	-	30
Rum Mektebi	Rüştiye	35	-	35
Rum Mektebi	İdadiye	20	-	20

(Maarif Salnamesi, 1318:1566-1567)

Tablo 314.

Kesriye Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	280	-	280
Rum Mektebi	Rüştiye	60	-	60
Rum Mektebi	Rüştiye	30	-	30
Rum Mektebi	Rüştiye	28	-	28
Rum Mektebi	İdadiye	25	-	25
Rum Mektebi	İnas Rüştiye	-	85	85
Rum Mektebi	İnas Rüştiye	60	60	120

(Maarif Salnamesi, 1319:896-897)

Tablo 315.

Kesriye Kazası Rum Okulları (1321)M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	23	-	23
Rum Mektebi	Rüştiye	59	-	59
Rum Mektebi	Rüştiye	27	-	27
Rum Mektebi	Rüştiye	35	-	35

(Maarif Salnamesi, 1321:671)

Kesriye şehrinde ilk üç salnamede yer alan malumata göre, üç rüştiye bir idadiyeye sahip olan Rumlar, toplam 140 kişilik öğrenciye sahiptir. 1319'da yedi mektebe ulaşan Rumlar, kızlara hususi iki rüştiye açmışlardır. Toplam öğrenci sayısı da 420 kişiye ulaşmıştır.

4.9.5.3. Serfice Sancağına Kayıtlı Rum Okulları

Tablo 316.

Serfice Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	135	-	135
Rum Mektebi	Rüştiye	-	160	160
Rum Mektebi	Rüştiye	160	-	160

(Maarif Salnamesi, 1316:1192:1193)

Tablo 317.

Serfice Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	135	-	135
Rum Mektebi	Rüştiye	-	160	160
Rum Mektebi	Rüştiye	190	-	190

(Maarif Salnamesi, 1317:1394-1395)

Tablo 318.

Serfice Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	135	160	295
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	190	-	190

(Maarif Salnamesi, 1318:1566-1567)

Tablo 319.

Serfice Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	102	62	164
Rum Mektebi	Rüştiye	144	52	196
Rum Mektebi	Rüştiye	140	50	190

(Maarif Salnamesi, 1319:894-895)

Tablo 320.

Serfice Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	75	45	120
Rum Mektebi	Rüştiye	173	77	350
Rum Mektebi	Rüştiye	128	52	180

(Maarif Salnamesi, 1321:670-671)

Serfice’de üç rüştiye açmış olan Rumlar ilk zamanlarda iki okulda erkek, birinde kız öğrenciler eğitim görüyorken sonraları bu üç mektepte karma eğitime geçmiştir. Okulda öğrenim gören öğrenci mevcudu 600 kişiye yaklaşmıştır.

Tablo 321.

Nasliç Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1316:1192-1193)

Tablo 322.

Nasliç Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1317:1394-1395)

Tablo 323.

Nasliç Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1318:1566-1567)

Tablo 324.

Nasliç Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	İdadiye	29	-	29
Rum Mektebi	Rüştiye	250	-	250
Rum Mektebi	Rüştiye	-	170	170
Rum Mektebi	Rüştiye	160	-	160
Rum Mektebi	Rüştiye	160	-	160
Rum Mektebi	Rüştiye	160	-	160
Rum Mektebi	Rüştiye	-	120	120
Rum Mektebi	Rüştiye	120	-	120
Rum Mektebi	Rüştiye	-	85	85

(Maarif Salnamesi, 1319:894-895)

Tablo 325.

Nasliç Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	42	-	42
Rum Mektebi	Rüştiye	130	-	130

(Maarif Salnamesi, 1321:670-671)

1319 tarihli salname dışında pek bir bilgi verilmemiştir. Ancak 1319 tarihli salnamada tam 9 okulda öğrencilere eğitim verdiği görülür. Bunlardan 8'i rüştiye, 1' i ise idadi mekteptir.

Tablo 326.

Alasonya Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	50	-	50
Rum Mektebi	Rüştiye	60	-	60

(Maarif Salnamesi, 1316:1192-1193)

Tablo 327.

Alasonya Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	50	-	50
Rum Mektebi	Rüştiye	60	-	60

(Maarif Salnamesi, 1317:1392-1395)

Tablo 328.

Alasonya Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	50	-	50
Rum Mektebi	Rüştiye	60	10	70

(Maarif Salnamesi, 1318:1566-1567)

Tablo 329.

Alasonya Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	35	-	35
Rum Mektebi	Rüştiye	165	100	265

(Maarif Salnamesi, 1319:894-895)

Tablo 330.**Alasonya Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)**

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	30	-	30
Rum Mektebi	Rüştiye	20	-	20

(Maarif Salnamesi, 1321:670)

Alasonya kazası iki rüştiye mektebine sahiptir. Genelde 110 kişilik erkek öğrenciye sahip olan Alsonya'da 1319 tarihli salnamede erkek talebe 300'e yükselirken kızlar 100 civarını bulmuştur.

Tablo 331.**Grebne Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)**

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	30	10	40
Rum Mektebi	Rüştiye	160	-	160
Rum Mektebi	Rüştiye	120	-	120
Rum Mektebi	Rüştiye	70	-	70
Rum Mektebi	Rüştiye	50	-	50
Rum Mektebi	Rüştiye	40	-	40
Rum Mektebi	Rüştiye	75	-	75
Rum Mektebi	Rüştiye	45	-	45
Rum Mektebi	Rüştiye	42	-	42
Rum Mektebi	Rüştiye	4	-	4
Rum Mektebi	Rüştiye	65	-	65
Rum Mektebi	Rüştiye	70	-	70

(Maarif Salnamesi, 1316:1192-1195)

Tablo 332.**Grebne Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)**

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	30	10	40
Rum Mektebi	Rüştiye	160	-	160
Rum Mektebi	Rüştiye	120	-	120
Rum Mektebi	Rüştiye	70	-	70
Rum Mektebi	Rüştiye	50	-	50

Rum Mektebi	Rüştiye	40	-	40
Rum Mektebi	Rüştiye	75	-	75
Rum Mektebi	Rüştiye	45	-	45
Rum Mektebi	Rüştiye	42	-	42
Rum Mektebi	Rüştiye	4	-	4
Rum Mektebi	Rüştiye	65	-	65
Rum Mektebi	Rüştiye	70	-	70

(Maarif Salnamesi, 1317:1394-1397)

Tablo 333.

Grebne Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	30	-	40
Rum Mektebi	Rüştiye	160	-	160
Rum Mektebi	Rüştiye	120	-	120
Rum Mektebi	Rüştiye	70	-	70
Rum Mektebi	Rüştiye	50	-	50
Rum Mektebi	Rüştiye	40	-	40
Rum Mektebi	Rüştiye	75	-	75
Rum Mektebi	Rüştiye	45	-	45
Rum Mektebi	Rüştiye	42	-	42
Rum Mektebi	Rüştiye	4	-	4
Rum Mektebi	Rüştiye	65	-	65
Rum Mektebi	Rüştiye	70	-	70

(Maarif Salnamesi, 1318:1566-1567)

Tablo 334.

Grebne Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	16	9	25
Rum Mektebi	Rüştiye	65	80	145
Rum Mektebi	Rüştiye	176	45	221
Rum Mektebi	Rüştiye	67	-	67
Rum Mektebi	Rüştiye	83	-	83
Rum Mektebi	Rüştiye	85	15	100
Rum Mektebi	Rüştiye	20	-	20
Rum Mektebi	Rüştiye	26	10	36

Rum Mektebi	Rüştiye	60	-	60
Rum Mektebi	Rüştiye	45	-	45
Rum Mektebi	Rüştiye	75	12	87

(Maarif Salnamesi, 1319:896-897)

Tablo 335.

Grebne Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	25	10	35
Rum Mektebi	Rüştiye	40	-	40
Rum Mektebi	Rüştiye	125	-	125
Rum Mektebi	Rüştiye	74	-	74
Rum Mektebi	Rüştiye	15	-	15
Rum Mektebi	Rüştiye	50	-	50
Rum Mektebi	Rüştiye	90	-	90
Rum Mektebi	Rüştiye	110	-	110
Rum Mektebi	Rüştiye	55	-	55
Rum Mektebi	Rüştiye	40	-	40
Rum Mektebi	Rüştiye	70	-	70
Rum Mektebi	Rüştiye	60	-	60

(Maarif Salnamesi, 1321:670-671)

Grebne kazası, Manastır dahil olmak üzere en çok mektebe sahip olan yerdir. Ortalama 12 mektebe sahip olan Grebne, 1319 yılı haricinde bu mektepleri belli bir sistemle idare etmiştir. 1319 yılında 11 rüştiye mektebinin 6 tanesi karma eğitim vermiştir. Öğrenci sayılarına bakılırsa erkek öğrenciler 700-800 arası mevcuda sahipken, kız öğrenciler 1319 yılı haricinde adeta yok hükmündedir.

Tablo 336.

Kozana Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	60	-	60
Rum Mektebi	Rüştiye	-	220	220

(Maarif Salnamesi, 1316:1194-1195)

Tablo 337.

Kozana Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	60	-	60
Rum Mektebi	Rüştiye	-	220	220

(Maarif Salnamesi, 1317:1396-1397)

Tablo 338.

Kozana Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	60	-	60
Rum Mektebi	Rüştiye	-	220	220

(Maarif Salnamesi, 1318: 1568-1569)

Tablo 339.

Kozana Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Nim İdadi	75	-	75
Rum Mektebi	Rüştiye	450	-	450
Rum Mektebi	İnas Rüştiyesi	-	350	350
Rum Mektebi	Rüştiye	87	-	87

(Maarif Salnamesi, 1319:896-897)

Tablo 340.

Kozana Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Nim İdadi	120	-	120
Rum Mektebi	Rüştiye	525	-	525
Rum Mektebi	İnas Rüştiyesi	-	173	173
Rum Mektebi	Rüştiye	30	30	60

(Maarif Salnamesi, 1321:671)

Kozana kazasında, ilk üç salname kayıtlarına göre erkek öğrenciler 60, kız öğrenciler ise 220 kişiden oluşuyordu. 1319 yılı kayıtlarına göre 1 nim idadi, 1 inas rüştiye ve 2 rüştiyeden teşekkül eden Kozana'da erkek öğrenciler 600-700 civarına yükselirken, kız öğrenciler 200-300 civarına ulaşmıştır.

4.9.5.4. İlbasan Sancağına Kayıtlı Rum Okulları

Tablo 341.

İlbasan Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	60	40	100
Rum Mektebi	Rüştiye	45	10	55

(Maarif Salnamesi, 1319:896-897)

1319 tarihli salnamede iki rüştiyesi olan İlbasan'da karma eğitim vardır. Erkekler 100 kızlar ise 50 kişi civarındadır.

4.9.6. Azınlıkların Eğitim Gördüğü Devlet Okulları

Tablo 342.

Azınlıklar Devlet Okulları (1316) M.!898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Manastr	İdadiye	93	13	106
Görice	İdadiye	56	1	57

(Maarif Salnamesi, 1316:1182-11

Tablo 343.

Azınlıklar Devlet Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Manastr İdadi Mektebi	İdadiye	93	13	106
Görice İdadi Mektebi	İdadiye	71	1	72

(Maarif Salnamesi, 1317:1394-1396)

Tablo 344.

Azınlıklar Devlet Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Manastır İdadi Mektebi	İdadiye	93	13	106
Görice İdadi Mektebi	İdadiye	71	1	72

(Maarif Salnamesi, 1566-1567)

Tablo 345.

Azınlıklar Devlet Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Manastır İdadi mektebi	İdadiye	228	12	240
Görice İdadi Mektebi	İdadiye	71	2	73
Serfice İdadi Mektebi	İdadiye	86	-	86

(Maarif Salnamesi, 1319:886-898)

Tablo 346.

Azınlıklar Devlet Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayri Müslim Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Manastır İdadi Mektebi	İdadiye	216	28	244
Görice İdadi Mektebi	İdadiye	64	2	66
Manastır Askeri İdadi Mektebi	İdadiye	274	-	274

(Maarif Salnamesi, 1321:661-663)

Osmanlı Devleti'nin Müslüman öğrencilerine ilk başlarda Manastır ve Görice idadileri eğitim veriyorken daha sonraları Serfice ve Manastır Askeri İdadisi de eğitim vermeye başlamıştır. İlk başlarda Müslüman öğrenciler 150 civarı iken sonraları 500 kişiyi bulmuştur. Gayrimüslim öğrencilere bakıldığında pek rağbet etmedikleri görülür.

1321 tarihli salnamede en yüksek sayıya ulaştığı görülen gayrimüslim öğrencilerin mevcudu ancak 30 talebeye ulaşabilmiştir.

4.9.7. Yabancı Okullar

4.9.7.1. Manastır Sancağına Kayıtlı Amerikan Okulları

Tablo 347.

Manastır Sancağı Amerikan Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Amerikan Mektebi	Rüştiye	6	24	30

(Maarif Salnamesi, 1316:1194-1195)

Tablo 348.

Manastır Sancağı Amerikan Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Amerikan Mektebi	Rüştiye	6	25	31

(Maarif Salnamesi, 1317:1396-1397)

Tablo 349.

Manastır Sancağı Amerikan Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Amerikan Mektebi	Rüştiye	6	25	31

(Maarif Salnamesi, 1318:1568-1569)

Tablo 350.

Manastır Sancağı Amerikan Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Amerikan Mektebi	Rüştiye	-	36	36

(Maarif Salnamesi, 1319: 898-899)

Tablo 351.

Manastır Sancağı Amerikan Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Protestan Mektebi	Rüştiye	5	41	46

(Maarif Salnamesi, 1321:672)

Maarif salnamelerine göre Manastır, A.B.D. tarafından okul açılan Rumeli'deki tek şehirdir. Öğrenciler incelendiği zaman kız öğrencilerin sayıca fazla olduğu görülür. İlk açıldığı yıl 24 olan kız öğrenci sayısı 1321'de 41'i bulmuştur.

4.9.7.2. Manastır Sancağına Kayıtlı Fransız Okulları**Tablo 352.**

Manastır Sancağı Fransız Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Lazarist Fransız	Rüşti İptidai	60	-	60
Fransız Kız Mektebi	Rüştiye	-	38	38

(Maarif Salnamesi, 1321:672)

Fransızların 1321 yılında bir okulu eğitime açtığı görülür. İki mektep açan Fransızlar hem kızlar hem erkekler için eğitim vermiştir. Erkek öğrenciler 60 kız öğrenciler 38 mevcuda ulaşmıştır.

4.10. Yanya Vilayeti Şehirleri**4.10.1. Yanya**

Yanya, Osmanlı Devleti'nin üç büyük vilayetinden biri olan merkezi vilayettir. Yanya şehri, güneydoğusunda Yunanistan, kuzeybatısında Ergiri, kuzeydoğusunda Manastır, batısında Yunan Denizi, güneyden ise Preveze sancağı ile çevrilidir. Yanya Gölü'nün batısında yer alır (Sakaoğlu, 2008: 91).

Yanya'nın bilinen en eski ismi Epiros'tur. Şehre Epiros denilmesinin sebebi M.Ö. 270 yılında bu kıtada hüküm sürmüş olan Epiros adlı hükümdarın adını almasından dolayıdır (Yanya Salnamesi, 1890: 115). Şemseddin Sami'ye göre ise Yanya şehrinin adı Roma İmparatorluğu zamanında Yani adında yerel bir Prens tarafından konulmuştur.

Yanya, Osmanlı Devleti'nin topraklarına ilk olarak Sultan Yıldırım Bayezid zamanında katılmıştır. Ancak bir süre sonra elden çıkınca kesin olarak Sultan II. Murad zamanında fethedilmiştir.(Nizamoğlu, 2013: 199).

Yanya şehri havası güzel serin bir kenttir (Sakaoğlu, 2008: 91). Evliya Çelebi, seyahatnamesinde, Yanya'daki çarşı, pazar ve panayırlar hakkında bilgi vermektedir. Evliya Çelebi, 1670 yılında Yanya'yı ziyaretinde, şehrin bir bedestene sahip olmadığını, buna karşılık 1900 adet dükkânı bulunduğunu ve iskelelere yakınlığı dolayısıyla, şehirde Avrupa'nın her yerinden çeşitli kumaş ve malların getirilip satıldığını belirtir. Evliya Çelebi, burada, ayrıca her gün alışverişin olduğunu, bilhassa pazar kurulduğu dönemde şehrin çok kalabalık bir hâl aldığını söyler. Yanya'da kurulan panayır hakkında da bilgiler sunan Evliya Çelebi, şehrin kible tarafında geniş bir alan üzerinde kale benzeri büyük bir binanın olduğunu ve burada güz vaktinde yılda bir kez büyük bir pazarın kurulduğunu kaydeder. Bu pazar için her sene binlerce kisinin Rum, Arap ve Acem'den mallarıyla gelip, burada, büyük paralar kazandığını, insanların bu esnada oldukça eğlendiklerini kaydetmiştir. Yanya şehri, özellikle Tepedelenli Ali Paşa zamanında her alanda önemli gelişimler göstermiştir (Yanya Salnamesi, 1890:212-213).

Yanya, altı kaza, dört nahiye ve dört yüz otuz dokuz karyeden oluşmaktaydı. Yanya'da yaşayan halkın çoğunluğu Müslümandır. Yanya'da yaşayan gayrimüslimler Rum, Ulah, Ortodoks Arnavutlar ve Yahudilerden oluşuyordu. Şemseddin Sami'nin verdiği nüfus bilgilerine göre ise Yanya'da yaşayanlar toplam 166.691 kişidir. Yanya'da yaşayan halk Müslümanlar, Rumlar, Ulahlardır. Yanya, yaklaşık 400 yıl Osmanlı yönetiminde yaşamış, 6 Mart 1913 yılında kaybedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin üç mühim sancağından birisi olan Yanya'dan, Osmanlı'ya hizmetleri olan ünlü simalar da çıkmıştır. Bunlardan birisi de ünlü Osmanlı bilim adamı Şemseddin Sami olmuştur. Fraşeri kardeşlerden birisi olan Şemseddin Sami, Yanya'nın meşhur Mektebi Kebiri olarak kabul edilen Zosimea mektebinden mezun olmuştur (Nizamoğlu, 2013: 199).

4.10.2. Ergiri

Yanya vilayetinin sancaklarından biri olan Ergiri, doğudan Koroleş, batıdan ve güneyden Delvina, kuzeyden Tepedelen ve Permeddi ile çevrilidir. Ergiri Arnavutluk'un güneyinde yer alır. Bağ ve bahçeleri ile meşhurdur. Ergiri'de yaşayan halk genel olarak Arnavutluk kavmine mensup Lap Kabilesi'nden ve Arnavutluk dili konuşan insanlardır (Yanya Salnamesi, 1890: 155).

Ergiri şehrinde yaşayanların Osmanlı Devleti'ne büyük hizmetleri olmuştur. Ergiri halkı, Osmanlı ordusunda yeniçeriler olarak görev yaparken başka Ergiri gençleri de kendilerini ilime adanmıştır. Adeta bunu doğrulayan Şemseddin Sami, Ergiri halkının çoğunluğunun Müslümanlardan meydana geldiği Müslümanların çoğunun ise eğitim gören talebelerden oluştuğu, geri kalanların ise Hristiyanlar olduğu bilgisini vermektedir (Okuyucu, 2012: 61).

4.10.3. Berat

Yanya vilayetinin sancaklarından bir olan Berat, doğudan Katoriçe ve Iskarapar, batıdan Adriyatik Denizi, kuzeyden İlbasan ve Draç güneyden Tepedelen kazası ile Vusa Nehri ile çevrilidir. Berat halkının geneli Arnavut kavmine mensup Toska Kabilesi'nden insanlardır (Yanya Salnamesi, 1890: 166).

Berat şehrinin tarihi, çok eskilere dayanır. Birçok araştırmacı Berat şehrinin tarihini M.Ö. 216 yılına kadar götürürken diğer araştırmacılar ise bu şehrin tarihini daha eski bir tarihten başlatılması gerekir derler. Berat; havası ağır, bağılık, bahçelik, şifalı ılıcaları ile ünlü küçük bir şehirdir (Sakaoğlu, 2008: 92).

Berat sancağının aşağı yukarı %75-85'i Müslümanlardan oluşuyordu ve geri kalanı da Ortodoks idi. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Berat şehri ile ilgili şöyle bir not yazmıştır: "1670 yılında Berat şehrinde, 30 cami vardı ki, camilerin en büyüğü Sultan II. Bayezid'in sultanlık döneminde inşa edilen camisidir (Rruga, 2011: 102).

Bu şehirde Arnavut dili yok olmakla karşı karşıya kaldığı bir zamanda, Türkler buraya gelerek bu şehri tamamen bambaşka bir şehre dönüştürmüşlerdir. Öyle ki Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Berat ve Elbasan şehirleri için "şairlerin şehirleri" der. Bu şehirler ve bu tarihi değişim, Osmanlıların işgalci olduğu ve gittiği yerlerde

Osmanlıca'yı zorunlu kılarak yerli dili yasakladığı yönündeki iddialara meydan okuyor adeta. Çünkü bu şehirlerde Arnavut dilinin yok olmakla karşı karşıya kaldığını Arnavut kaynaklar belirtmektedir (Rruqa, 2011: 106).

Berat şehri, nüfus olarak Müslümanların yoğun olduğu bir Osmanlı şehridir. Ancak yine de yabancıların telkinlerine açıktılar. Nitekim Berat şehri, 1872'de 64.668 (%78) Müslüman Türk ve 17.474 Hristiyan nüfustan oluşurken 1900 yılındaki nüfus sayımında bu durum eşitlenerek yarısı Müslüman yarısı Hristiyan mensuplarından oluşmuştur. Bu sonucun oluşmasında Yunan Ortodoks Piskoposluğunun merkezinin burada olması ve yabancı devletlerin baskı ve zorlamaları gibi etkenler rol oynamıştır.

4.10.4. Preveze

Yanya Vilayetinin sancaklarından olan Preveze, kendi adı ile anılan Preveze Körfezi'nin girişi olan boğazın güney sahilinde merkez vilayete 90 km mesafe uzaktadır. Preve doğudan Narda Körfezi ve Loros, batıdan Adriyatik Denizi, kuzeyden Loros ve Margoliç, güneyden Preveze Boğazı ve Adriyatik Denizi'yle çevrilmiştir. Osmanlı Devleti 1538'de Türk denizcilik tarihinin en büyük başarılarından biri olan, Preveze Deniz Zaferi'ni bu şehrin limanları önünde kazanmıştır. Preveze, 1798 yılında Tepedenli Ali Paşa marifeti ile Osmanlı hakimiyetine girmiştir (Yanya Salnamesi, 1890: 212-213).

4.11. Maarif Salnamelerine Göre Yanya Vilayetinde Yer Alan Azınlık Okulları

4.11.1. Rum Okulları

4.11.1.1. Yanya Sancağına Kayıtlı Rum Okulları

Tablo 353.

Yanya Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Hususi Rum Mektebi	İdadi Rüştüye	63	14	77
Rum Mektebi	İdadi Rüştüye	320	-	320

Rum Mektebi	Rüştiye	442	460	902
Arçeste Karyesi	Rüştiye	-	-	-
Revine-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Zülana Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Koronda Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Çerkoviste Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Neşveran Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	8	-	8
Moşotlice Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	16	-	16
Çeplova Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	60	20	80
Deresteniko Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	25	-	25
Dubrenova Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	5	-	5
Lişnece Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	60	20	80
Layeste Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	120	60	180
Garyonita Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	85	25	110
Estolor Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	15	-	15
Gaşka Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	18	-	18
Menas Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	10	-	10
Kaluta Karyesi	Rüştiye	25	-	25
Çovila Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	40	20	60

Devra Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	65	35	100
Zülani Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	20	-	20
Karankazis Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	40	-	40
Nifazis Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	20	-	20
Eskamanel Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	25	10	35
Kapsoh Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	30	10	40
Menuzendri Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	30	10	40
Veyçe-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	20	-	20
Cervar Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	70	30	100
Sevdine-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	60	25	85
Podliç Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	65	25	90
Leskovaç Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	50	20	70
Baya Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	50	20	70
Gokol Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	30	20	50
Sepuçel Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	70	30	100
Vavsa Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	50	-	50
Sevdine-i Zir	Rüştiye	60	20	80

Karyesi Rum Mektebi				
Serak Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	70	40	110
Ziman Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	20	-	20
Goceste Karyesi	Rüştiye	100	-	100
Peleşa Karyesi	Rüştiye	15	-	15
Goritan Karyesi	Rüştiye	10	-	10
Kordos Karyesi	Rüştiye	15	-	15
Kaliniç Karyesi	Rüştiye	25	-	25
Luzuç Karyesi	Rüştiye	40	-	40
Bervzogol Karyesi	Rüştiye	35	-	35
Koçalı Karyesi	Rüştiye	10	-	10
Petre Karyesi	Rüştiye	10	-	10
Lap Karyesi	Rüştiye	15	-	15
Holarizis Karyesi	Rüştiye	20	-	20
Kotoriç Karyesi	Rüştiye	-	-	
Zeyçe Karyesi	Rüştiye	120	80	200
Linovise Mektebi	Rüştiye	40	-	40
Karaman Mektebi	Rüştiye	70	-	70
Koylan Mektebi	Rüştiye	30	-	30
Dervizana Mektebi	Rüştiye	30	-	30
Pesta Karyesi Mektebi	Rüştiye	15	-	15
Papniko Mektebi	Rüştiye	-	-	

(Maarif Salnamesi, 1316:1218-1223)

Tablo 354.

Yanya Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Hususi Rum Mektebi	İbtidai, Rüşti, İdadi	67	20	87
Rum Mektebi	İdadi Rüştiye	-	-	-
Rum Mektebi	İbtidai, Rüştiye	-	-	-
Arçeste Karyesi	Rüştiye			
Revine-i Bala Karyesi Rum	Rüştiye			

Mektebi				
Zülana Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye			
Koronda Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye			
Çerkoviste Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	-	5	
Nestevar Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Moşotlice Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Çeplova Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Deresteniko Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Dubrenova Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Lişnece Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Layeste Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Garyonita Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Setolova Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Gaşka Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Menas Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Kaluta Karyesi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Çovila Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Dora Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Zülani Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Karankazis Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Nikazis Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	.-	-
Sakakel Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-

Karçova Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Menuzendri Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Veyçe-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Cervar Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Sevdine-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Podliç Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Leskovaç Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Baya Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Kokol Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Sepuçel Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Vusa Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Sevdine-i Zir Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Serak Karyesi Rum Mektebi	-	-	-	-
Zimat Karyesi Rum Mektebi	İbtidai ve Rüştiye	-	-	-
Goceste Karyesi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Peleşa Karyesi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Kortaba Karyesi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Kordos Karyesi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Kaliniç Karyesi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Luzeç Karyesi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Berozgol Karyesi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Koçalı Karyesi	Rüştiye	-	-	-
Petre Karyesi	Rüştiye	-	-	-
Lap Karyesi	Rüştiye	-	-	-

Holarizis Karyesi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Kotoriç Karyesi	Rüştiye	-	-	-
Zeyçe Karyesi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Ligapsa Mektebi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Karaman Mektebi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Kovilan Mektebi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Dorsirana Mektebi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Pesta Karyesi Mektebi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Yaniko Karyesi Rum Mektebi	Rüşti, İbtidai	-	-	--

(Maarif Salnamesi, 1317:1436-1443)

Tablo 355.

Yanya Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Hususi Rum Mektebi	İbtidai, Rüşti, İdadi	61	15	76
Rum Mektebi	İdadi Rüştiye	305	-	305
Rum Mektebi	İbtidai, Rüştiye	-	280	280
Revine-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	30	-	30
Zülana Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	19	-	19
Koronda Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	30	-	30
Çerkoviste Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	17	-	17
Nestevar Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	15	-	15
Moşotlice Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	28	-	28
Çeplova Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	45	-	45
Deresteniko Karyesi Rum	Rüşti ve İbtidai	50	-	50

Mektebi				
Dubrenova Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	60	-	60
Lişnece Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	60	-	60
Layeste Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	110	-	110
Garyonita Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	80	-	80
Setolava Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	25	-	25
Gaşka Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	15	-	15
Menas Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	25	-	25
Kaluta Karyesi	Rüşti ve İptidai	30	-	30
Çovila Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	50	-	50
Dora Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	40	-	40
Karankazis Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	40	-	40
Nikazis Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	15	-	15
Sakakel Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	60	-	60
Kapsova Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	30	-	30
Menuzendri Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	22	-	22
Veyçe-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	30	20	50
Cervar Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	60	-	60

Sevdine-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	55	-	55
Podliç Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	57	-	57
Leskovaç Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Baba Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	25	-	25
Kokol Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	20	-	20
Sepuçel Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	28	-	28
Vusa Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	55	25	80
Sevdine-i Zir Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	60	-	60
Seray Karyesi Rum Mektebi	İbtidai	17	-	17
Ziman Karyesi Rum Mektebi	İbtidai ve Rüştiye	30	-	30
Goceste Karyesi	İbtidai ve Rüşti	50	10	60
Peleşa Karyesi	İbtidai ve Rüşti	40	10	50
Kortaba Karyesi	İbtidai ve Rüşti	30	-	30
Kordos Karyesi	İbtidai ve Rüşti	30	10	40
Kaliniç Karyesi	İbtidai ve Rüşti	60	10	70
Luzuç Karyesi	İbtidai ve Rüşti	60	-	60
Berozgol Karyesi	İbtidai ve Rüşti	40	10	50
Koçalı Karyesi	Rüştiye	25	-	25
Petre Karyesi	Rüştiye	30	-	30
Lap Karyesi	Rüştiye	30	5	35
Holarizis Karyesi	İbtidai ve Rüşti	35	5	40
Zeyçe Karyesi	İbtidai ve Rüşti	135	-	135
Ligapsa Mektebi	İbtidai ve Rüşti	35	5	40
Karaman Mektebi	İbtidai ve Rüşti	60	20	80
Kovilan Mektebi	İbtidai ve Rüşti	30	-	30
Dorsirana	İbtidai ve Rüşti	33	7	40

Mektebi				
Pesta Karyesi Mektebi	İbtidai ve Rüştî	-	-	-
Papniko Karyesi İçinde Rum Mektebi	Rüştî, İbtidai	-	-	-
Papniko Karyesi İçinde Rum Mektebi	Rüştiye	17	-	17
Koniçe Rum Mektebi	Rüştiye	21	-	21
Moliyesta Karyesi Mektebi	Rüştiye	20	-	20
Arçeste Karyesi Mektebi	Rüştiye	18	-	18
Maçova Rum Mektebi	İdadi Rüştiye	-	-	-
Maçova Rum Mektebi	Rüştiye ve İptidai	-	-	-
Firolani Karyesi Mektebi	Rüştî, İbtidai	45	-	45

(Maarif Salnamesi, 1318:1614-1615)

Tablo 356.

Yanya Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Hususi Rum Mektebi	İbtidai, Rüştî, İdadi	85	27	112
Rum Mektebi	İdadi Rüştiye	747	-	747
Rum Mektebi	İbtidai, Rüştiye	-	530	530
Revine-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	40	35	75
Zülana Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	90	50	140
Koronda Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	55	6	61

Çerkoviste Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	48	10	58
Nestevar Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	20	-	20
Moşotlice Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	30	-	30
Çeplova Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	50	35	85
Deresteniko Karyesi Rum Mektebi	Rüşti iptidai	55	30	85
Dubrenova Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	65	40	105
Lişnece Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	60	40	100
Layeste Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	110	80	190
Garyonita Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	80	55	135
Setolava Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	30	-	30
Gaşka Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	20	-	20
Menas Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	30	-	30
Kaluta Karyesi	Rüşti ve İptidai	35	20	55
Çovila Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	55	30	85
Dora Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	50	45	95
Zülani Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	11	-	11
Karankazis Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	40	30	70
Nikazis Karyesi	Rüşti ve İptidai	20	15	35

Rum Mektebi				
Sakakel Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	60	30	90
Kapsova Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	35	15	50
Menuzendri Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	25	15	40
Veyçe-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	35	20	55
Cervar Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	60	25	85
Sevdine-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	60	25	85
Podliç Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	60	30	90
Leskovaç Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	60	40	100
Baba Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	50	30	80
Kokol Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	30	15	45
Sepuçel Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	25	-	25
Vusa Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	60	25	85
Sevdine-i Zir Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	60	25	85
Seray Karyesi Rum Mektebi	İbtidai ve Rüştüye	170	30	200
Ziman Karyesi Rum Mektebi	İbtidai ve Rüştüye	35	-	35
Goceste Karyesi	İbtidai ve Rüştü	80	15	95
Peleşa Karyesi	İbtidai ve Rüştü	55	-	55
Kortaba Karyesi	İbtidai ve Rüştü	35	-	35

Kordos Karyesi	İbtidai ve Rüşti	35	10	45
Kaliniç Karyesi	İbtidai ve Rüşti	65	10	75
Luzeç Karyesi	İbtidai ve Rüşti	65	20	85
Berozgol Karyesi	İbtidai ve Rüşti	45	10	55
Koçalı Karyesi	Rüştiye	30	-	30
Petre Karyesi	Rüştiye	35	-	35
Lap Karyesi	Rüştiye	35	-	35
Holarizis Karyesi	İbtidai ve Rüşti	-	5	5
Zeyçe Karyesi	İbtidai ve Rüşti	155	40	195
Ligapsa Mektebi	İbtidai ve Rüşti	40	5	45
Karaman Mektebi	İbtidai ve Rüşti	65	20	85
Kovilan Mektebi	İbtidai ve Rüşti	30	-	30
Dorsirana Mektebi	İbtidai ve Rüşti	35	-	35
Pesta Karyesi Mektebi	İbtidai ve Rüşti	-	-	-
Papniko Karyesi İçinde Rum Mektebi	Rüşti, İbtidai	20	9	29
Papniko Karyesi İçinde Rum Mektebi	Rüştiye, İbtidai	30	29	59
Firolani Rum Mektebi	Rüştiye	50	-	50
Arçeste Karyesi Mektebi	Rüştiye	18	-	18
Koniçe Mektebi	Rüştiye	141	49	190
Moliyeste Karyesi	Rüştiye	55	28	83
Maçova Rum Mektebi	İdadi Rüştiye	210	-	210
Maçova Rum Mektebi	Rüştiye, İbtidai	-	90	90

(Maarif Salnamesi, 1319:934-935)

Tablo 357.

Yanya Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Hususi Rum	İbtidai, Rüşti	88	-	88

Mektebi				
Rum Mektebi	İdadi Rüştiye	335	-	335
Rum Mektebi	İbtidai, Rüştiye	-	260	260
Arçeste Karyesi	Rüştiye	17	-	17
Revine-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	40	-	40
Zülana Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	90	-	90
Koronda Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	55	-	55
Çerkoviste Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	21	-	21
Nestevar Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	20	-	20
Moşotlice Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	15	-	15
Çeplova Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	40	-	40
Deresteniko Karyesi Rum Mektebi	Rüşti iptidai	48	-	48
Dubrenova Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	42	-	42
Lişnece Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	43	-	43
Layeste Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	89	-	89
Garyonita Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	50	-	50
Setolava Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	15	-	15
Gaşka Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	4	-	4
Menas Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	33	-	33

Kaluta Karyesi	Rüşti ve İptidai	53	-	53
Çovila Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	32	-	32
Dora Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	36	-	36
Zülani Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	11	-	11
Karankazis Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	37	-	37
Nikazis Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	35	.-	35
Sakakel Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	43	-	43
Kapsova Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İptidai	29	-	29
Menuzendri Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	30	-	30
Veyçe-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	18	-	18
Cervar Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	53	-	53
Sevdine-i Bala Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	41	-	41
Podliç Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	47	-	47
Leskovaç Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	24	-	24
Baba Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	14	-	14
Kokol Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	14	-	14
Sepuçel Karyesi Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	23	-	23
Vusa Karyesi	Rüşti ve İbtidai	32	-	32

Rum Mektebi				
Sevdine-i Zir Karyesi Rum Mektebi	Rüştü ve İbtidai	34	-	34
Seray Karyesi Rum Mektebi	İbtidai	17	-	17
Ziman Karyesi Rum Mektebi	İbtidai ve Rüştüye	26	-	26
Goceste Karyesi	İbtidai ve Rüştü	38	-	38
Peleşa Karyesi	İbtidai ve Rüştü	40	-	40
Kortaba Karyesi	İbtidai ve Rüştü	30	-	30
Kordos Karyesi	İbtidai ve Rüştü	38	-	38
Kaliniç Karyesi	İbtidai ve Rüştü	54	-	54
Luzeç Karyesi	İbtidai ve Rüştü	73	-	73
Berozgol Karyesi	İbtidai ve Rüştü	46	-	46
Koçalı Karyesi	Rüştüye	25	-	25
Petre Karyesi	Rüştüye	16	-	16
Lap Karyesi	Rüştüye	16	-	16
Holarizis Karyesi	İbtidai ve Rüştü	25	-	25
Kotoriç Karyesi	Rüştüye	-	-	
Zeyçe Karyesi	İbtidai ve Rüştü	119	-	119
Ligapsa Mektebi	İbtidai ve Rüştü	27	-	27
Karaman Mektebi	İbtidai ve Rüştü	76		76
Kovilan Mektebi	İbtidai ve Rüştü	25	-	25
Dorsirana Mektebi	İbtidai ve Rüştü	41	-	41
Pesta Karyesi Mektebi	İbtidai ve Rüştü	20	-	20
Papniko Karyesi İçinde Rum Mektebi	Rüştü, İbtidai	21	-	21
Papniko Karyesi İçinde Rum Mektebi	Rüştüye, İbtidai	32	-	32
Yaniko Karyesi Rum Mektebi	Rüştüye	21	-	21
Arçeste Karyesi Mektebi	Rüştüye	22		22

(Maarif Salnamesi, 1321:702-703)

Yanya sancağı, Rumların mektep konusunda nitelik ve nicelik yönünden en güçlü olduğu sancak olmuştur. Bunun nedeni ise Yanya sancağının Yunanistan sınırlarına çok yakın olmasından kaynaklanır. Yanya şehri incelendiği zaman özellikle merkezde faaliyet gösteren üç eğitim yeri çok dikkat çeker. Bunlar Hususi Rum Mektebi ile aynı adı taşıyan Yanya Rum Mektepleridir. Bazen karma eğitim vermiş olan Rum mektepleri erkek ve kız öğrencileri konusunda da gerekli çabayı göstermişlerdir. Salnamelere bakıldığı zaman genelde 50 civarı mektebi olan Rumların Yanya şehrinde eğitimde diğer sancaklara bariz üstünlük kurdukları görülmektedir.

Tablo 358.

Koniçe Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Moliyeste Karyesi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1316:1222)

Tablo 359.

Koniçe Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	25	-	25
Moliyesta Karyesi Mektebi	Rüştiye	13	-	13
Paniko Karyesi Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Arçeste Karyesi Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1317:1436-1437)

Tablo 360.

Koniçe kazası Rum Okulları (1321) M.81903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Koniçe Mektebi	İbtidai Rüştiye	145	-	145
Moliyeste Karyesi	İbtidai, Rüştiye	60	-	60

(Maarif Salnamesi, 1321:704)

Koniçe, 1316, 1317 ve 1321 yıllarında eğitim kurumlarını faaliyete geçirmiş görünüyor. Ancak diğer tarihli salnamelerde Koniçe ile ilgili bilgilere ulaşılmaz. Bunun sebebi, Koniçe kazasının Yanya kazasına bağlı hale getirilmesi olabilir. Koniçe özellikle 1321 tarihli salnamede toplamda 205 kişilik bir öğrenciye sahip olan önemli kazalardan biri olarak görülmektedir.

Tablo 361.

Maçova Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	İdadi Rüştüye	50	-	50
Rum Mektebi	Rüştüye	-	150	150

(Maarif Salnamesi, 1316:1222-1223)

Tablo 362.

Maçova Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Maçova Rum Mektebi	Rüştü, İbtidai	50	-	50
Maçova Rum Mektebi	İdadi Rüştüye	-	150	150

(Maarif Salnamesi, 1317:1436-1437)

Tablo 363.

Maçova kazası Rum Okulları (1321 M.(1903))

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Maçova Rum Mektebi	İdadi Rüştüye	215	-	215
Maçova Rum Mektebi	İdadi Rüştüye	-	95	95

(Maarif Salnamesi, 1321:704)

Maçova, 1316, 1317 ve 1321 yıllarında eğitim kurumlarını faaliyete geçirmiş görünüyor. Ancak diğer tarihli salnamelerde Maçova ile ilgili bilgilere ulaşılmaz. Bunun sebebi bazen Maçova kazasının Yanya sancağına ait olan Yanya kazası içerisinde verilmiş olmasından dolayıdır. Maçova, biri erkek diğeri kız öğrencilere hizmet veren iki mektepten ibarettir. Kız öğrenci sayısı 95 ila 150 civarı arasında olan

Maçova, 1321 tarihli salnamede toplamda 310 kişilik bir öğrenciye sahip olan önemli kazalardan biri olarak görülmektedir.

Tablo 364.

Filat Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	15	10	25
Paşo Karyesi	Rüştiye	49	29	78

(Maarif Salnamesi, 1316:1222-1223)

Tablo 365.

Filat Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Filat Rum Mektebi	Rüştiye	35	-	35
Pelşuçe Karyesi	Rüştiye	80	-	80

(Maarif Salnamesi, 1317: 1436-1437)

Tablo 366.

Filat Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Filat Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Pelşuçe Karyesi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1318:1614-1615)

Tablo 367.

Filat Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Filat Rum Mektebi	Rüştiye	48	8	56
Pelşuçe Karyesi	Rüştiye	70	-	70

(Maarif Salnamesi, 1319:938-939)

Tablo 368.

Filat Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Filat Rum Mektebi	Rüştiye	50	-	50
Pelşuçe Karyesi	Rüştiye	72	-	72

(Maarif Salnamesi, 1321:704)

İki rüştiyeden ibaret olan Filat kazasında merkez olmamasına rağmen Pelsuce karyesinin Filat'tan daha çok öğrenciye sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 369.

Leskovik Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Perisuyani Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Verbeyani Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1316:1222-1223)

Tablo 370.

Leskovik Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Perosoyan Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Verebyan Karyesi Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1317:1440-1441)

Tablo 371.

Leskovik Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Perosoyan Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	105	-	105

Verebyan Karyesi Mektebi	Rüştiye	57	-	57
-----------------------------	---------	----	---	----

(Maarif Salnamesi, 1318:1614-1615)

Tablo 372.

Leskovik Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Perosoyan Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	110	35	145
Verebyan Karyesi Mektebi	Rüştiye	100	90	190

(Maarif Salnamesi, 1319:938-939)

Tablo 373.

Leskovik Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Perosoyan Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	112	-	112
Verebyan Karyesi Mektebi	Rüştiye	102	-	102

(Maarif Salnamesi, 1321:704)

İki adet rüştiye mektebi bulunan kazada ilk iki salnamede öğrencilerin mevcudu ile ilgili bilgiler yoktur. Daha sonraki salname kayıtlarında Perosoyan Karyesi Mektebinde öğrencilerin sayısının 100 üzerinde olduğu anlaşılır. Leskovik Kazası 1318 de hem kız hem de erkek öğrencilere eğitim verse de sonraki tarihlerde sadece erkek öğrencilere hizmet vermiştir.

Tablo 374.

Aydonat Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Aydonat Mektebi	Rüştiye	50	22	72

(Maarif Salnamesi, 1316:1222-1223)

Tablo 375.

Aydonat Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Aydonat Rum Mektebi	Rüştiye	60	-	60

(Maarif Salnamesi, 1317:1440-1441)

Tablo 376.

Aydonat Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Aydonat Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1318:1614-1615)

Tablo 377.

Aydonat Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Aydonat Rum Mektebi	Rüştiye	60	30	90

(Maarif Salnamesi, 1319:938-939)

Tablo 378.

Aydonat Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Aydonat Rum Mektebi	Rüştiye	61	-	61

(Maarif Salnamesi, 1321:704)

Aydonatlılar sadece bir rüştiye açmış olmasına rağmen mektepte 1316 ve 1319'da karma eğitim verilmiş olduğu görülür. 1317 ve 1321 tarihli salnamede ise sadece erkek öğrencilere eğitim verildiği görülürken, okulla ilgili 1318 tarihli salnamede öğrenci sayısı verilmemiştir.

4.11.1.2. Ergiri Sancağına Kayıtlı Rum Okulları

Tablo 379.

Peremedi Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	90	-	90
Hothova Karyesi Mektebi	Rüştiye	30	-	30
Feraşeri	Rüştiye	70	-	70

(Maarif Salnamesi, 1316:1222-1223)

Tablo 380.

Peremedi Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Peremedi Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Sothova Karyesi Mektebi	Rüştiye	-	-	-
Feraşeri	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1317:1440-1441)

Tablo 381.

Peremedi Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Peremedi Rum Mektebi	Rüştiye	90	72	162
Hothova Karyesi Mektebi	Rüştiye	35	-	35
Feraşeri	Rüştiye	60	40	100

(Maarif Salnamesi, 1318:1614-1615)

Tablo 382.

Peremedi Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Peremedi Rum Mektebi	Rüştiye	85	72	157

Hothova Karyesi Mektebi	Rüştiye	30	-	30
Feraşeri	Rüştiye	20	-	20

(Maarif Salnamesi, 1319:938-939)

Tablo 383.

Peremedi Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Peremedi Rum Mektebi	Rüştiye	83	-	83
Hothova Karyesi Mektebi	Rüştiye	32	-	32
Feraşeri	Rüştiye	22	-	22

(Maarif Salnamesi, 1321:704)

Peremedi kazasında toplam üç adet rüştiye mektebi vardır. Bunlardan merkezi Peremedi kazası, öğrenci sayısı ile kız öğrencilere eğitim verme hususunda diğerlerinden bir adım daha öndedir. Peremedi'yi Feraşeri ve Hothova Mektepleri takip eder.

Tablo 384.

Tepedelen Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Layova Karyesi	Rüştiye	-	-	

(Maarif Salnamesi, 1316:1222-1223)

Tablo 385.

Tepedelen Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Layova Karyesi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1317:1440-1441)

Tepedelen'de sadece Layova Karyesi adlı rüştiye mektebi vardır. Mektebin kız ya da erkek öğrenci bilgisi verilmemiştir.

4.11.1.3. Preveze Sancağına Kayıtlı Rum Okulları

Tablo 386.

Preveze Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Preveze Rum Mektebi	Rüştiye	240	-	240

(Maarif Salnamesi, 1316:1222-1223)

Tablo 387.

Preveze Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Preveze Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1317:1440-1441)

Tablo 388.

Preveze Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Preveze Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1318:1614-1615)

Tablo 389.

Preveze Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Preveze Rum Mektebi	Rüştiye	227	-	227

(Maarif Salnamesi, 1319:938-939)

Tablo 390.

Preveze Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Preveze Rum Mektebi	Rüştiye	230	-	230

(Maarif Salnamesi, 1321:704)

Önemli bir liman şehri olan Preveze’de, sadece bir rüştiye açılmış olmasına rağmen birçok şehirden daha çok öğrenciye sahip olduğu görülür. Sadece 1317 tarihli salnamede öğrenci bilgilerine ulaşılamayan Preveze, diğer yıllarda 200’ün üzerinde öğrenciye ders vermiştir.

4.11.1.4. Berat Sancağına Kayıtlı Rum Okulları

Tablo 391.

Berat Kazası Rum Okulları (1316)M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	40	-	40
Kabri Kebir Karyesi	Rüştiye	25	-	25

(Maarif Salnamesi, 1316:1222-1223)

Tablo 392.

Berat Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Berat Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	-	-	-
Fir Kebir Karyesi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1317:1440-1441)

Tablo 393.

Berat Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Berat Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	30	-	30
Fir Kebir Karyesi	Rüştiye	100	-	100

(Maarif Salnamesi, 1318:1614-1615)

Tablo 394.

Berat Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Berat Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	25	-	25
Fir Kebir Karyesi	Rüştiye	16	-	16

(Maarif Salnamesi, 1319:938-939)

Tablo 395.

Berat Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Berat Rum Mektebi	Rüşti ve İbtidai	27	-	27
Fir Kebir Karyesi	Rüştiye	18	-	18

(Maarif Salnamesi, 1321:704)

Berat şehrinde iki rüştiye vardır. İlk başlarda Berat Rum mektebi rüştiye iken sonrasında iptidai ve rüşti derecesine geçmiştir. 1316 yılında ismi Kabri Kebir olan mektep daha sonra Fir Kebir adıyla not edilmiştir. İki mektep de sadece erkek öğrencilere ders verirken en yüksek öğrenci sayısına 1318 tarihli salname kayıtlarına göre 100 erkek öğrencisiyle Fir Kebir Mektebi ulaşmıştır.

Tablo 396.

Avlonya Kazası Rum Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Rum Mektebi	Rüştiye	20	-	20
Arta Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	15	-	15

(Maarif Salnamesi, 1316:1222-1223)

Tablo 397.

Avlonya Kazası Rum Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Avlonya Rum Mektebi	Rüştiye	44	-	44
Narda Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	-	-	-

(Maarif Salnamesi, 1317:1440-1441)

Tablo 398.

Avlonya Kazası Rum Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Avlonya Rum Mektebi	Rüştiye	34	-	20
Narda Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	10	-	10

(Maarif Salnamesi, 1318:1614-1615)

Tablo 399.

Avlonya Kazası Rum Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Avlonya Rum Mektebi	Rüştiye	24	-	24
Narda Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	10	-	10

(Maarif Salnamesi, 1319:938-939)

Tablo 400.

Avlonya Kazası Rum Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Avlonya Rum Mektebi	Rüştiye	25	-	25
Narda Karyesi Rum Mektebi	Rüştiye	12	-	12

(Maarif Salnamesi, 1321:704)

İki mektebi olan Avlonya sadece erkek öğrencilere eğitim vermiştir. 1316 tarihli salnamede Arta karyesi adıyla kayıtlı olan mektep diğer salnamelerde Narda karyesi olarak yazılmıştır. En yüksek öğrenci sayısına 44 kişi ile Avlonya Rum Mektebi 1317'de ulaşmıştır.

4.11.2. Ulah Okulları

4.11.2.1. Yanya Sancağına Kayıtlı Ulah Okulları

Tablo 401.

Yanya Kazası Ulah Mektepleri (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Yanya Ulah Mektebi	Rüştiye	49	-	49

(Maarif Salnamesi, 1316:1218:1220)

Tablo 402.

Yanya Kazası Ulah Mektepleri (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ulah Mektebi	Rüştiye	48	-	48

(Maarif Salnamesi, 1317:1438-1439)

Tablo 403.

Yanya Kazası Ulah Mektepleri (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ulah Mektebi	Rüştiye	60	-	60

(Maarif Salnamesi, 1318:1608:1613)

Tablo 404.

Yanya Kazası Ulah Mektepleri (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ulah Mektebi	Rüştiye	60	-	60

(Maarif Salnamesi, 1319:934-939)

Tablo 405.

Yanya Kazası Ulah Mektepleri (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ulah Mektebi	Rüştiye	65	-	65

(Maarif Salnamesi, 1321:704)

Ulahların sadece bir rüştiyesi vardır. Öğrencilerin hepsi erkek öğrenciden oluşan Ulah Mektebi, 1317 tarihli salname hariç tutulduğunda diğer salnamelere göre öğrenci sayılarını her sene biraz daha artırmışlardır. İlk başta 49 mevcudu olan mektep 1321’de 65 öğrenciye ulaşmıştır.

4.11.3. Musevi Mektepleri

4.11.3.1. Yanya Sancağına Kayıtlı Musevi Okulları

Tablo 406.

Yanya Kazası Musevi Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Yanya Musevi Mektebi	Rüştiye	99	-	99

(Maarif Salnamesi, 1316:1218)

Tablo 407.

Yanya Kazası Musevi Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	15	-	15

(Maarif Salnamesi, 1317:1436-1443)

Tablo 408.

Yanya Kazası Musevi Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	89	-	89

(Maarif Salnamesi, 1318:1608:1613)

Tablo 409.

Yanya Kazası Musevi Okulları (1319) M.1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	72	-	72

(Maarif Salnamesi, 1319:934-939)

Tablo 410.

Yanya Kazası Musevi Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Musevi Mektebi	Rüştiye	80	-	80

(Maarif Salnamesi, 1321:702-704)

Yahudiler, Yanya’da sadece bir rüştiye açmıştır. Öğrencileri erkeklerden oluşan olan mektep, ilk açıldığı sene en yüksek öğrenci sayısı olan 99 öğrenciye ulaşmış bir daha da bu sayıya ulaşamamıştır. 1317’de 15 kişiye kadar düştüğü görülmüştür.

4.11.4. Azınlıkların Eğitim Gördüğü Devlet Okulları**Tablo 411.**

Azınlıklar Devlet Okulları (1316) M.(1898)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayr-i Müslim Öğrenci	Toplam Öğrenci Sayısı
Yanya İdadi Mektebi	İdadi	126	8	134

(Maarif Salnamesi, 1316:1212-1213)

Tablo 412.

Azınlıklar Devlet Okulları (1317) M.(1899)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayr-i Müslim Öğrenci	Toplam Öğrenci Sayısı
Yanya İdadi Mektebi	İdadi	107	13	120

(Maarif Salnamesi, 1317:1432-1433)

Tablo 413.

Azınlıklar Devlet Okulları (1318) M.(1900)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayr-i Müslim Öğrenci	Toplam Öğrenci Sayısı
Yanya İdadi Mektebi	İdadi	151	5	156

(Maarif Salnamesi, 1318:1604-1606)

Tablo 414.

Azınlıklar Devlet Okulları (1319) M.(1901)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayr-i Müslim Öğrenci	Toplam Öğrenci Sayısı
Yanya İdadi Mektebi	İdadi	143	7	150

(Maarif Salnamesi, 1319:924-925)

Tablo 415.

Azınlıklar Devlet Okulları (1321) M.(1903)

Mektebin Adı	Mektebin Derecesi	Müslüman Öğrenci Sayısı	Gayr-i Müslim Öğrenci	Toplam Öğrenci Sayısı
Yanya İdadi Mektebi	İdadi	147	5	152
Berat Hamidiye İdadi Mektebi	İdadi	110	2	112

(Maarif Salnamesi, 1321:698-699)

Yanya şehrinde Müslümanların açtığı iki okul vardır. 1316, 1317, 1318 ve 1319 tarihli salnamelerde sadece Yanya İdadi Mektebi varken 1321’de bu mektebe Berat Hamidiye İdadi Mektebi de katılmıştır. Okulda okuyan öğrencilere bakıldığı zaman buraya gayrimüslim öğrencilerin hiç rağbet etmedikleri görülmüştür. Müslüman öğrencilerin sayısı her sene 100’ü rahat bir şekilde bulurken gayrimüslim öğrencilerin 10’u bile geçmesi zor olmuştur.

SONUÇ

Hâkimiyeti üç kıtaya yayılmış Osmanlı Devleti, büyüklüğünü ve kuvvetini yalnız askeri başarıları ile değil, egemenliği altında yaşayan milletlere adaletli bir yönetim sağlaması ile de kazanmıştır. Osmanlı Devleti, himayesine aldığı azınlıkların haklarına her zaman hoşgörü göstermiş, onları dil, din ve eğitim hakları konusunda özgür bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesiyle birlikte azınlıklar, yıllardır himayesinde serbest bir şekilde yaşadıkları devlete karşı tavır almaya başlamışlardır.

Fransız İhtilâli sonrası yoğunlaşan milliyetçi akımlardan en çok etkilenenlerin başında Osmanlı gibi büyük imparatorluklar geliyordu. Bu nedenle İlber Ortalı tarafından, isabetli bir şekilde “en uzun yüzyıl” olarak isimlendirilen, 19.yy. Osmanlı idaresi için hem modernleşme ve ayakta kalma, hem de bünyesindeki hareketlenmeleri en uygun şekilde kontrol altında tutabilme çabası ile geçmiştir. Azınlıklar, milliyetçilik hareketlerine girerek Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı anda Avrupalı devletler ile işbirliği içerisine girmekten çekinmemişlerdir. Çok geçmeden Rumeli'de ardı ardına isyanlar çıkmaya başlamıştır. Osmanlı'dan kopmak isteyen azınlıklar bir taraftan çete ve eşkıya faaliyetleri ile kamuoyuna bağımsızlık mücadelesi yaptıklarını duyurmaya çalışırken, diğer yandan milli gaye ve fikirlerini aşılıp yayabilecekleri en uygun ortam olan eğitim kurumlarını açmışlardır. Bunların oluşmasında yabancı devletlerin bazen doğrudan, bazen dolaylı bir şekilde katkısı olmuştur. Okulların yapılması için, gerekli araziler, nakit ihtiyacı, kitap defter gibi birçok malzeme ihtiyacı, yabancı devletler tarafından ya da yabancı ülkede yaşayan varlıklı kişiler tarafından sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti, bütün bu olanların farkına vararak eğitim ve öğretim ile ilgili yıllık raporlar ve istatistiki veriler hazırlatmıştır. “Maarif Salnameleri” olarak bilinen bu yıllıklar incelendiğinde azınlık ve yabancı okullar ile ilgili şunlara ulaşılmıştır:

Balkanlar'da azınlıkların yoğun olarak yaşamadığı vilayetlerde yabancı okulların varlığı dikkat çekmektedir. Yabancı devletler, birçok misyoner okul açmışlardır. Buna en iyi örnek, İškodra vilayetini gösterebiliriz. Azınlıkların yoğun yaşadığı yerlerde ise en kalabalık hangi millet yaşıyorsa onların kurdukları okulların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Buna en iyi örnek Yanya vilayetini verebiliriz. Yanya, hem kalabalık bir Rum nüfusuna hem de Yunan Devleti'ni kuran ırktaşlarına komşu bir Osmanlı

vilayetidir. Her bakımdan önemli fırsatlara kavuşan Yanyalılar, açtıkları okullarda bu fırsatları çok iyi değerlendirmişlerdir.

Osmanlı nüfus kayıtlarına bakıldığı zaman, İşkodra vilayetinde en fazla nüfus Müslümanlara aittir. Müslümanlar dışında gayrimüslim olarak Rumlar ve Katolikler yoğun olarak göze çarpar. Maarif salnameleri'ne göre İşkodra'da yalnız Rumların okullarının varlığı görülür. Yine de Rumların sayıca en az eğitim kurumu açtığı Balkan vilayeti İşkodra olmuştur. Bulgarlar ve Yahudiler ise okul açmamışlardır. İşkodra'da açılan yabancı okulları ise, Katolik mezhebine mensup devletlerce paylaşılmıştır. İşkodra'da ciddi bir nüfus sayısına sahip olan Katolikler üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen Fransa, İtalya ve Avusturya açtıkları okullar ile bunu gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Fransa, Osmanlı ile olan iyi ilişkileri sonucu elde ettiği kapitülasyon haklarını kullanarak rahat bir şekilde Cizvit Katolik okullarını, Avusturya Ortodox mekteplerine karşı Katolikliği yaymak için İşkodra'da Franciskan Katolik okullarını, İtalya ise çok eskilerden beri siyasi ve dini bağları olan Arnavut Katolikleri için Savora İtalyan okullarını açmıştır

Kosova Vilayeti nüfus olarak Müslümanların kalabalık unsur olduğu yerlerden biridir. Müslüman nüfusu ise Bulgarlar takip eder. Maarif salnamelerinde en fazla eğitim kurumunun Bulgarlar tarafından açıldığı kayıt edilmiştir. Üsküp, İştıp, Kalkandelen gibi şehirlerde nüfus üstünlüklerine rağmen Bulgarların okul olarak azınlıkta kaldıkları görülmüştür. Rumlar ise Kosova'nın merkezi olan Üsküp'te yalnız bir okul açmıştır. Nüfus olarak Rumlar'dan çok az olan Yahudilerin onlardan daha çok okul açtıkları görülmüştür. Bulgarlar haricinde Kosova'da yaşayan Sırp'ların da Üsküp, Prizren ve Taşlıca sancaklarında hatırı sayılır Ortodox okulları açtıkları görülmüştür. Kosova vilayetinde en dikkat çekici olan şey ise maarif salname kayıtlarına göre, yabancı okulların varlığına rastlanılmamasıdır.

Selanik, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'dan sonra en önemli şehridir. Selanik, içerisinde birçok milleti barındıran kozmopolit bir şehirdir. Tarihi bir geçmişe sahip olan Selanik'te hem azınlıklar, hem de yabancı devletler okul seferberlikleri başlatmışlardır. Selanik'te yer yer merkezi bölgelerde, yer yer merkez dışında yoğun nüfusa sahip olan azınlıklarca birçok okul açılmıştır. Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Yahudilerin en fazla nüfusa sahip olduğu yer Selanik'tir. 19. Yüzyılda eğitimde büyük atılım gerçekleştiren Yahudiler Selanik'te Alyans – İsrail mektepleri kurmuştur.

Rumlar ise Selanik'te Tikveş ve Demirhisar kazası dışında her yerde okul açmışlardır. Selanik Vilayetinde sadece Siroz Sancağı Rumların okul olarak geride kaldıkları yer olmuştur. Bunun nedeni bu bölgelerde Rumların nüfus olarak Bulgarlar'a karşı azınlıkta kalmış olmalarıdır. Rumların takdir edilecek yönlerinden birisi de okul ve öğrenci sayısı olarak büyük başarı sağlamalarıdır. Lankaza ve Kesendire kazaları, Rumların Selanik vilayetinin sayısal olarak öğrenci ve eğitim kurumu şampiyonu olmuşlardır. Bulgarlar Selanik sancağında, Tikveş kazasında dikkat çekerler. Bulgarlar Tikveş'te hem Müslümanları hem Rumları geride bırakmışlardır. Bu üstünlüklerini Tikveş'te açtıkları okullara da yansıtmışlardır. Siroz Sancağında yoğun bir nüfusa sahip Bulgarlar Cuma-i Bala, Norakop ve Demirhisar kazalarında okullar açmıştır. Norakop Bulgarların Siroz'da en yoğun olduğu yer olmasına karşın Demirhisar, Norakop şehrini geride bırakmıştır. Yabancı okullar olarak ise Selanik vilayetinde Fransız, Alman, Romen ve İtalyan okullarının açılmış olduğu görülür.

Manastır vilayeti Osmanlı'nın Selanik'ten sonra en önemli vilayeti olarak karşımıza çıkar. Manastır konsoloslar şehri olarakta adlandırılır. Her ülkeden birer temsilci bu önemli şehirde kendine yer edinmeye çalışmıştır. Eğitim konusunda Manastır'da en önemli atılımlar yapanların Rumlar olduğu görülür. Rumları Bulgarlar, Ulahlar, Museviler ve Sırlar takip eder. Museviler ve Sırlar sadece Manastır sancağının merkezinde okullar açarken Ulahların Manastır, Görice ve İlbasan sancaklarında açtıkları okullar; kimi zaman Ulah, kimi zaman da Rum mektepleri olarak Maarif salname kayıtlarına geçmiştir. Bulgarlar, Manastır sancağının Manastır, Ohri ve Pirlepe; Görice sancağının Kesriye kazası; Debre sancağının Debre; Serfice sancağının ise, Cuma kazasında Bulgar mektepleri açmışlardır. Rumlar ise okul açma konusunda adeta seferberlik başlatmışlar; Manastır, Görice, Serfice ve İlbasan sancaklarında Rum mektepleri açmışlardır. Rumlara ait en fazla okulun ve öğrencinin olduğu yer Serfice sancağının Grebne kazası olmuştur. Grebne, Rumların Manastır vilayetinde en çok okul açtığı yer olmuştur. Rumların okul sayısı İlbasan sancağı hariç diğer tüm sancaklarda dörtten aşağı düşmemiştir. Maarif salname kayıtları incelendiği zaman yabancıların Manastır'da misyoner okullarına önem vermediği görülür. Fakat yine de dikkat çeken bir durum vardır. İşkodra, Kosova, Selanik, Yanya ve Manastır vilayetleri baz alındığı zaman Amerika'nın sadece Manastır'da Protestan Amerikan mektebini açmış olması

ilgi çeken bir gelişmedir. Amerika haricinde yabancı okul açan diğer bir ülke de Fransa olmuştur.

Osmanlı vilayetleri içerisinde Rumların en yoğun yaşadığı yer Yanya vilayetidir. Müslüman nüfusun gayrimüslim nüfusuna oranla çok çok azınlıkta kaldığı Yanya vilayeti, Rumların Balkanlar'da en çok okul açtıkları vilayet olmuştur. Yanya şehrinde kurulan Rum mektepleri sadece Yanyalıların değil başta Arnavut kökenli öğrenciler olmak üzere tüm Balkan milletlerine mensup öğrencilerin eğitim öğretim gördüğü okullar olmuştur. Maarif salnamelerinde yer verilen kayıtlara göre, Yanya sancağı Rumların en çok okul açtığı sancaktır. Sadece Yanya'da Rumlar, ortalama 50 civarı okul açmışlardır. Rumların Yanya vilayetinde okul sayısı olarak en başarısız oldukları yer Berat sancağı olmuştur. Bunun altında yatan neden olarak Berat sancağında yaşayan Rumların nüfus olarak Müslümanların gerisinde kalması gösterilebilir. Yanya'da açılan eğitim kurumları azınlıklara vatandaş olma, millet olma, muasır medeniyet seviyesine çıkma, geçmişine sahip çıkma ve geleceğini kurmayı öğretmiş, bu amaçlarını gerçekleştirebilmesi için önemli hizmetler vermiştir. Yanya şehri, bu misyonunu bugün de yürütmekte, Yanya Rum Lisesi, 1900'lü yıllardaki vizyonuna ara vermeden devam etmektedir.

Azınlıklara modernleşme yolunda iyi niyetle mücadele edilen bu okullaşma girişimleri, beklenmedik bir şekilde milli bilincin daha çok kökleşmesinin önünü açmıştır. Bundan böyle çatışma ortamının bir aracı ve sembolü olarak kullanılan azınlık okulları, Balkanlar'da millet inşası sürecinde Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti aleyhine kullandığı önemli argümanlardan biri haline gelmiştir. Osmanlı Devleti, azınlık ve yabancı okulların zararlı faaliyetlerinin geç de olsa farkına varmıştır. Kendi eğitim sistemine, azınlık ve yabancı okulların yönetim şekline bir çeki düzen vermek için köklü ve kapsamlı girişimler yapmıştır. Bu girişimlerden en önemlisi, Maarif-i Umumiye Nizamname'sidir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, getirdiği hükümler ile ilköğretimden yükseköğretime eğitimin yeniden yapılandırılması ve modernizasyonu için yürütülecek eğitimin politikasını belirlemiştir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile resmî devlet okullarıyla birlikte özel, azınlık ve yabancı okullarla ilgili uygulamalar yasal bir çerçeveye yerleştirilmiştir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 129. Maddesi ile özel okullar başlığı altında bütün gayrimüslim ve yabancı okullar kontrol altına alınmak istenmiştir.

Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nin uygulamaya koyulduğu zaman dilimi daha çok II. Abdülhamit dönemidir. Sultan II. Abdülhamit döneminin en dikkate değer konularından birisi de eğitimidir. Padişahlığı süresince eğitim alanında gerçekleştirdiği eserler kendisinden önceki döneme göre nicelik ve nitelik yönünden ciddi bir dönüşüme uğramıştır. Sultan Abdülhamit, eğitime verdiği önemi “Aklı başında hiç kimse öğrenmeye düşman olmaz. Ben de bütün dindaşlarıma iyi ve faydalı olan her yeniliği tanıtmak istiyorum. Fakat ifsat edilen yeniliklerin aleyhinde, son nefesime kadar mücadele edeceğim.” diyerek düşüncesini ifade etmiştir. Sultan Abdülhamit, bu sözleriyle bir yandan eğitime verdiği desteğini açıkça gösterirken diğer yandan eğitim ile ilgili bir tehlikeye de dikkat çekmiştir. Bu tehlike, ülkesinde zararlı faaliyetler gösteren misyoner, azınlık ve yabancı okullardır. II. Abdülhamit azınlıklar ve yabancı okullar hususunda rahatsızlık duymuş, bu yüzden defalarca devlet adamlarına okullar ile ilgili layihalar hazırlatmıştır. Yine Maarif Nizamnamesi'nin 129. Maddesini tadil etmek için çalışmalar yaptırmıştır. Maarif salnameleri, onun zamanında düzenli bir biçimde tutulmaya başlanacak, ülkenin her bir yerinde açılan bütün eğitim kurumları, kurucuları, dersleri, okulların ruhsatlı olup olmadıkları sürekli takip altında tutulacaktır. II. Abdülhamit, azınlık ve misyoner okullarının eğitim ve öğretim durumunu takip etmek, denetleyebilmek için 1886'da Milel-i Gayri Müslime ve Mekatib-i Ecnebiye Müfettişliği kuracaktır. Ancak bütün bu çabalar, yabancı ülkelerin azınlıkları koruma bahanesi ile Osmanlı Devleti'ne mani olmaları yüzünden başarıya ulaşamamıştır.

Sonuçta Osmanlı Devleti 19. yüzyıldan itibaren azınlık ve yabancı okullarını denetim ve kontrol altına almak için çeşitli düzenlemeler yoluna gitmişse de başarı sağlayamamıştır. Ancak azınlık ve yabancı okullar için yapılan düzenleme ve yenileşme çabaları günümüz eğitim sistemi ve yönetimine de yol gösterici olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Düstur I. Tertip C,II. 1872

Düstur I. Tertip C, IV.

Düstur I. Tertip C, V.

Düstur I.Tertip C,VI.

Düstur II. Tertip C, V.

Düstur II. Tertip C, VI.

Düstur II. Tertip C, VII.

İşkodra Vilayet Salnamesi 1310

Kosova Vilayet Salnamesi 1304

Manastır Vilayet Salnamesi 1305.

Manastır Vilayet Salnamesi 1312

Prizren Vilayet Salnamesi 1874

Selanik Vilayet Salnamesi 1324

Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye 1316, Matbaa-i Amire İstanbul.

Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye 1317, Matbaa-i Amire İstanbul.

Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye 1318, Matbaa-i Amire İstanbul.

Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye 1319, Matbaa-i Amire İstanbul.

Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye 1321, Matbaa-i Amire İstanbul.

Tanin Gazetesi.28 Mayıs, 1910.

Aktar, Y. (1990). 2.Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları, (1908-1918). İstanbul: İletişim Yayınları.

Akyüz, Y. (2010). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Altın, H. (2008). “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13, 1, 271-283.

Anastassiadou, M. (2001). Selanik 1830-1912.(Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ATO. (2004). Dünden Bugüne: Kapitülasyonlar. Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları.

Bear, M.D. (2011). Selanikli Dönmeler. (Çev. Sevinç Kayır). İstanbul: Doğan kitap Yayınları.

Berkes, N. (2003). Türkiye’de Çağdaşlaşma. İstanbul: YKY.

- Biol, N. Akpınar, D. (2015).” XIX. Yüzyıl Sonlarında Manastır Vilayeti ve Vali Halil Rifat Paşanın Faaliyetleri”.Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi.14, 139-156.
- Bozkurt, N. (1999). “Medrese”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C, 28. 323-327
- Cevad, M. (2001). Maarif-i Umumiye Nizamnamesi Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı. Ankara: MEB. Yayınları.
- Cevdet Paşa, (1896). Tezakir-i Cevdet
- Cezar, M. (2010). Mufassal Osmanlı Cilt I. Ankara: TTK
- Collas, B.C. (2005). 1864’te Türkiye.(Çev. Teoman Tunçdoğan). İstanbul: Bileşim Yayınevi.
- Çelik, A. (2007). “Hatıralarla Sıbyan Mektepleri”. A.Ü. İlahiyat fakültesi Dergisi. ’27, 126-135.
- Çetinoğlu, O. (2011). Kronolojik Tarih Ansiklopedisi Cilt 1. İstanbul: Bilge Oğuz yayımları.
- Demirel, M. Doğanay, F.K. (2013). “Atatürk’ün Öğrenim Gördüğü Manastır Vilâyeti’nde Eğitim” . Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 26, 359-385
- Ekmekçi, S., Dalyan,M.G., Erdimez,Ö. (2009). “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Adıyaman’da İlköğretim Faaliyetleri”Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 3. 55-72.
- Emecen, F. (1999). “ Drama” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.C,IX. 525-528.
- Engelhardt. (1999). Tanzimat ve Türkiye. (Çev. Ali Reşad). İstanbul Kaknüs Yayınları.
- Ergin, O. (1977). Türk Maarif Tarihi.İstanbul: Eser Kültür Yayınları
- Evliya Çelebi. (2010). Evliya Çelebi Seyehatnamesi. Haz. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: YKY.
- Farooqhi, S. (2010). Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam. (Çev. Elif Kılıç). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Findley, C. (2007). “Tanzimat” Reşat Kasaba (Ed.) Chambridge Türkiye Tarihi 1839-2010. (Çev. Zuhale Bilgin). Kitap Yayınevi.
- Gençoğlu, M. “İşkodra Vilayeti’nin İdari Taksimatı ve Yapısı (1867/1868-1908)”. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 13, Sayı, 3. 259-289.
- Gündüz, M. (2013). Osmanlı Eğitim Mirası. Ankara: Doğu Batı Yayınları
- İdrizi, M. (2008). XIV. ve XV. Yüzyıllarda Bitola (Manastır). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnalcık, H. (2004). Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600). (Çev. Ruşen Sezer). İstanbul: YKY.
- İpek, N. (2011). Selanik ve İstanbul’da Yahudi Bankerler. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

- İpşirli, (1999). M. “Osmanlı Döneminde Medrese”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C,28. 327-332.
- Karabekmez, M. (2015).” 2.Abdülhamit Döneminde Modern Osmanlı Eğitiminin Oluşması”. Hümeysra Dinçer ve Ümit Güneş (Ed.). IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi (ss.173-185). Kütahya.
- Karpat, K. (2006). Osmanlıda Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kiel, M.(1996). “Görice”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C, 14. 157-158
- Kiel, M. (2000). “İlbasan”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C,22. 79-81
- Kocahanoğlu, O, S. (1997). Mithat Paşa'nın Hatıraları C,I. İstanbul: Temel Yayınları.
- Kodaman, B. (1999). Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi. Ankara: T.T.K. Yayınları
- Kuzucu, K. (2012). “Layihalar Işığında Bağımsızlık Sürecinde Arnavutluk'un Sosyal ve Siyasal Durumu”. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi.12. 2. 309-332
- Lewis, B. (1993). Modern Türkiye'nin Doğuşu. (Çev. Metin Kıratlı). Ankara: TTK.
- Mutlu, Ş. (2005). Osmanlı Devletinde Misyoner Okulları. İstanbul: Gokkubbe Yayınları.
- Nizamoğlu, Y. (2013). “Yanya Vilayetinin Durumuna Dair HazırlananLayihalar ve Sonuçları” Osmanlı Tarihi Araştırmalar Merkezi. 33. 197-228.
- Okuyucu, C. (2012). “Şemseddin Sami'nin Kamusu'1 Alamında Arnavutluk ve Arnavutlar” Adem Balaban ve Bünyamin Çağlayan (Ed.). Uluslar Arası Dil ve Edebiyat Konferansı. (ss.49-65). Tiran: Beder Press Yayın
- Ortaylı. İ. (2007). Avrupa ve Biz. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Osmanoğlu, C. (2010). 1862 Rum Patrikliği Nizamatı Çerçevesinde Fener Rum-Ortodoks Patrikhanesi. İstanbul: 12 Levha Yayınları.
- Oruç, H. (2014). Selanik Vilayet Salnamesi 1320. Ankara: TTK.
- Özcan, U. (2013). “1878–1912 Yılları Arasında Manastır Vilayeti'nde Okullaşma ve Okullaşmanın Milliyetçilik Üzerindeki Etkisi”. Avrasya İncelemeleri Dergisi. C,II. S,1. 353-423.
- Özyılmaz, Ö. (2002). Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Rruga, İ. (2011). Arnavutluk'ta Hristiyanlık ve İslamiyetin Tarihçesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sağlam, M.H. (2010). I.Tertip Düstur Klavuzu Osmanlı Devlet Mevzuatı (1839-1908). C,I. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Sağlam, M.H. (2010). II. Tertip Düstur Klavuzu Osmanlı Devlet Mevzuatı (1908-1922). C,II. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2008). 20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Coğrafyası. İstanbul: Deniz Kültür Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (1985). Tanzimattan Cumhuriyete Tarih Sözlüğü, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Somel, S.A. (2010). Osmanlıda Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şişman, A. (2006). XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Taşdemirci, E. (2001). “Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar”. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S,10. 13-28
- Topçu, F. (2007). Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi ile Yabancı Okullarının Bu Sistem Üzerindeki Etkileri (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuğluca, M. (2015). “Güvenlik Kaygılarının İdari Modernleşmeye Etkisi: Taşlıcanın İdari Dönüşümü (1851- 1912)”. OTAM. 38. 177-218
- Ünal, U. (2008). II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüştüleri, (1897-1907). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yalçın, S. (2004). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, (Kaynaklar). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yazıcı, N. (2002). Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti. Ankara: T.T.K. Yayınları
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2011). Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları
- Yiğit, Y. (2010). “ Prizren Sancağının İdari Yapısı (1864-1912)”. History Studies.1. 133-146

OSMANLI YER ADLARI DİZİNİ

A

Alasonya, xxiii, 130, 131
Arçeste, 142, 144, 150, 153, 154, 156, 157
Arta, 167, 168
Avlonya, xxv, 39, 167, 168
Aydonat, xxiv, 161, 162

B

Baba, 149, 152, 155
Baya, 143, 146
Berat, xxv, 108, 140, 141, 166, 167, 172, 176
Berozgol, 146, 149, 153, 156
Bervzokol, 144

C

Cervar, 143, 146, 148, 152, 155
Cuma, xvii, xxii, 79, 80, 107, 120, 175
Cuma-i Bala, xvii, 79, 80, 175

Ç

Çeplova, 142, 145, 147, 151, 154
Çerkoviste, 142, 145, 147, 151, 154
Çovila, 142, 145, 148, 151, 155

D

Debre, xxii, 109, 119, 120, 175
Debre-i Bala, 109
Delvina, 140
Deresteniko, 142, 145, 147, 151, 154
Dervizana, 144
Devra, 143
Dora, 145, 148, 151, 155
Dorsirana, 147, 149, 153, 156
Draç, xiii, xiv, 38, 39, 41, 46, 47, 50, 140
Drama, xx, 70, 71, 95, 98, 99, 101, 102, 179
Dubrenova, 142, 145, 148, 151, 154

E

Elbasan, 108, 140

Ergiri, 138, 140, 163
Eskamanel, 143
Estolor, 142

F

Feraşeri, 163, 164
Filat, xxiv, 159, 160
Fir Kebir, 166, 167
Firolani, 150, 153
Florina, xxii, 123, 124

G

Garyonita, 142, 145, 148, 151, 154
Gaşka, 142, 145, 148, 151, 154
Gevgili, xvii, xviii, 77, 78, 86, 87
Goceste, 144, 146, 149, 152, 156
Gokol, 143
Goritan, 144
Görice, xx, xxi, xxii, 107, 112, 118, 124, 125, 135, 136, 175, 180
Grebne, xxiii, 131, 132, 133, 175

H

Holarizis, 144, 147, 149, 153, 156
Hothova, 163, 164

I

Iskarapar, 140

İ

İlbasan, xxi, xxiii, 107, 108, 113, 135, 140, 175, 180
İşkodra, iv, xiii, xiv, 37, 38, 39, 40, 44, 45, 47, 48, 49, 52, 173, 174, 175, 178, 179
İştîp, xiv, xvi, 56, 57, 67, 174

K

Kabri Kebir, 166, 167
Kaliniç, 144, 146, 149, 153, 156
Kalkandelen, xv, 59, 60, 174
Kaluta, 142, 145, 148, 151, 155

Kapsoh, 143
Kapsova, 148, 152, 155
Karafarye, xviii, 89, 90
Karaman, 144, 147, 149, 153, 156
Karankazis, 143, 145, 148, 151, 155
Karçova, 146
Katoriçe, 140
Kavala, 71
Kesendire, xix, 90, 91, 92, 93, 175
Kesriye, xxi, xxii, 112, 113, 118, 119, 126, 127, 175
Kıratova, xv, 58, 59
Kocacık, 109
Koçalı, 144, 146, 149, 153, 156
Koçana, xiv, 54, 55
Kokol, 146, 149, 152, 155
Koniçe, xxiv, 150, 153, 157, 158
Kordos, 144, 146, 149, 153, 156
Koroleş, 140
Koronda, 142, 145, 147, 150, 154
Kortaba, 146, 149, 152, 156
Koşamiça, 40
Kotoriç, 144, 147, 156
Kovilan, 147, 149, 153, 156
Koylan, 144
Kozana, xxiii, 133, 134
Kula, xix, 95, 96, 102
Kumanova, xiv, xv, 57, 58

L

Lankaza, xviii, 70, 87, 88, 175
Lap, 140, 144, 146, 149, 153, 156
Layeste, 142, 145, 148, 151, 154
Layova, 164
Leskovaç, 143, 146, 149, 152, 155
Leskovik, xxiv, 160, 161
Leş, xiii, 45, 46
Ligapsa, 147, 149, 153, 156
Linovise, 144
Lişnece, 142, 145, 148, 151, 154
Loros, 141
Luzeç, 144, 146, 149, 153, 156

M

Maçova, xxiv, 150, 153, 158
Manastr, xx, xxi, xxii, xxiii, xxiv, 12, 39, 52, 106, 107,
108, 109, 110, 111, 114, 115, 116, 121, 122, 123,
133, 135, 136, 137, 138, 175, 178, 179, 180
Margoliç, 141
Menas, 142, 145, 148, 151, 154
Menuzendri, 143, 146, 148, 152, 155

Mitroviçe, 69
Moliyesta, 150, 157
Moliyeste, 153, 157
Moşotlice, 142, 145, 147, 151, 154

N

Narda, 141, 167, 168
Narda Körfezi, 141
Nasliç, xxiii, 128, 129
Nestevar, 145, 147, 151, 154
Neşveran, 142
Nifazis, 143
Nikazis, 145, 148, 151, 155
Norakob, xvii, xviii, 81, 82

O

Ohri, xxi, 116, 117, 175

P

Palanga, xiv, 55, 56
Paniko, 157
Papniko, 144, 150, 153, 156
Paşo, 159
Peleşa, 144, 146, 149, 152, 156
Peleşuçe, 159, 160
Peraveşte, xix, 96, 97
Peremedi, xxiv, 163, 164
Perisuyani, 160
Permeddi, 140
Perosoyan, 160, 161
Pesta, 144, 147, 150, 153, 156
Petre, xvii, 80, 81, 144, 146, 149, 153, 156
Pirlepe, xxi, 117, 118, 175
Podliç, 143, 146, 149, 152, 155
Prepol, xv, 64
Preveze, xxv, 138, 141, 165, 166
Priştina, 50, 51
Prizren, xv, 38, 52, 59, 62, 63, 174, 178, 181

R

Revine-i Bala, 142, 144, 147, 150, 154

S

Sakakel, 145, 148, 152, 155

Selanik, xvi, xviii, xix, xx, 7, 39, 52, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 84, 85, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105,
106, 107, 174, 175, 178, 179, 180
Sepuçel, 143, 146, 149, 152, 155
Serak, 144, 146
Seray, 149, 152, 156
Serez, 70
Serfice, xxii, xxiii, 68, 107, 120, 121, 127, 128, 136,
175
Serice, 68
Setolava, 148, 151, 154
Setolova, 145
Sevdine-i Bala, 143, 146, 149, 152, 155
Sevdine-i Zir, 143, 146, 149, 152, 156
Sothova, 163

Ş

Şaroka, 40
Şayak, xiii, 44

T

Tananak keregi, 40
Taşlıca, xv, 51, 63, 174
Temurhisar, xviii, 82, 83
Tepedelen, xxv, 140, 164
Tikveş, xvii, 75, 76, 175
Tiran, xiii, 42, 43, 180

U

Usturumça, xvii, xviii, 76, 77, 85, 86

Ü

Üsküp, xiv, xv, xvi, 50, 51, 53, 54, 61, 65, 66, 67, 68,
69, 174

V

Vavsa, 143
Verbeyani, 160
Verebyan, 160, 161
Veyçe-i Bala, 143, 146, 148, 152, 155
Vidina, xvii, xix, 78, 79, 93, 94
Vilâyet-i Selâse, 106
Vusa, 140, 146, 149, 152, 155

Y

Yaniko, 147, 156
Yanya, xxiv, xxv, 2, 52, 93, 107, 138, 139, 140, 141,
144, 147, 150, 153, 157, 158, 169, 170, 171, 172,
173, 175, 176, 180

Z

Zeyçe, 144, 147, 149, 153, 156
Ziman, 144, 149, 152, 156
Zimat, 146
Zülana, 142, 145, 147, 150, 154
Zülani, 143, 145, 151, 155

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Bayram ÖZKAYA
Doğum Yeri ve Tarihi : Kayseri / Kocasinan / 10.11.1982

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi : Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : 09.01.2016- Kahta Organize Sanayi Bölgesi (OSB)
Meslek ve Teknik Lisesi, Tarih Öğretmeni (Devam Ediyor)

İletişim

E- Posta Adresi : vince152325@gmail.com
Tarih : 17.06.2019
